

TRACTATUS

PATHOLOGICUS.

de JOANNIS
ASTRUC,
Doctoris Medici Parisiensis,
Medicinæ Lectoris & Professoris Regii;
in Universitate Monspeliensi
olim Professoris,
Regi à Consiliis Medicis,

TRACTATUS PATHOLOGICUS.

Editio Quarta.

PARISIIS,
Apud P. G. Cavelier, viâ San-Jacobæâ,
sub signo Lilii Aurei.

M. DCC. LXVII. 1767
Cum Approbatione & Privilegio Regis.

LECTORI

ANNA-CAROLUS LORRY, D. M. P.

De humani ingenii infirmitate nimis ſeverè videtur ſenſiſſe, dum contra memoriæ limites extenderet immodicè, Empyricorum Secta, quæ Artem ſine arte conſtituens, Medicinam abſque rectâ medendi methodo, ſolâ eventuum enarratione, ſtare poſſe ſibi perſuaſerat. Deſides Methodicorum animos & obſervationi Naturæ impares, quis non arguat? qui in re tanti momenti, ſumma tantùm indicationum leves carpebant, nec morborum claſſes attingere, ſed delibaſſe genera credebant ad Artis

opera exequenda, ſufficere. Quantò meliùs Dogmatici qui cognitis ſemel ſanitatis effectibus, hominem quaſi in medio vitiorum conſtitutum, indèque ad hæc vel illa deflectentem, ita perpendunt, ut res agenda ad ſanitatem inſtaurandam, non ratione nudâ, non eventuum memoriâ ſolâ, ſed rationali experientiâ dirigatur. Hinc nata & firmis fundata principiis Pathologia illa generalis, quæ ab evidentibus axiomatibus, ad univerſæ Artis ambitum ſenſim progreditur, eo ordine, ut qui ſemel prima admiſerit principia, vel abſtruſiora negare non poſſit ampliùs, dum hunc gradus læſionum, nunc cauſas, nunc ſigna, ita ad ſanitatem metitur, ut nulla poſſit dari in corpore humano læſio, quæ non fuerit prævïſa atque animo ſtudio-

sè peracta. Calumniari verò si quis voluerit, quòd possibilia tantùm sectetur, nec tota pendeat in observatione Naturæ, quæ vel maximè attenti Observatoris oculos adeò sæpe perstringit & eludit; meminerit is velim, incassum & abnormi consilio, rudes & inconcinnos ad spectacula Naturæ meditanda, animos objiciundos fore qui in ipso lucis jubare cæcutirent; sed debitâ præparatione ita fingendos atque efformandos anteà fuisse, ut possint quæ videant, ad suum quodque genus, ita referre, ut aliquem fructum carpere valeant ex ipsâ meditabundâ admiratione. Hinc insudare primùm opus erit primis axiomatibus illis à quibus unquam recedere, ne ipsi quidem naturæ conceditur; unde speciosa pandan-

tur rerum miracula, quæ priùs altâ videbantur incautis merſa caligine. Prætereà quidquid in Pathologiâ à Naturæ obſervatione non pendet, ab Arte prorsùs alienum eſt. Simplex illa quidem nil ineptè molitur, nil ſibi præſumit, quod non omnium conſenſu verum ſit. Sed à ſimpliciſſimis principiis Artes maximè eruditæ oriuntur, Sapientum ſcilicet, non unius ævi, non unius Gentis, ſed diverſorum per varias ætates, meditatione, natæ, enutritæ, ſtabilitæ. Hinc ſenſim depromuntur artium divitiæ, immortali filo connexæ, & quaſi ſpontè defluunt. Ea olim methodus grandævis Artium Inventoribus ſola innotuit, hanc diſertè priſcæ Medicinæ vindicavit *Hippocrates*, qui Principiis Artis evidentiam illam adſtruxit, quam ne-

mo negare poſſit, à quibus alia promanant, quæ dum pendent ex ipſis primorum axiomatum viſceribus, ab ipſis ſuam mutuantur demonſtrationem. Geometriâ enim exemplum præbente, nullum eſt eſt axioma evidens quod non millenis atque millenis veritatibus præbeat exordium, ex ejus ſinu per profundam meditationem eruendis. Hinc ſe animorum obſtetricem profitebatur *Socrates*, quaſi ſcilicet reconditas in mentis ſinu divitias, in apertum promeret, ab evidentiâ exorſus, novoſque fœtus in Scientiarum augmentum à mentis atrio educeret. Tantum accedit honoris rebus de medio ſumptis. Nec negamus tamen ab eâ ſimplicitate deſciviſſe multos, & quanquam ab *Hippocrate* monitos, ne

ab abſtruſis atque reconditis principiis aliquid in Artem inferrent, indulſiſſe tamen imaginandi amori & hypotheſibus Artem ornaſſe ; in quâ agendi ratione videntur ſimiles Pictori illi, qui cùm Helenam formâ atque elegantiâ ornare arte non poſſet, divitiis ſaltem phaleratam fecerat. Sed unius culpam in Artis dedecus refundere injuſtum foret ; ut ſi quis Relligionis ſacroſanctæ principia tentaret inde convellere, quod illam multi ſuperſtitione anili dedecorant. Hac Arte viget & vigebit in æternum ſalutaris illa Medicina, multorum locupletata virorum conatibus, nunquam refellenda, & quamquam à curarum ſordibus vacaret, per ſe geometricis veritatibus fulta, per ſe exiſtens, nec amore Sectarum deturpanda, nec Arabum cavilla-

tione temeranda. Ratiocinium ſimplex circa res obſervatas baſim ipſi præbet, & ſi quas à Phyſiologiâ Mechanicis atque Chymicis ornatâ principiis ſibi ſumit indicationes, fulciri ipſas demonſtratione, quâ ad evidentiam deducantur poſtulat. Tales ipſi certè multas aptavit *Boerhaavius* nunquam ſine laude à Medicis appellandus. Verùm ſi aliquid minùs probati ex Phyſiologiâ irrepſerit intùs, nomina tantummodò, & explanationes mutabuntur, nihil Arti detractum erit, aliquid tantummodò Scientiæ ambitioſo ornatui decedet. Sic ſi Copernici ſyſtema ex Aſtronomiâ tollatur, nihilominùs tamen præclara hæc Scientia, ſuis ipſa vigebit opibus, alienæ non indiga pulchritudinis. Stabunt ſcilicet in æternum quæ vigilando at-

que circa obſervationem meditando detexere præcepta, *Keplerus* aliique inſignes & perpetuâ laude digni ſcientiæ hujus myſtæ.

Idem de Medicinâ verum eſt, idem de omnibus aliis rationalibus Artibus quæ à rerum obſervatione pendent. Fruſtrà opinionum commenta delebit dies, nunquam æterna axiomata valebit attingere Pathologiæ, quam jam à longo tempore inventam in Artis emolumentum gloriabatur *Hippocrates*. Hanc methodum à *Galeno* auctam, ab Arabibus dialectice oneratam, exornatam à *Fernelio*, *Valeſio*, *Riolano*, Phyſicis fulcitam principiis à *Boerhaavio*, ordine inſigni & perſpicuo, definitionibus certis, diviſionibus ſibi ad amuſſim correlativis proſecutus eſt J. ASTRUC libello quem poſt acerba Viri cla-

riſſimi fata Philiatris offerimus. Hunc Monſpelii olim expoſuerat. Publici juris factum, quamvis ipſo inſcio hunc ſibi Typographia vindicaverit, probaverat tamen, & vix mutatum Bibliopolæ commendaverat recudendum. Fore ſcilicet, aiebat, doctiſſimo ſed obſcuro *Boerhaavii* de eâdem materie tractatui, commentarium. Tanti viri judicio obſecundare æquum erat, paucis tamen additis, aut mutatis. Prodiere tamen nuper *Hieronymi Gaubii* & *Fr. Cartheuſeri* de eâdem materie tractatus doctiſſimi, qui cibos utiles, ſed lactantibus validiores, præbent. Huic noſtro ea laus remanebit, quòd cæteris brevior plura comprehendat, & nullâ obſcuritate Philiatrorum animos moretur.

INDEX RERUM.

PARS ALTERA.

PARS ULTIMA.

Explicit Index Rerum.

APPROBATION.

J'AI lû par ordre de Monſeigneur le Chancelier un Manuſcrit intitulé, *Tractatus Pathologicus*, par M. ASTRUC; & je l'ai trouvé très-digne de l'impreſſion. Ce vingt Août 1760.

BARON.

PRIVILEGE DU ROI.

LOUIS, par la grace de Dieu, Roi de France & de Navarre : A nos amés & féaux Conſeillers, les Gens tenant nos Cours de Parlement, Maîtres des Requêtes ordinaires de notre Hôtel, Grand Conſeil, Prévôt de Paris, Baillifs, Sénéchaux, leurs Lieutenans Civils, & autres nos Juſticiers qu'il appartiendra, Salut. Notre Amé GUILLAUME CAVELIER, Libraire à Paris, Nous a fait expoſer qu'il déſireroit faire imprimer & réimprimer & donner au Public des Ouvrages & Livres qui ont pour titre : *Œuvres de M. Aſtruc, en Latin & en François; la Chymie de Zimmerman. traduite de l'Allemand en François, par M. Baron*; s'il Nous plaiſoit lui accorder nos Lettres de Privilége pour ce néceſſaires. A CES CAUSES, voulant favorablement traiter l'Expoſant, Nous lui avons permis & permettons par ces Préſentes de faire imprimer & réimprimer leſdits Ouvrages & Livres autant de fois que bon lui ſemblera, & de les vendre,

faire vendre & débiter par tout notre Royaume, pendant le tems de quinze années consécutives, à compter du jour de la date des présentes. Faisons défenses à tous Imprimeurs, Libraires, & autres personnes de quelque qualité & condititon qu'elles soient, d'en introduire d'impression ou de réimpression étrangère dans aucun lieu de notre obéissance; comme aussi d'imprimer & réimprimer, faire imprimer & réimprimer & vendre & débiter lesdits Ouvrages & Livres, ni d'en faire aucun Extrait sous quelque prétexte que ce puisse être, sans la permission expresse & par écrit dudit Exposant, ou de celui qui aura droit de lui, à peine de confiscation des Exemplaires contrefaits, de trois mille livres d'amende contre chacun des contrevenans, dont un tiers à Nous, un tiers à l'Hôtel-Dieu de Paris, & l'autre tiers audit Exposant ou à celui qui aura droit de lui, & de tous dépens, dommages & intérêts; à la charge que ces Présentes seront enregistrées tout au long sur le Registre de la Communauté des Imprimeurs & Libraires de Paris, dans trois mois de la date d'icelles; que l'impression & réimpression desdits Ouvrages & Livres sera faite dans notre Royaume, & non ailleurs, en bon papier & beaux caractères, conformément à la feuille imprimée, attachée pour modele sous le contrescel des Présentes; que l'Impétrant se conformera en tout aux Réglemens de la Librairie, & notamment à celui du 10 Avril 1725; qu'avant de les exposer en vente, les Manuscrits & Imprimés qui auront servi de Copie à l'impression & réimpression desdits Ouvrages & Livres, sera remis dans le même état où

l'Approbation y aura été donnée, ès mains de notre très-cher & féal Chevalier, Chancelier de France, le ſieur De Lamoignon, & qu'il en ſera enſuite remis deux Exemplaires de chacun dans notre Bibliothèque publique, un dans celle de notre Château du Louvre, & un dans celle de notre très-cher & féal Chevalier Chancelier de France, le ſieur De Lamoignon, le tout à peine de nullité des Préſentes. Du contenu deſquelles vous mandons & enjoignons de faire jouir ledit Expoſant & ſes ayant cauſes, pleinement & paiſiblement, ſans ſouffrir qu'il leur ſoit fait aucun trouble ou empêchement. Voulons que la Copie des Préſentes qui ſera imprimée tout au long, au commencement ou à la fin deſdits Ouvrages & Livres, ſoit tenue pour duement ſignifiée, & qu'aux Copies collationnées par l'un de nos amés & féaux Conſeillers Secrétaires, foi ſoit ajoutée comme à l'Original. Commandons au premier notre Huiſſier ou Sergent, ſur ce requis de faire pour l'exécution d'icelles, tous Actes requis & néceſſaires, ſans demander autre permiſſion, & nonobſtant clameur de Haro, Charte Normande, & Lettres à ce contraires. Car tel eſt notre plaiſir. Donné à Verſailles, le dix-ſeptieme jour du mois de Décembre, l'an de grace mil ſept cens ſoixante, & de notre règne le quarante-ſixiéme. Par le Roi en ſon Conſeil.

Signé, LEBEGUE.

Regiſtré ſur le Regiſtre XV. de la Chambre Royale & Syndicale des Libraires & Imprimeurs de Paris, N°. 203, *fol.* 228, *conformément au Réglement de* 1723. *A Paris, le* 2 *Janvier* 1761.

Signé, SAUGRAIN, Syndic.

TRACTATUS

JOH. ASTRUC TRACTATUS PATHOLOGICUS.

De depravatâ corporis humani œconomiâ.

PHYSIOLOGIAM, ſeu primam Medicinæ partem, quæ naturalem corporis humani œconomiam explicat, excipit pars altera Medicinæ, Græcis *Pathologia* dicta, quæ depravatam ejuſdem œconomiam exponit.

Sicut autem ea omnia, quæ ad naturalem humani corporis œconomiam, res naturales: ſic quæcumque ad depravatam pertinent, res præternatura-

les à Medicis dici consuevere ; ista autem tria sunt, nempe *morbus*, *causa morbi*, & *symptoma* : hinc solemnis *Pathologiæ divisio* in tres partes, quarum prima *de morbo*, altera *de causa morbi*, tertia tandem *de symptomate* aget.

PARS PRIMA.

De Morbo.

DUO tantum de morbo quæri possunt, nimirum *quid sit*, & *quotuplex sit* : huic autem geminæ quæstioni satisfaciemus sectione totuplici, una *de morbi natura*, altera *de morborum differentiis.*

SECTIO PRIMA.

De natura Morbi.

UT natura morbi pateat, inquirenda priùs sanitatis ipsius ratio, nam contrariorum contrariæ rationes sunt : ut autem utraque rectè innotescat, necesse est, in quo vita præsertim consistat, investigare ; *vita* enim est veluti commune subjectum sanitatis & ægrotationis; decet itaque istâ sectione tria sigillatim expendere, 1°. quid vivere ; 2°. quid valere ; 3°. quid ægrotare, seu

quod idem eſt, 1°. *de natura & ratione vitæ*; 2°. *de natura & ratione ſanitatis*; 3°. *de natura & ratione morbi*, diſtinctis totidem capitibus diſſerere.

CAPUT PRIMUM.

De natura & ratione vitæ.

LIQUET ex Phyſiologia, humani corporis machinam variis functionibus exercendis, muniiſque obeundis natura deſtinari: ſed inter diverſas haſce *functiones*, quæ animali & viventi corpori propriæ ſunt, haud leve diſcrimen intereſſe, & ad vitam varias variè pertinere; *alias* nempe ad vitam omninò neceſſarias eſſe, neque illam poſſe ſine ipſis ullo modo ſubſiſtere: *alias* verò ad vitam quidem prorogandam abſolutè requiri, poſſe tamen eam ſine ipſis longo temporis intervallo perdurare: *alias* denique parum ex ſe utiles eſſe ad vitam, quæ, & ſine ipſis, & cum ipſis ex æquo ferè vigere poteſt atque ſubſiſtere.

Primò quidem ad vitam prorſus *ne-*

cessariæ sunt, secretio spirituum in cerebello, & eorumdem per nervos hinc oriundos defluxus, reciproca cordis motio, & alterna respiratio; quandiu functiones istæ exercentur modo qualicumque, tandiu vita est, ut ex definitione vitæ patet: & vice versâ, si semel omninò, vel tres functiones allatæ unà cessaverint, vel ex tribus unica, vita illico cessat, nusquam inde reditura, utì certissimis experimentis confirmatur.

Sic 1°. occumbunt derepente animalia, quibus vel cerebellum eximitur, vel spinalis medulla scalpello inter secundam tertiamque vertebram adacto, transversè dissecatur. Sic 2°. intereunt subitò animalia quibus motus cordis sufflaminatur, positis in auriculâ vel in vasis majoribus repagulis quibuscumque. Sic 3°. moriuntur confestim animalia quibus respiratio præcluditur, ut in catarrho suffocante & strangulatione.

Nequaquam verò pari celeritate triplici hac causâ animalia intereunt: sed citissimè pereunt, quibus cordis motus cessat: si enim plures successivè vibrationes prorsus defecerint, vita omninò perit numquam reditura; inde quibus

medullâ oblongatâ transverſim ſectâ, ſpirituum fluxus à cerebello in cor ſupprimitur. Siquidem illa animalia per unum aut alterum primum horæ minutum plerumque convelli ſolent: demum omnium tardiſſimè quibus ſpiritus intercipitur: etenim reſpirationem per unum & alterum minutum cohibere multi poſſunt, imò verò multò longiùs, ſi vera & fide digna fuerint, quæ de urinatoribus nonnullis commemorantur.

Inde facile eſt colligere, mulieribus illis, quæ ex hyſterica ſuffocatione, velut mortuæ jacent, reſpirationis & pulſus quoad ſenſum expertes, reſpirationem tamen, & cordis motum minime deeſſe, ſed latenter tamen & obſcurè fieri, ut ex flocco goſſypii carminati ori appoſito, aut ex admoto ſpeculo dignoſcitur: nam in iſto caſu mota goſſypii fila, aut obſcuratus ſpeculi nitor latentis reſpirationis certa ſunt indicia.

Secundò, functiones *ad vitam* quidem *neceſſariæ*, ſed tamen *ſine quibus poteſt* aliquandiu *prorogari*, ſunt alimentorum aſſumptio, aſſumptorum concoctio, &

concoctorum distributio : eo scilicet pacto necessarium est continuas corporis viventis jacturas resarciri, ne machina exhausta tandem fatiscat : nihilominus tamen possumus iisdem functionibus, uno aut altero die, sine gravi noxa, & multò pluribus sine morte carere : quin imò abstinentiam longiùs quandoque protractam novimus, sine incommodo, ex historicis Medicorum monumentis, quæ, ut cætera taceamus, testantur virginem per integrum triennium ab alimentis omnibus omninò abstinuisse, citra notabile habitudinis pristinæ dispendium.

Tertiò, denique, functiones *quæ ad vitam parum vel nihil faciunt*, sunt sensatio, imaginatio, judicium, memoria, volitio, muniaque omnia quæ ad generationem pertinent ; docet si quidem experientia, 1°. incolumes perstare bardos, stolidosque plurimos, qui ratione, memoriâ, voluntate liberâ carent : 2°. vitâ frui non paucos, etiamsi sensibus externis, internisque destituantur, ut in apoplecticis, & epilepticis insultibus : 3°. demum ætatem citra noxam ducere, qui vitam castam agunt.

Ex his ergo concludendum, 1°. posse vitam optimè subsistere cum libero functionum omnium exercitio; 2°. Plurimas tamen esse functiones, quales recensuimus, quæ ad vitam absolutè non requirantur; 3°. Sed ad eam satis esse, si respiratio & cordis motus qualicumque modo exerceantur, quæ ideò solent haud ineptè functiones vitales nuncupari. 4°. Imò sufficere, modò perstiterit in corde motûs quædam reciprocatio, quæ functio cessat omnium ultima: unde cor ultimum moriens dicitur, sicut in Physiologia primùm vivens esse demonstravimus. 5°. *Vitam* proinde rectè definiri, *eam corporis dispositionem, quâ, si cæteræ functiones desint, saltem respiratio & cordis motus, vel ad minimum solus cordis motus, qualicumque modo perficiantur.*

CAPUT SECUNDUM.

De natura & ratione ſanitatis.

VIVIT quicumque valet, & non valet quicumque vivit: Sanitatis itaque conceptus latiùs patet, ac multò plura comprehendit, quàm conceptus vitæ. Et ſane ſufficit, 1°. ad vitam functiones pauciſſimas, reſpirationem v. g., & cordis motum, imò & ſolum cordis motum peragi: ad ſanitatem verò neceſſarium eſt, ut functiones omnes omninò, vel ritè exerceantur, vel poſſint ſaltem exerceri: 2°. ſatis eſt ad vitam, ut eæ ipſæ functiones, à quibus proximè dependet, qualicumque modo perficiantur: at verò ad proſperam valetudinem opus eſt, non ut illæ modò, ſed ſimul cæteræ omnes, ritè & perfectè fiant, vel ſaltem fieri poſſint.

Sanitas proinde perfectiſſimus *eſt* vitæ ſtatus, & inde jure poteſt definiri, *naturalis partium corporis conſenſus, debitaque diſpoſitio, ratione cujus functiones omnes, vel ritè & liberè perficiuntur, vel poſſunt perfici ritè & liberè.*

Hinc ſequitur, 1°. ad ſanitatem non requiri actuale functionum omnium exercitium, ſed poſſibile ſufficere, eo nempe modo ſani ſunt qui actu dormiunt, quanquam functionum pauciſſimas exerceant. 2°. Sanitati non ſatisfacere actuale vel poſſibile functionum aliquot exercitium, ſed opus eſſe ut omnes omninò vel actu exerceantur, vel poſſint exerceri: nam, ut aiunt vulgò Philoſophi, *rectum ex conditionum omnium complemento*. 3°. Ad ſanitatem non ſatis eſſe actuale, vel poſſibile functionum omnium exercitium; ſed neceſſarium eſſe ut exercitium idem liberum & perfectum ſit. 4°. Eam verò perfectionem exercitii variam eſſe in variis ſubjectis, pro ratione ætatis, ſexûs, temperamenti: ſic pueri, adulti, ſenes, fœminæ, viri ex æquo ſani ſunt, quamvis functiones plurimas æquali facilitate peragere non poſſint. 5°. Imò verò perfectionem eam in iiſdem ſubjectis variam eſſe pro variis temporibus: ſic homines iidem, licèt ſanitate continuâ fruantur, functiones eaſdem pari alacritate ſæpenumero non perficiunt.

Proinde ſanitatem in indiviſibili perfectiſſimi & abſolutiſſimi functionum

omnium exercitii puncto non consistere, sèd latitudinem & extensionem habere, ejusque gradus dari multiplices, à summa salubritate, ad ultimum usque valetudinis gradum, qui morbosæ dispositioni proximè conterminus est.

CAPUT TERTIUM.

De natura & ratione morbi.

IN MORBO functiones quædam semper fiunt, ad minimum nempe cordis motio, & in hoc à morte discrepat: nusquam tamen functiones omnes possunt ritè & liberè peragi, & in illo à sanitate differt.

Morbus itaque videtur posse definiri, *vitiosa & præternaturalis partium humani corporis dispositio, ratione cujus functiones, vel non exercentur, si unam exceperis cordis motionem, vel si exercentur, aliqua saltem depravato modo, & alio quàm par est, peragitur.*

Inde consequens est, 1°. Morbum esse, si vel levissima unius qualiscumque functionis læsio fiat, quia *ut rectum ex omnium conditionum complemen-*

to, ſic vitium à quocumque defectu. 2°. Morbum quoque eſſe, dum functiones omnes abolentur, aut depravantur, modò aliqua ſuperſit cordis motio. 3°. Eapropter morbos inter ſe variare triplici ratione (*a*) pro majori vel minori, functionum quæ læduntur, numero. (*b*) pro majori, vel minori, functionum quæ vitiantur, utilitate. (*c*) pro leviore vel graviore intenſione depravationum quibus functiones læduntur. 4°. Morbum proinde non eſſe quid indiviſibile, ſed extenſionem & latitudinem multam habere, varioſque ejuſdem gradus eſſe, à primo leviſſimoque infirmitatis gradu, qui ſanitati proximus eſt, ad ultimum uſque & graviſſimum morbi ſtatum; qualis eſt in extremo mortis agone. 5°. Phyſicè loquendo, morbum & ſanitatem ita invicem opponi, ut nihil quidquam ſit intermedium, ac abſolutè neceſſarium ſit hominem vitâ præditum vel valere, vel ægrotare, hoc eſt, munia deſtinata, vel perfectè, vel imperfectè, obire. 6°. Nihilominus tamen, juxta vulgi captum, poſſe haud incongruè, cum antiquioribus Medicis, admitti ſtatum neutrum inter communes morbi & ſanitatis fines, atque adeò inter utrumque

medium, in quo nec perfecta ſanitas ſit, nec vera infirmitas obſervetur. 7°. Imò poſſe neutrum illum ſtatum, ſi ſcrupuloſior diſtinctio placuerit, cum iiſdem Medicis dividi in neutrum per participationem utriuſque extremi, ſeu perfectè neutrum, qui ſanitatis & morbi æque particeps ſit: & neutrum per participationem alterutrius, ſanitatis ſcilicet vel morbi, prout ad morbum vel ad ſanitatem magis declinaverit. Quæ diſtinctiones etſi forſan nimis ſubtiles videantur, magni tamen uſûs ſunt ad intelligendam de temperamentis doctrinam.

SECTIO SECUNDA.

De morborum differentiis.

MORBORUM, ſicut rerum aliarum quarumcumque, differentiæ, vel *ab eſſentia* ducuntur, vel *ab accidentibus variis*: quamobrem duo futura ſunt hujuſce ſectionis capita, prius nempe *de eſſentialibus*, poſterius *de accidentalibus morborum differentiis.*

CAPUT PRIMUM.

De eſſentialibus morborum differentiis.

MORBUS, utì dictum fuit, præternaturalis eſt partium humani corporis diſpoſitio functiones lædens: ergo futurum eſt, ut totidem eſſentialia ſint morborum genera, quot ſunt genera partium è quibus corpus humanum coaleſcit: ſed docet Phyſiologia humanum corpus componi partibus & ſolidis & liquidis, probatque experientia partes haſce ſingulas ſuis propriiſque vitiis alterari, perverti, labefactari; duo igi-

tur diverſa ſunt eſſentialia morborum genera, unum morborum *ſolida*, alterum morborum *liquida* afficientium. Quantumvis morbi qui in liquida incidunt, potiùs pro cauſis morborum quàm pro morbis habendi ſint, ſi non aliquam ſolidis inuſſerint ſuî notam.

Quotuplicia autem morborum genera eſſentialia admittuntur, totuplices eſſe debent hujuſce ſectionis articuli, in quibus de iis ſigillatim diſſerere, variaſque generis uniuſcujuſque ſpecies particulares afferre liceat; his & tertium adjungemus articulum, quo morbi ex utriſque compoſiti expendantur.

ART. I.

De morbis partium ſolidarum.

UNIVERSA humani corporis compages ex villis, ſtaminibus, ſeu fibrillis iiſdem & congeneribus coagmentatur, ut in Phyſiologia probatur.

Primaria illa totius corporis ſtamina, quæ ſimpliciſſima, primigenia, teretia, diſtractilia, elaſtica, homogenea ſunt, partes dicuntur ſimilares, propter formæ ſimilitudinem; partes verò ex iis ſtaminibus inter ſe vario ordine implexis &

intertextis efformatæ, organiſatione; ſtructurâ, conformatione certâ præditæ, diſtinctis muniis & functionibus propriis deſtinatæ, appellantur partes organicæ ſeu inſtrumentariæ, quia organorum ſeu inſtrumentorum officio ex naturâ mechaniſmi ſibi proprii funguntur. Hinc ergo duplex partium ſolidarum ordo, quæ ſingulæ propriis vitiis, ſive morbis patent: unde duæ emergunt ſpecies morborum partes ſolidas afficientium; una ſcilicet morborum *partium ſimilarium*, ſive primigeniarum: altera morborum *partium organicarum*, ſive inſtrumentariarum, quam utramque diſtinctis paragraphis ſigillatim examinabimus.

§ I.

De morbis partium ſimiliarium, ſive primigeniarum.

CONNATURALES ſunt primigeniis corporis ſtaminibus qualitates quatuor, *craſſitudo*, *tenſio*, *elaterium*, & *contextûs denſitas*, tales quidem, atque ita comparatæ, ut exercendis muniis, quibus ipſæ deſtinantur, compares & proportionatæ ſint.

Inde quotuplici conditione ſtamina ea opus habent, ut naturalem ſtatum retineant, totuplici modo poſſunt ab eodem deflectere, prout harumce qualitatum ſingulæ, vel defectu, vel exceſſu, peccaverint: hinc ergo quadruplex morborum ſimilarium ſpecies; *Prima* in *craſſitudine* aucta vel imminuta: aucta, ſi fibrillæ æquò craſſiores & pleniores: imminuta, ſi tenuiores ſint, & exiliores; *Secunda*, in *tenſione* aucta vel imminuta: aucta, ſi ſibræ rigidæ & firmæ ſint: imminuta ſi molles, laxatæ & languidæ fuerint; *Tertia*, in *elaſticitate* aucta & imminuta: aucta, ſi fibræ, ægrè diſtractiles, ad reſtitutionem multâ vi nitantur: imminuta, ſi fibræ, diſtendentibus cauſis facilè obſequioſæ, ad reſtitutionem inertes ſint. *Quarta* demum, in contextûs *denſitate* aucta, vel imminuta: aucta, ſi ſtrictè denſatæ ſint, atque compactæ: imminuta, ſi rarè & laxè contexantur.

Quæ verò de morboſis primigeniorum ſtaminum affectionibus diximus, ita debent accipi, ut de membranis, tunicis, vaſis, ligamentis, tendinibus, cæteriſque corporis partibus ex æquo

intelligantur, quæ & vitiis iisdem laborant, quibus primariæ illæ fibræ, quarum contextu coalescunt, juxta vulgatum axioma, *principiata redolere naturam principiorum.*

§. II.

De morbis partium organicarum, seu instrumentariarum.

ORGANUM, sive instrumentum; quod ad proprias functiones instructum, & accommodatum est, conformationem, magnitudinem, partium numerum, earumque situm & collocationem, naturæ legibus convenientem obtinet; quorum symmetria, & naturalis constitutio instrumenti sanitas est; uniuscujusque vitium immoderatius, morbus est instrumentarius, cujus idcirco quatuor sunt differentiæ, una *conformationis*, altera *magnitudinis*, tertia *numeri*, quarta *collocationis*, seu sitûs vitium; hæc autem denuò conciduntur minutiùs. Nam *primò* organa conformatione peccant triplici modo, ratione *mutatæ figuræ*, ratione *lævitiatis, aut asperitiei vitiatæ in superficie*, demum ratione *malè se habentium*

pororum, *ſive meatuum & cavitatum variarum*, quibus partium organicarum compages multifariam pervia eſt.

1°. Quidem *figuræ* vitia tot conſtituuntur, quot modis cujuſque partis figura immutari poteſt, ut ſi, quæ recta eſſe debet, incurvetur: quæ curva, erigatur, aut diſtorqueatur: quo vitio notantur ſimi, quibus nares deprimuntur: alati, quibus ſcapulæ, alarum inſtar, ad latera prominent: gibboſi, quibus dorſum tubere prominet, ex diſtorta ſpina: valgi, quibus extrò, & vari, quibus intrò, crura contorquentur.

2°. *Superficies* organicarum partium, penes lævitatem, aut aſperitiem, *vitiatur* duplici modo: ſcilicet *penes lævitantem*, dum partes, quæ naturâ aſperæ ſunt, morboſè lævigantur. Qualis eſt lævitas illa à tenſione in partibus inflammatis, pendens: & *penes aſperitiem*, dum partes, quas læves eſſe naturale eſt, exaſperantur, ut dum trachæa arteria, quæ ex natura lævis eſt, in catarrhis exaſperatur, glandularum miliarium tumefactione.

3°. Demum *meatus*, ſub quo nomine, ductus, vaſa quævis ſanguinea,

chylifera, lymphatica, excretoria, poros, ſinus, cavitates omnes unà comprehendimus, *malè afficiuntur* tripliciter, *diſtorſione*, *dilatatione* & *coarctatione*; *diſtorquentur* quidem, ſi qui recti ſunt, curvi: aut qui curvi, recti fiant: aut qui ad datum angulum obliqui ſunt, ad majorem, minoremve gradum inclinentur: id accidit cryſtalino & vitreo oculorum humoribus, dum vitiata pororum rectitudine, ex diaphanis opaci fiunt, in ſuffuſione & glaucomate: idem vaginæ contingit in mulieribus, dum, utero ad alterutrum latus retracto, ita contorquetur vaginæ ductus, ut tranſverſæ interni orificii rimæ non reſpondeat.

Dilatantur verò, quando interna illorum cavitas, qualicumque modo infrà explicando ubi de cauſis agetur, extenditur & ampliatur: ſic pupilla dilatatur in myopibus, unde confuſa viſio: ſic arteriæ & venæ ampliantur in aneuryſmatibus & varicibus: ſic oſcula tubulorum urinoſorum dehiſcunt in calculoſis, unde admiſſio partium tartarearum; ſic ſpiracula, quibus vaſorum tunicæ pertuſæ ſunt, expanduntur à ſanguine

intra regurgitante in hydropicis, unde ſeroſi laticis tranſſudatio, ſeu diapedeſis.

Tandem *coarctantur* ſextuplici ratione; (*a*) *Obſtructione*, dum cavitas ductuum, ab impacta qualicumque materiâ, durâ, gypſeâ, viſcoſâ, mucilaginoſâ infarcitur: ſic urethra intruſo calculo occluditur: ſic choledochus canalis craſſâ bile obturatur. (*b*) *Compreſſione*, quando oppoſiti meatuum parietes, à corpore, extrorſum accumbente, duro, gravi, renitente, ad ſeſe mutuò coguntur accedere: ſic larynx & pharynx à tonſillis tumefactis in angina ſpuria; ſic veſica ab utero fœtu grandiore diſtento in gravidis, comprimitur. (*c*) *Anguſtatione*, dum tumor quilibet, vel tuberculum, in ipſa ductûs membrana intus enatum, cavitatem arctat vel opplet: ſic tuberculum in inteſtinis ſuccreſcens inteſtina occludit, unde Iliaca paſſio: ſic caruncalæ internis urethræ ulcuſculis ſubortæ viam urinæ præpediunt, unde ſtranguria, vel iſchuria. (*d*) *Conſtrictione*, dum meatuum parietes, convulſivâ fibrarum carnearum, quibus cinguntur, contractione, vel valida fibroſi reticuli,

quo interſecantur, ſyſtole, adſtricti; cavitatem imminuunt vel tollunt: ſic podex continuâ, validâque ſphincteris contractione, in ſectione fiſtulæ ani: ſic larynx, convulſione muſculorum laryngeorum, in hyſtericis adſtringitur. (*e*) *Collapſu*, dum vaſa, ductuſve laxati & exinaniti in ſeſe concidunt, & collabaſcunt proprio pondere: ſic iis qui ex atrophia marceſcunt, cellulæ adipoſæ in ſeſe contractæ cutem denſant. (*f*) Ultimò, *coalitu*, quando collapſu diuturno latera ſibi mutuò applicata uniuntur & coaleſcunt: eo pacto vena & arteriæ umbilicales; in excluſis infantibus: naturalis & extrema ſacci naſalis pars, in iis qui fiſtulâ lachrymali laborant, præter naturali coalitu obliterantur.

Recenſitæ morboſæ meatuum affectiones, utut grandioribus ductibus communes ſint; tenuioribus tamen corporis vaſis quibuſcumque traductoriis, ſecretoriis & excretoriis, familiariſſimæ ſunt, quibus multifariam coarctatis, varias latentium ægritudinum ſpecies ſolent inferre.

Secundò, partes organicæ peccant *magnitudine* auctâ vel imminutâ: quod

utrumque, vel in toto corpore, vel in parte peculiari accidit: auctæ magnitudinis *totius corporis* exemplum præbet *Nicomachus* Smyrnæus, quem *Galenus* refert præ nimia crassitudine non potuisse loco sese movere: imminutæ verò magnitudinis totius corporis exemplum habemus in marasmo & atrophia, præsertim si simul ossa emollita contrahantur, ut in puella Tolosana non ita pridem observatum fuit.

Partem verò *peculiarem* augeri vitio proprio commune est: sic plures sunt qui caput prægrande, qui linguam crassam habent & latè extensam: aut quibus pars quædam præter naturam excrescit, nodo, topho, tumore quocumque inflammatorio, œdematoso, schirroso, erysipelatoso: partem quoque peculiarem magnitudine minui haud infrequens est, ut in iis quibus caput parvum & exile, aut lingua ex æquo brevior est, aut quibus pars quædam atrophia marcescit, ex paralysi, rheumatismo, luxatione, anchylosi, &c.

Tertiò, *numerus* partium organicarum vitiosus est excessu vel defectu: excessu quidem, ut si sex digiti fuerint in ma-

nu, vel brachia quatuor trunco appenſa: in hoc tamen cautè notandum, numerum excedentem nuſquam morboſum eſſe, niſi actiones lædat: unde fit, ut teſticuli numero tres, licèt numero ſuperent, morboſam affectionem nequaquam conſtituant; defectu vero, ut ſi brachium unicum, digiti quatuor, aut teſticulus unus tantummodo adfuerint, ſive id à nativitate congenitum ſit, ſive ex caſu accidentarium.

Quartò demum, naturalis partium *collocatio* & *compoſitio* mutatur, vel in *ſitu*, vel in *connexione*.

1°. Quidem in *ſitu*, ut in luxationibus, vel ſubluxationibus artuum, dum oſſium capita è ſuis acetabulis excidunt, in herniis umbilicalibus, inguinalibus, femoralibus, dum omentum, vel inteſtina, foràs prorumpunt: in prolapſu uteri, dum uterus, laxàtis ligamentis, extrorſum propendet.

2°. verò in *connexione*, ſi partes, quæ ſeparatæ & contiguæ eſſe debent, uniantur, aut continuæ fiant: aut ſi partes, quæ continuæ ſunt, dividuntur, & fiant tantùm contiguæ; uniuntur quidem & coaleſcunt partes, quæ contiguæ

contiguæ eſſe debent, ut palpebræ, digiti latera, vulvæ & podicis latera, quod vel congenitâ, vel accidentariâ causâ contingit; dividuntur quæ continuæ ſunt, ut in variis continui ſolutionibus; ſolent autem ſolutiones continui nomina ſortiri diverſa, pro cauſa à qua fiunt, aut ſubjecto in quo ſunt; ſic (*a*) ratione cauſæ, ſolutio quæ à ſecantibus fit, ſectio: quæ ab acribus & erodentibus, eroſio: quæ à gravibus, duris, & obtuſis, contuſio: quæ à rumpentibus & divellentibus, divulſio nuncupatur. (*b*) ratione ſubjecti, in carne, ſectio, vulnus, eroſio, ulcus dicitur: in oſſe ſectio tranſverſa, fractura, ſectio recta, ſciſſura, eroſio, caries appellatur: demum in nervo & tendine ſolutio à pungente inſtrumento inducta, punctura eſt.

Art. II.

De morbis Partium liquidarum.

Liquida, quæ ad naturalem corporis compoſitionem pertinent, ſunt plurima, *chylus*, *ſanguis*, *lympha*, *fermenta digeſtiva*, cæteraque recrementa varia & multiformia: horum ſingula præter vitia humorum univerſalia, quibus peccare poſſunt, de quibus vide Boerhaavium: præter labem ab uno in aliud communicandam, ſuis & peculiaribus vitiis affici ſolent, quæ diverſas totidem faciunt morborum ſpecies, jam in ſequentibus ſigillatim examinandas.

§. I.

De Morbis chyli.

Ut chylus deſtinatos uſus impleat; tria ſunt, *quantitas*, *qualitas*, & *motus* ejuſdem, in quibus modus requiritur conveniens & conſenſus accommodatus; poteſt ergo chylus tripliciter inde peccare, in quantitate, qualitate, & motu vitiatis & præternaturalibus.

Primò. Chylus peccat in *quantitate* aucta, vel imminuta, cùm abundat, vel deficit immoderatiùs: abundat in edonibus, & lurconibus: deficit in illis, qui jejunio, vel inediâ macerantur.

Secundò. Qualitates chylo propriæ possunt sub gemino respectu considerari, vel in ordine ad constitutionem & crasim, vel in ordine ad consistentiam.

In ordine ad constitutionem, sive crasim, 1°. debet chylus, præviâ conveniente fermentatione, in primis viis confici, alterari, coqui; pravus ergo est chylus apeptus, sive non concoctus, qui malè attritis integrantibus cibariorum moleculis constat: qualis chylus est ex asparagis: alliis, brassicis expressus. 2°. Quoniam chylus materiâ constat triplici, substantiâ serosâ, caseosâ, & butyrosâ, quamquàm minùs evidentibus quàm in lacte, certâ proportione unà mixtis, temperatisque, consequens est posse eum trifariam inde vitiari, perversâ, & immutatâ earumdem substantiarum proportione: sic pravus & serosus chylus, in quo serosa substantia: pravus & caseosus chylus in quo substantia caseosa;

pravus ultimùm & butyrosus chylus est; in quo substantia butyrosa prætermodum redundaverit. 3°. Chylo insunt duo elementa aquæ immixta, invicem adversa, salinum & sulphureum, quorum apta & connaturalis proportio ad chyli notam non parum facit; eo itaque nomine chylus peccabit, prout alterutrum immoderatiùs prædominabitur; si salia copiosiora sint, vel nimis evecta, & evoluta, chylus salinus erit, & pravus: si salia pauciora sint, aut nimis intricata, adeòque sulphur proportione exuperet, chylus sulphureus, seu oleosus & pravus erit: quòd si terreæ partes in chylo nimiæ sint, inde quoque chylus pravus erit, & terreus. 4°. Ad rectam, debitamque chyli crasim, debent salia quæ continet, qualitate nullâ nimis actuosâ pollere, sed contemperata esse: verùm possunt salia chyli, ex præternaturalibus causis tripliciter peccare, aciditate, acrimoniâ, & salsedine nimiâ: hinc ergo tripliciter quoque chylus morbosè vitiabitur: si salia nimis acida, vel salsò acida sint, chylus acidus; si nimis acria, aut salso-acria, chylus acris: si salsa copiosiora fuerint,

chylus ſalſus futurus eſt.

In ordine ad conſiſtentiam; chylus ex natura tenuis eſt, fluxiliſque, ſed non omnis viſciditatis & conſiſtentiæ omnis expers: inductâ igitur alteratione poteſt ratione conſiſtentiæ peccare tribus modis; 1°. ſi tenuior, fluxilior & aquoſior ſit, ac nullius, vel æquo minoris, conſiſtentiæ; 2°. ſi ex parciore ſero quo diluatur, craſſior, viſcidior, glutinoſior fiat; 3°. ſi acidorum miſcelâ in diſcretos floccos, ſeroſo latici innatantes, coaguletur, qui totidem grumi ſunt: unde tunc grumoſus dicitur, quod vitium plus in theoriâ valet quàm in praxi, in quâ non animadvertitur.

Tertiò. Chylus, dum naturæ legibus ſubeſt, fluit in ſanguinem per chylifera vaſa, motu leni, ſed continuo vel per breviora intervalla recurrente; inde ergo dupliciter peccabit; 1°. ſi ſanguini influat motu continuo, & citatiore, ut in ingurgitatione nimia; 2°. ſi ſanguini traducatur motu ſegniſſimo, & per longiora intervalla interrupto, ut in inediis, & jejuniis nimiis.

§ II.

De Morbis sanguinis.

RATIO morbosi sanguinis, à ratione morbosi chyli, haud longè dispar est: sicut in chylo, sic in sanguine, ad naturalem modum tria requiruntur, *quantitas*, *qualitas*, & *motus*; sanguis itaque, sicut de chylo modò dictum est, trifariam peccare potest, quantitate, qualitate, & motu.

Primò quidem, sanguis peccat *quantitate*, vel auctâ vel imminutâ: aucta sanguinis qualitas, etiam probæ notæ, plethora dicitur: augetur autem sanguinis copia, vel verè, dum reipsa in vasis plus æquò abundat, eaque ad turgescentiam implet: vel apparenter; dum sanguinis quantitas, quæ vasis naturaliter inest, ex orgasmo ita rarescit, ut vasa æque distendat, ac si præter naturam aucta fuisset: prior, plethora vera; posterior, apparens dicitur; tertia verò plethoræ species, quam Antiqui ad vires appellabant, tunc adesse dicitur

quando corpus onere insolito gravatur, nec potis est artus attollere, quod veram plethoræ speciem nec constituit.

Secundò, *Qualitas* sanguinis, aut in ordine ad crasim & constitutionem, aut in ordine ad consistentiam spectatur.

Vitiata sanguinis qualitas, *in ordine ad crasim*, cacochymia appellatur; quoniam autem ad naturalem debitamque sanguinis constitutionem, multis conditionibus simul opus est: inde consequens est sanguinem multis constitutionis vitiis alterari posse.

Sic 1°. ut sanguis ritè se habeat, naturæ suæ solius particeps, ab heterogenearum partium consortio immunis esse debet: peccabit ergo eo nomine, si puris guttulis, quas ab interno abscessu legit, aut si globulis mercurii, vel integrantibus mineralium quorumlibet ramentis, gravis sit, quibus potatione, respiratione, aut per cutis spiracula admissione inquinatur. 2°. Quandoquidem sanguis ex natura constat diversis quatuor substantiis, serosâ, lymphaticâ, fibrosâ & globulosâ, sive purpureâ, certâ

proportione, certoque ordine invicem temperatis, conſequens eſt ſi harum una quævis exceſſerit, defeceritve immoderatiùs, nativam proportionem perverſam, ſanguinemque exinde vitiatum iri multifariam: ſic ſanguis ſeroſus, & lymphaticus erit, ut in pituitoſis, ſi ſeroſa ſubſtantia, vel lymphatica: craſſus, tenax, viſcidus, fibroſus, ut in melancholicis, ſi ſubſtantia fibroſa: tenuis, penetrans, mobilis, facilè excandeſcens, ut in cholericis, ſi ſubſtantia purpurea prætermodum dominetur; Primum conſtitutionis vitium, intemperies pituitoſa, alterum intemperies melancholica, tertium intemperies bilioſa, haud incongruè vocari poſſunt, ſi cum Antiquis nomine convenire placeat. 3°. Duo ſunt activa ſanguinis principia, ſal & ſulphur, à quibus potiſſimæ cruoris proprietates dependent: hæc in ſtatu naturali ex proportione temperari debent, ut neutrum neutri officiat: ſi ſecus acciderit, inde variæ fient ſanguinis depravationes; ſi verbi g. ſalia vel æquò copioſiora, vel à ſulphurum compedibus nimis evoluta, & expedita fuerint, ſanguis ſalinus erit, acer, mor-

dax, roſioni comparatus: ſi contrà ſalia nimis deficiant, vel ſtrictiùs ſulphure vinciantur, atque adeo ſulphur primas teneat immodicè, ſanguis oleoſus, pinguis, iners, axungiæ ſimilis futurus eſt; his addi debet nimia terreni principii copia in ſanguine, quæ cruorem lutulentum & terreum efficit. 4°. Salia, quæ ſanguini ex natura propria eſſe agnoſcimus, naturæ quidem neutræ ſed mediæ volatilitatis ſunt, ab acido quod chylus lentè ſufficit aſſiduò contemperata; modocumque à naturali ſtatu deſciverint, hinc numeroſa morborum cohors exoritur, quibus ſanguis alteratur; ſic ſi acida, aut ſalſo-acida, quantitate abundent, aut energiâ polleant nimiâ, ſanguis pravus & acidus: ſi acria, aut ſalſo-acria, ſanguis pravus & acer: ſi ſalſa muriatica, ſanguis pravus & muriaticus, ſive ſalſus aut ammoniacalis erit.

In his enim ſalium anomaliis, innumeræ fermè differentiæ ſunt, penes molem, figuram, ſoliditatem, duritiem, motum, volatilitatem: unde millenæ reſultant variarum concretionum combinationes, quas vix animo conci-

pere, nedum explicando accuratè describere licitum eſt : ſed ad Medicam praxim, cujus ſatagimus, ſatis eſt memorata ſalium vitia noſſe, quæ ſenſibus ex effectis obvia ſunt, atque adeò appropriatis remediis oppugnari commodè poſſunt ; ad illa enim cætera quæcumque, quæ ſcrupuloſiùs inquiſieris, facilè revocantur, & iiſdem auxiliorum generibus ſublevantur.

Qualitas ſanguinis *in ordine ad conſiſtentiam* trifariam vitiatur ; 1°. *diſſolutione*, dum ſanguis tenuior, dilutior, fluxilior, eſt, & omnis conſiſtentiæ fere expers : ut in cachecticis. 2°. *Exſiccatione*, quando ſanguis defectu ſeroſi vehiculi, craſſus, viſcidus, tenax, grumoſus, ſive reſinoſus fit : ut in hypochondriacis. 3°. *Coagulatione*, cùm ſanguis, affuſione acidorum, in floccos varios multiformes concreſcit : ut in rigore febrium intermittentium.

Tertiò, in ſanguine tres ſunt *motus* naturales, motus partium in ſe invicem, circulationis & fluiditatis : qui ſinguli certos fines habent, quos ultra citraque nequit conſiſtere ſanitas : unde novæ morborum differentiæ in ſanguine.

1°. Motus ſanguinis partium in ſe invicem minuitur, vel augetur præter modum; augetur in febribus quibuſcumque, ac præcipuè in ardentibus: minuitur in chloroſi, ſeu pallidis virginum coloribus. 2°. Pari modo motus circulatorius, vel intenditur, vel remittitur; intenditur in febre quacumque, potiſſimùm in cauſo: remittitur verò, vel in toto corpore, vel in parte peculiari: in toto quidem corpore, in ſyncope: in parte verò peculiari, in variis cruoris ſtagnationibus. 3°. Vitia motûs fluiditatis cum commemoratis conſiſtentiæ vitiis planè coincidunt, atque adeò ſilentio prætermittenda ſunt, ne actum agamus.

§. III.

De morbis lymphæ.

Quæ de chylo & ſanguine diximus, lymphæ apprimè conveniunt: ſicut illi, ſic & ipſa tripliciter peccat *quantitate*, *qualitate* & *motu*.

Primò, peccat *quantitate*, auctâ, vel imminutâ: auctâ quidem, ut in plethora, unde vaſorum plenitudo intenditur;

imminutâ verò duplici modo, vel imminutâ in toto corpore, ut in evacuationibus nimiis & immodicis; vel imminutâ in parte tantùm peculiari, ut in atrophiis particularibus.

Secundò, lymphæ *qualitas* vitiatur, vel in ordine ad conſtitutionem & craſim ejuſdem naturalem: vel in ordine ad conſiſtentiam.

In ordine ad craſim, multiplex eſſe ſolet lymphæ vitium, quia multæ ſunt conditiones, quæ in lympha naturaliter deſiderantur; ſic v. g. 1°. Puritas: inde ergo lympha prava erit, ſi heterogeneis puris, ſanguiniſve partibus inquinetur; ut in abſceſſibus, & ſugillationibus internis. 2°. Apta convenienſque proportio ſeroſæ, ſeu aqueæ ſubſtantiæ, & partis gelatinoſæ quæ ignis calore concreſcibilis eſt, è quibus duabus lympha naturaliter conſtat; hinc ergo lympha tenuior, fluxilior, aquoſior erit, ſi ſeroſa ſubſtantia: craſſior verò, tenacior, glutinoſior, ſi gelatinoſa pars dominatum immoderatiùs tenuerit. 3°. Debita ſalini, ſulphurei, & terrei elementi ratio penes quantitatem & mixtionem: unde ſi ſalina copioſiora

ſint, vel nimis evoluta, lympha acris & ſalina: ſi ſulphura abundent, & ſalia intricata ſint, lympha pinguis, iners, oleoſa: ſi terreæ partes immodicè affluant, lympha lutulenta, & in tophos, nodoſque gypſeos concreſcere apta nata eſt. 4°. Certa ſalium, quæ lymphæ inſunt, natura & proprietas: ſic in ſtatu naturali ſolent illa ſubacria eſſe, vel ſubſalſo-acria, ut ex levi virore, quem lympha tincturæ florum malvæ communicat, manifeſtum eſt; ſi inde degeneria fiant, quocumque modo, multiplex lymphæ vitium ſuborietur: ſic, v. g. ſi acida, aut ſalſo-acida fiant, lympha acida: ſi acria, aut ſalſo-acria nimis actuoſa, acris & mordax: ſi ſalſa & muriatica, ſalſa, muriatica, & ammoniacalis futura eſt.

Lymphæ qualitas *in ordine ad conſiſtentiam* trifariam alteratur: 1°. *Diſſolutione*, dum limpha immodicè tenuis & fluxilis eſt, ac cohærentiæ, ſive conſiſtentiæ nullius particeps. 2°. *Exſiccatione*, quando lympha, difflato ſeroſo vehiculo, craſſeſcit & tenax fit. 3°. *Coagulatione*, cum lympha acidorum

miſcelâ in grumos inſpiſſatur.

Tertiò, in lympha *motum* unicum naturalem agnoſcimus, nimirum circulatorium; poteſt ille dupliciter lædi, ſi augeatur & ſi remittatur: augetur in febribus, nempe quâ proportione acceleratur motus ipſemet ſanguinis, intenditur eadem proportione lymphæ motus: remittitur verò, vel in toto corpore, ut in anaſarca: vel in parte peculiari, ut in œdemate.

§. IV.

De Morbis fermentorum digeſtivorum.

FERMENTA, digeſtionem ſeu chymoſim efficiencia, duo admittimus: ſalivam & lympham ſtomachalem: hæc, ut deſtinata munia impleant, debent certâ quantitate ſuggeri, & debitâ pollere qualitate; hinc dupliciter peccare tantùm poſſunt *quantitate* & *qualitate*.

Primò, peccant *quantitate*, vel exuperante, & nimiâ, ut in boulimio; vel imminutâ & deficiente, ut in anorexia.

Secundò, *qualitate* vitiantur, aut in ordine ad conſtitutionem, aut in ordine ad conſiſtentiam.

Multiplex eſt qualitatis vitium *in conſtitutione*, quia ad naturalem eorumdem conſtitutionem multa debent concurrere, 1°. nempe puritas; quapropter fermenta digeſtiva vitioſa erunt, ſi alienis bilis, urinæ partibus inficiantur. 2°. Aptus ſalini & ſulphurei elementi conſenſus: inde ſi ſalia copiâ, vel extricatione peccaverint, fermenta efficaciora, ut in fame canina; contrà verò, ſi ſulphur copioſius fuerit, nimiſque fixum, fermenta vel inertia, ut in inappetentia; vel nauſeoſa, ut in faſtidio futura ſunt. 3°. Debita ſalium natura: illam autem acrem, vel ſubacrem demonſtrat Phyſiologia; ſi ergo ſalia horum fermentorum acida, aut acido-ſalſa, acria, aut acre-ſalſa, nimis actuoſa, vel ſalſa & muriatica evadant, varia inde ciborum conſuetorum odia, ut in cibi faſtidio; vel anomalæ abſurdorum appetentiæ fient, ut in pica, & malacia.

Fermenta *in ordine ad conſiſtentiam* malè habent duplici modo; 1°. *Fluiditate* nimiâ, dum luxuriante ſero ita di-

luuntur, ut aquosa, vappida, effœta sint: qualia in apepsia, vel in digestione acida. 2°. *Crassitie*, cùm, salibus defectu seri in majores moleculas coeuntibus, nimis actuosa & energica fiunt, ut in indigestione biliosa, & atrabilaria.

Cæterum, quæ de vitiis fermentorum digestivorum hactenus dicta sunt, cæteris quibuscumque recrementis haud ægrè accommodari possunt: atque inde, methodo simili, morbosæ eorumdem affectiones facili operâ deduci; quamobrem huic tractationi supersedendum esse ducimus, ne tempus in re aperta, & levioris momenti terere videremur.

ART. III.

De morbis compositis.

UT simplices morbi ii sunt qui, unicâ tantùm ratione, naturalem humani corporis œconomiam depravant, quales suprà recensiti: sic compositi illi qui eandem, plurimis modis simul, labefactant; compositi enim tripliciter dicuntur; 1°. dum morbi solidarum partium cum aliis solidarum partium morbis junguntur; 2°. dum morbi fluidarum

partium cum aliis fluidarum partium coincidunt ; 3°. dum morbi partium ſolidarum cum morbis fluidarum partium complicantur.

Primò quidem, Morbi ſolidarum partium cum aliis partium ſolidarum morbis conjunguntur : ſic, v. g. tumor in parte quavis morbus eſt, 1°. in magnitudine aucta. 2°. in figura vitiata : 3°. in meatuum obſtructione : 4°. & plerumque in nimia laxitate & debilitate primariorum ſtaminum, ſeu partium ſimilarium.

Secundò verò, Morbi liquidarum partium cum aliis partium earumdem morbis coincidunt : ſic, v. g. febris quæcumque morbus eſt, 1°. in circulatione accelerata : 2°. in qualitate ſanguinis vitiata, & plerumque in quantitate aucta, ſaltem apparenter.

Tertiò denique, Morbi ſolidarum partium cum morbis fluidarum partium complicantur ; ſic, v. g. peripneumonia, quæ duo eſſentialia habet, nempe tumorem inflammatorium pulmonum, & febrem ; 1°. morbus eſt partium ſolidarum & morbus multiplex, quatenus tumor inflammatorius ; 2°. morbus

partium fluidarum, & morbus multiplex, quatenus febris, ut ex præcedentibus liquet.

Plura similium complicationum exempla proferre inutile est; & tædiosum: cùm tales morborum concursus frequentissimos esse ii probè sciant, qui particularium morborum historiam, vel leviter, perlustraverunt: imò & Institutionum Pathologicarum scopus in eo consistat, ut ex generalibus particularia possint deduci.

CAPUT SECUNDUM.

De accidentalibus Morborum differentiis.

VARIUM eſt, & mutiplex accidentium genus in morbis : inde variæ & multiplices differentiæ Morborum accidentales ; poſſunt tamen commodè ad aliquot ſumma capita reduci, *motum* ſcilicet, *durationem*, *magnitudinem*, *morem*, *eventum*, *ſubjectum*, *cauſam* & *locum* : unde totidem accidentalium differentiarum fontes, ſequentibus articulis, ſigillatim examinandi.

ART. I.

De differentiis morborum à motu.

MOTUS in morbis dicitur modus quo ſolent procedere ; eo nomine quatuor diſtinguuntur morborum tempora, *principium*, *augmentum*, *ſtatus & declinatio*.

Principium eſt, quando morbus eun-

dem tenorem ſervat, à prima invaſione ſine auctu inſigni. *Augmentum* eſt, cùm morbus ſenſibiliter increſcit. *Status*, cùm morbus eandem retinet vehementiam à ſummo incremento relictam. *Declinatio* denique eſt, cùm morbus manifeſtam ſuæ vehementiæ diminutionem patitur.

Inde morbus incipiens, creſcens, ſtans ſive conſiſtens, & declinans dicitur: prout recenſita ſtadia variè percurrit. Hæc in morbis qui ad ſalutem terminantur perpetua ſunt & conſtantia; ſecus verò in iis qui morte finiuntur, qui uno pluribuſve ſtadiis truncati ſunt.

ART. II.

De differentiis Morborum à duratione.

MORBORUM differentiæ, quæ à duratione deducuntur, variæ ſunt, prout à *diuturnitate* vel à *continuitate durationis* repetuntur.

Primò, *ratione diuturnitatis*, morbi alii tardè moventur ac lentè terminantur, & longi ſive chronici dicuntur, ut hydrops; alii celeriter movent

ac citò terminantur, & breves appellantur; breves autem, vel nullam habent vehementiam adjunctam, & breves simpliciter, vel breves & parvi dicuntur, ut febris ephemera: vel cum vehementia & periculo stadia sua percurrunt, & acuti dicuntur; ut angina, pleuritis, apoplexia.

Acutus morbus quadruplex est, 1°. peracutus, seu extremè peracutus, qui tertio vel quarto die ad mortem vel ad salutem terminatur: 2°. peracutus, qui ad septimum diem terminatur. 3°. acutus simpliciter qui decimo quarto aut vigesimo die finitur: 4°. demum acutus ex decidentia, qui ad quadragesimum diem prorogatur, ultra quem terminum, non acutus jam, sed chronicus appellatur.

Secundò verò, *ratione continuitatis durationis*, morbi alii sunt qui à prima invasione usque ad perfectam solutionem continuò durant, & affligunt, & continui, ut febris ardens, maligna, &c.; alii qui per intervalla cessant & recurrunt, & intermittentes nominantur; intermittentes autem sunt, vel erratici, dum recursus nullum ordinem,

ut Aſthma, Epilepſia, &c.: vel periodici, quando ſtatam periodum ſervant, ut febris quotidiana, tertiana, quartana, &c.

ART. III.

De differentiis Morborum à magnitudine & more.

MORBI, qui magnam inferunt functionum læſionem, magni: parvi è contrà qui parvam, ut coryza.

Magni autem triplices ſunt; nam vel magnam inferunt functionum læſionem, ſed mitem, & ſine gravioribus, aut funeſtioribus ſymptomatibus, & benigni dicuntur: ut ephemera extenſa, & ſynochus; vel mágnam functionum læſionem cum gravioribus ſymptomatibus conjunctam habent, quæ propriis ſignis manifeſtantur, & magni ſimpliciter appellantur: ut cauſus, ſive febris ardens; vel demum magnam inducunt functionum læſionem, & ſymptomata graviora, ſed quæ ſignis conſuetis, pulſu ſcilicet & urinis nullatenus indicantur, & maligni, ſeu

mali moris nuncupantur, eſſentia itaque malignorum morborum in eo tota eſt, quòd illorum vehementia non manifeſtetur conſuetis ſignis: in iis ſiquidem pulſus, & urinæ ſe habent ferè ut in ſtatu naturali, quanquam graviſſima ſimul adſit functionum læſio.

Morbi autem maligni ſubdividuntur in venenatos, qui à veneno, vel aſſumpto, vel interiùs ex humorum corruptela genito, ortum habent: peſtilentes, qui ab aere inſpirato, vel ex alimentis orti, malignam & deleteriam qualitatem habent, & in plures graſſantur: & in contagioſos, qui ab ægrotis in ſana corpora propagantur.

ART. IV.

De differentiis morborum ab eventu.

MORBI eventu haud parum diſcrepant: alii ſiquidem nullum vitæ periculum minantur, & ſalutares: ut febris ephemera, tertiana ſimplex; alii certiſſimam perniciem inferunt, & lethales: ut phthiſis confirmata, vel febris hectica in quarto gradu; alii demum

dubium exitum pollicentur, & aliquando ad mortem, aliquando ad ſalutem terminantur, & periculoſi nuncupantur: ut pleuritis, peripneumonia, febris maligna.

Morbi autem *ad ſalutem* trifariam *terminantur*, 1°. Solutione lentâ & gradariâ, quæ Græcis *lyſis* dicitur: ut cùm febris continua iteratâ catharſi ſenſim ceſſat. 2°. Solutione ſubitaneâ, quæ Græcis *criſis* appellatur; ut dum obortâ diarrhœâ, ſudatione, vel urinæ evacuatione morbus derepentè terminatur. 3°. Tranſlatione materiæ morbificæ in partem ignobiliorem, quæ Græcis *diadoche* nominatur: ſic febris maligna ſolet plerumque glandularum, vel partium exteriorum abſceſſibus ſolvi: ſic apoplexia paralyſi terminatur, facto humorum decubitu in nervos.

Pari modo Morbi *morte finiuntur* tripliciter, 1°. Solutione lentâ & gradariâ, ſeu lyſi; ut in phthiſi, & febre hecticâ, quibus ægrotantes maraſmo ſenſim conficiuntur. 2°. Solutione ſubitaneâ, ſeu criſi: ut cum oborto graviore ſymptomate ægri ſubitò enecantur. 3°. Tranſlatione humoris morbifici in nobiliorem partem

partem, quæ *metastasis* Græcis est: ut cùm in febre, arthritide, variolis, fit humorum decubitus in caput vel pulmones.

Art. V.

De Morborum differentiis à subjecto.

Ratione subjecti, *primò*, morbi alii *universales* sunt, qui universum corpus: ut febris, lues venerea, variolæ; alii *particulares*, qui peculiarem tantùm partem afficiunt: ut angina, ascites, &c.

Secundò, alii *interni* dicuntur, qui internas potissimùm, ut pleuritis, peripneumonia: alii *externi*, qui externas partes occupant, ut scabies, lichen, &c.

Tertiò, alii *idiopathici* appellantur, qui primariò in parte, à causa ibi permanente, fiunt: sic phthisis pulmoni idiopathica est, quia ab ulcere pulmonum primariò producitur; alii verò *sympatici*, qui ab una parte, idiopathicè laborante, alteri per consensum communicantur.

Ut enim affectus, parti cuidam ex consensu communicatus, sympathicus verè sit, debet cessare, simul ac morbus prior, sive idiopathicus, à quo inductus est, cessaverit; quod si, sublato morbo priore, ipse perseveret, jam idiopathicus factus est, sed vulgò solet *deuteropathicus*, seu secundarius vocari, ut ab idiopathico propriè dicto distinguatur, qui priorem nullum morbum consequitur, & qui protopathicus, seu primarius appellatur: sic abolitio sensuum externorum in apoplexia sympathica est, quia cessat curata apoplexia; si verò discussâ apoplexiâ perduret, ut dum paralysis apoplexiæ succedit, jam idiopathica erit; sed dicetur deuteropathica, ut à paralysi distinguatur, quæ ex sese & primariò accidit, sine prægressâ apoplexiâ, quæ prothopathica nominatur.

Ea autem partium *sympathia*, quæ altera alteri laboranti compatitur, *repetenda* est ex quintuplici capite.

1°. *Ex vicinia*, ratione cujus labes ab affecta parte in finitimas latenter serpit; sic pleura ab inflammatis pulmonibus inflammatur, unde pleuritis peripneumoniæ adjungitur,

2°. *Ex analogia & similitudine humoris*, quem partes fecernunt, vel continent: sic ventriculus ab affectis renibus afficitur, quia lympha stomachalis & lotium analoga sunt: sic mammæ utero compatiuntur, quia utrobique lac separatur.

3°. *Ex communione vasorum*: sic nervi cerebro, sic arteriæ cordi sympathicæ sunt, & eorumdem affectionibus afficiuntur: sic affecto hepate & compressâ portarum venâ, sanguis in ventriculum regurgitat, quia venæ gastricæ venæ portarum communicant.

4°. *Ex consensu nervorum* mechanico, & à Physiologis explicato: sic ex utero affecto in hystericis fit convulsiva laryngis constrictio: sic in cholera morbo, ob irritata intestina & ventriculum, dolorificæ fiunt artuum convulsiones, vulgò *crampe*.

5°. Demum *ex situ declivi* partium, quæ vitiosos humores, ab affectis partibus defluentes, excipiunt: sic tenesmus & hæmorrhoides dysenteriæ superveniunt, irritato nempe recti interiore limbo ab acrioribus dysentericorum dejectionibus.

ART. VI.

De differentiis Morborum à causa.

PRIMO, Morborum causa, vel est corpori à primordiis generationis insita, & inde morbi congeniti, vel connati: ut claudicatio, vel gibbositas à nativitate; vel corpori post exclusionem accidentariò advenit, & hinc morbi *adventitii* dicuntur, ut pleuritis, cholera morbus, &c. Inter connatos autem, ii sunt *hæreditarii*, qui fiunt à causa in prolem à parentum alterutro communicata: sic affectio nephritica, vel asthma morbi hæreditarii sunt, in iis qui à parentibus calculosis vel asthmaticis oriuntur; si contrà morbus inductus fuerit à causa quæ à parentibus non sit propagata, erit simpliciter congenitus.

Secundò, Morbi, vel fiunt à causa in id directa, vel inducuntur ex accidente, à causa aliorsum tendente; si prius, *legitimi*: si posterius, *spurii* sive nothi appellantur; sic angina vera, quæ fit à pharyngis aut laryngis inflammatione: notha verò & spuria, quæ ab inflatis tonsillis, aut luxatis vertebris ex accidente excitatur,

Art. VII.

De differentiis morborum à loco.

Ultima differentiarum accidentalium à loco deſumitur : alii enim *morbi* regioni & loco cuidam peculiares ſunt, in quibus populariter graſſantur, & *endemii*, vernaculi, ſeu gentilitii dicuntur : ut plica in Polonia, ſtrumæ in Hiſpania, & in ſubalpinis regionibus bronchocele ; alii verò nulli regioni peculiariter affixi, & horum duæ ſpecies : ſi enim nulli regioni peculiares ſint, ſed populares in iis in quibus actu graſſantur, *epidemii* appellantur, ut peſtis : ſi verò, nec regioni ulli addicti ſint, nec populariter graſſentur ſed ſparſim, *ſporadici* ſive ſparſi dicentur, ut pleuritis, hydrops, febris continua, rheumatiſmus, &c. quanquam alii ſub nomine ſporadicorum eos intelligunt qui quotannis quaſi redeunt in variis anni tempeſtatibus, unde etiam *ſtationales* dicti.

APPENDIX.

De Crisibus & diebus criticis sive decretoriis.

CRISIUM tractatio ad signa prognostica, adeoque ad Semeioticem jure pertinet, & solet in illam Medicinæ partem à Pathologicis remitti: nihilominùs tamen, quamquam hujusce loci non fuerit, ne à consuetudine in hisce scholis, jam à LAZARI RIVERII tempore, recepta, videamur temerè recedere, pauca quædam de eadem materia subjungere placuit, sed breviter & concisè.

Itaque certum est frequenti experientiâ & constanti Medicorum omnium consensu, in morbis, præsertim acutioribus, crises dari, seu subitas & repentinas mutationes ad salutem, vel ad mortem: sed an in certo ordine fiant; an verò statis & determinatis morbi diebus expectandæ sint, controvertitur.

HIPPOCRATES quidem, DIOCLES, PHILOTIMUS, HERACLIDES *Tarentinus*,

ARCHIGENES & GALENUS, licèt omni ferè morbi tempore crises evenire possé fateantur, statis tamen ac certis diebus, & frequentiores & perfectiores fieri crediderunt.

HIPPOCRATES quidem & illius commentator GALENUS, quibus omnes ferè ævo nostri superiore Medici adstipulabantur, dies quadraginta intra quos morbi omnes acuti solent terminari, in quatuor classes distinguunt: nempe *primò*, in *perfectè criticos*, principes, aut radicales, in quibus crises, & perfectiores & frequentiores fiunt, qui omnes septenario circuitu definiuntur; & sunt septimus, decimus quartus, vigesimus, vigesimus septimus, trigesimus quartus, quadragesimus. *Secundò* in *indices*, contemplabiles, seu internuncios, qui crisim septenario futuram prænuntiant; suntque cujuslibet septimanæ medii seu quaternarii, ut quartus, undecimus, decimus septimus, vigesimus quartus, &c. *Tertiò*, in *intercidentes*, intercalares, irrepentes, sive provocatorios, qui inter principes & indices intercidunt, crisesque imperfectas moliuntur; quales sunt tertius, quintus, nonus, decimus tertius, & decimus

nonus, &c. *Quartò* tandem in *vacuos*, seu medicinales, quibus credebant omnia medicamentorum genera tutò exhiberi posse: quales sunt reliqui omnes, sextus, octavus, decimus, duodecimus, decimus sextus, decimus octavus, &c.

Contrà verò, HEROPHILUS, XENOPHON, ASCLEPIADES & CELSUS, omnem dierum distinctionem, ut vanam, & ex præconcepto erga Pythagoricos numeros præjudicio natam, repudiavere, ac Medicum morbi dies non numerare, sed ipsas accessiones intueri, & ex his quid agendum sit conjectare debere statuerunt.

Quibus consentiunt ferè omnes nostri temporis Medici, qui dierum decretoriorum differentiam, non modò vanam, & in praxi infidam, audent rejicere, sed antiquioribus etiam Medicis, quasi superstitiosis dierum observatoribus, irridere.

In hac pugnantium opinionum varietate, auctorum vel asseclarum titulis parum moti, sed experientiâ solâ persuasi, posteriori sententiæ nomen addicimus, ut pote quæ millenis experimentis constans sit.

Credimus proinde crifes, in acutioribus morbis frequentiffimas quidem effe, intra certas temporis periodos: quia ficut ii liquores omnes heterogenei, ut muftum, cerevifia, fucci herbarum, fructuumque, quando fermentefcunt, ftatis diebus fermentationem complent, alii citiùs, alii tardiùs, prout magis vel minus impuri funt: fic quoque fanguis, quo magis aut minus impurus eft, feu, ut rectiùs dicamus, quo major aut minor eft naturæ febrem concitantis cum morbo lucta, eo citiùs vel tardiùs febrem debet criticè abfolvere ftatis ac determinatis periodis.

At verò periodos hafce certò definiri poffe negamus, nec proinde crifes falutares, eodem femper critico die, imò neque ipfis criticis, aut principibus diebus femper expectandas effe: fed nunc celeriùs, nunc tardiùs, quovis morbi die, five internuntio, five provocatorio, five vacuo, non raró evenire arbitramur.

Id autem abundè probatur, 1°. authoritate ipfius *Hippocratis*, qui *libro* 1°. *Epidemiorum*, dies omnes morbi, tertium, quartum, quintum, fextum, fep-

timum, octavum, nonum, decimum, &c. decretoriorum nomine indiscriminatim comprehendit. 2°. Observationibus variis quas *in libris Epidemiorum* refert: sic mulierem in Taso tertio morbi die, Periclem quarto, Metonem quinto, Virginem Laryssеam sexto, Pythionem decimo salutariter judicatos esse; contrà verò adolescentem qui ad mendacium forum decumbebat, & mulieres duas mortem obiisse legimus septimo die, quem tamen criticorum faustissimum esse GALENUS asserit. 3°. Dissensu celebrium Medicorum in definiendis diebus criticis, unde certò liquet incertum esse ac difficile hujusce rei judicium: sic primum & secundum diem, quos HIPPOCRATES silentio prætermisit, DIOCLES inter criticos refert; sic, contra vulgarem HIPPOCRATIS & GALENI sententiam, decimum octavum, vigesimum primum, decimo septimo & vigesimo DIOCLES & ARCHIGENES præferunt, cum quibus eâ in re ipse HIPPOCRATES pluribus in locis consentire videtur.

Varias enim & instabiles eo modo crises esse necessum est, non modò 1°. quòd plerumque ignoretur morbi princi-

pium, à quo calculus duci debeat: illud enim præcisè ſtatuere, non levioris eſt negotii, quippe initio inſenſibile; ubi verò æger decubuerit, jam non morbi, ſed decubitus principium eſt.

Non modò 2°. quod præſcripta Medicorum, errata ægrorum, aut adſtantium, & caſus externi varii naturalem criſium ordinem ſæpe numero intervertunt. Sic docet experientia criſes jam in morbis rariores eſſe à quo tempore purgatio pluries in morborum decurſu iterari cœpit: eductâ ſcilicet per eam viam parte non paucâ humoris morbifici; ſed potiſſimùm, quod humorum motus, pro ægrorum temperamento, ita varius ſit ac mutabilis, ut nullam conſtantem periodum affectet.

Quapropter non licet criticis diebus ſuperſtitiosè ita confidere, ut Medicus futuram criſim otioſus expectet; ſed eum ipſas morbi acceſſiones convenit intueri, & ex iis quid agendum ſit conjectare, ac poſt factam conjecturam ſine cunctatione exequi; morbus ſcilicet, ſi urgeat, non minorativis tantùm oppugnandus, ſed juxta præceptum ipſius GALENI vena ſtatim ſecanda eſt, ſi ple-

thora adſit, ſi pars quædam graviter icta, aut utcumque aliter incipientem habeat phlegmonem: purgandum quoque per ſuperiora & inferiora, prout videbitur, ſi magna in primis viis adſit cacochylia, aut ſumma humorum turgeſcentia obſervetur: quod non modò Medicorum omnium recentiorum calculo comprobatur, ſed ab ipſo quoque HIPPOCRATE pluribus in locis ſancitum eſt: nullibi tamen expreſſiùs quàm *Aphor.* 10. *Sect.* IV. *Purgandum*, inquit, *in valde acutis ſi turgeat materia, eodem ipſo die; differre enim in talibus malum*; & conſtanti illius praxi mirè congruit: nam in febre ardente, primis ſtatim diebus, *lib.* 3°. *de morbis*: in febribus delirio ſtipatis, ante quintum venæſectionem jubet celebrare: & *libro de diæta in acutis*; febribus bilioſis tertio aut quarto die, *lib. de affectionibus*; purgationem jubet inſtituere.

Demum ſi natura per diureſim aut diaphoreſim criſes imperfectas moliatur, quod tamen initio morbi raro utile eſt, diuretica, aut diaphoretica exhibeantur, ut vulgato Hippocratis axiomati ſatiſfiat, eo nempe ducendum eſſe quo natura vergit.

TRACTATUS PATHOLOGICUS.

PARS ALTERA.

De causis.

COGNITO ſemel morbo ; cauſam morbi noſſe intereſt, ut cùm morbus oppugnatur remediis, cauſa ſimul poſſit removeri : eo fine, primæ Pathologiæ parti, quæ de morbo tractat, ſuccedit Pars altera, quæ *de cauſis* inſcribitur ; quæcumque autem de his dici debent, duabus ſectionibus poſſunt facilè comprehendi, quarum primâ *de cauſis in genere*, poſteriore verò *de cauſis in particulari* agemus.

SECTIO PRIOR.

De causis in genere.

TRIA tantùm de causis in genere quæri possunt; 1°. quid sint; 2°. quotuplices sint; 3°. quæ sit generalis earumdem agendi ratio. Hinc tria tantùm futura sunt hujusce sectionis Capita, quorum uno *de natura & definitione causæ*; altero verò *de differentiis causarum*; tertio demùm *de generali earumdem actione* differemus.

CAPUT PRIMUM.

De natura & definitione causæ.

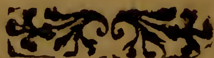
ANTIQUIORIBUS Medicis difficillimum olim fuit, caufam in medico fenfu rectè definire: quia Ariftotelicis placitis nimium addicti, eodem nomine, non modò caufas efficientes fed caufas quoque formales, materiales, finales, unà comprehendebant, quas tamen poftremas à vero caufæ conceptu plurimum ex fe abhorrere nunc omnibus liquet.

Imò verò haud parum eft etiamnum difficultatis in tradenda legitima caufæ definitione, qui etiamnum, ufu ita volente, folent, fub communi caufæ nomine, confundi, tum caufæ efficientes, quæ morbum reverâ faciunt, tum caufæ, feu, ut meliùs dicamus, conditiones fine quibus non, quæ præfentes, morbum quidem non producunt, fed abfentes ne produceretur impedirent.

Hinc nulla aptior caufæ definitio effe poteft, quæ res ita diverfas complec-

tatur, quam si *causa* dicatur, *illud quod vel morbum producit, vel morbo producendo quomodocumque concurrit.*

Priore definitionis *parte* causas efficientes intelligimus, quas solas causarum nomine insigniendas esse facilè censeremus, si usus permitteret: eas enim, sive proximæ, sive remotæ fuerint, morbum semper verè & efficienter inferre certum est. *Posteriore* verò causas, sive conditiones *sine quibus non*, indicamus, quæ licèt ipsæ morbum non faciant, huic tamen faciendo quadantenus concurrunt, dum suâ præsentiâ complent conditionum syndromen, quarum absentiâ morbi productio inhiberetur.

CAPUT SECUNDUM.

De causarum differentiis.

VARIÆ, sunt ac multiplices causarum mobificarum differentiæ ; possunt tamen facilè ad quatuor capita revocari.

Primo nimirum, causa alia est per se, alia per accidens : *causa morbi per se*, ea est quæ morbum propriâ & insitâ vi, atque actione directâ producit : sic alimenta acida, austera, dyspepta, varias obstructiones inferunt. *Causa* verò *per accidens*, ea est quæ, non directâ actione, sed interventu alterius cujusdam dispositionis, morbum excitat : sic nimius liquorum ardentium usus obstructiones parit per accidens, quoniam, intensiore sanguinis mutu, quem excitat, id quod tenuis est sensim difflat, ac inde superstes crassamentum in colatoriis facilè hæret.

Secundo, causa alia est principalis, alia adjuvans, alia sine qua non. *Causa principalis*, ea est quæ primum & præcipuum

effectui motum dat : ſic uberior tartareæ partis præſentia in ſanguine, eſt cauſa principalis calculi renum, vel calculoſarum concretionum. *Cauſa adjuvans*, ſive concauſa, ea eſt quæ ſola effectum non producit, ſed principali auxiliatur : ſic cardiacum præpoſterè datum in inflammatione, gangrænam invehit, in calculo renali non dolente, inflammationem. Denique *cauſa ſine qua non*, ea eſt quæ ipſa morbum nullo modo producit, ſed ſine qua morbus produci non poteſt : ſic vitioſa ductuum renalium amplitudo, eſt cauſa ſine qua non, concretionum calculoſarum.

Tertio, cauſa morbi alia proxima eſt, & alia remota. *Cauſa proxima*, eſt quæ morbum omiſſo medio producit : *cauſa* verò *remota*, eſt illa inter quam & morbum aliæ intercedunt ; ſic irritatio inteſtinis illata, cauſa eſt proxima diarrhœæ : fructus verò horæi immaturi, cauſa remota.

Quarto demum, cauſa alia eſt evidens ſive externa, alia interna. *Cauſæ evidentes* ſive *externæ*, ea omnia ſunt quæcumque exteriùs poſita, vel à rebus corpus noſtrum conſtituentibus diverſa,

morbos solent inferre.

Subdividuntur in necessarias, & non necessarias; *Necessariæ* eæ sunt quæ necessariò nos afficiunt, & quas evitare nullo modo possumus; illæ autem sunt numero sex: 1°. aër: 2°. cibus & potus: 3°. motus & quies: 4°. excreta & retenta: 5°. somnus & vigilia: 6°. animi pathemata: vulgò sex res non naturales dicuntur, quia inter res naturales, quæ corpus constituunt, & præternaturales, quæ illud lædunt, naturâ mediæ sunt: cùm utiles vel noxiæ efficiantur, pro benè vel malè utentium ratione. *Non necessariæ* verò sunt quæ fortuitò contingunt, nec ad ordinarium vitæ usum pertinent: ut ictus gladii, vel lapidis, morsus ferarum.

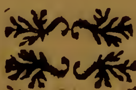
Causæ internæ sunt, quæ intra corpus latent, nec sensibus, sed artificiosâ conjecturâ, cognoscuntur.

Subdividuntur pari modo in antecedentes & conjunctas; *Causa* illa *antecedens* dicitur, quæ conjunctâ prior est, & mediatè per eam morbum efficit; *Conjuncta* verò, quæ morbum producit: sic cacochylia in primis viis nidulans causa est antecedens: sanguini verò commixta,

causa est conjuncta febris.

Causa autem conjuncta, vel est conjuncta simpliciter, vel conjuncta continens; conjuncta simpliciter est, quâ positâ ponitur morbus, sed quâ sublatâ non tollitur: Sic posito ictu gladii, ponitur vulnus, sed sublato non tollitur; Conjuncta continens, ea est quâ positâ ponitur morbus, & quâ sublatâ tollitur: sic positâ materiâ obstruente fit obstructio, quæ aufertur eâ sublatâ.

Cæterum, notandum est causas, quas recensuimus, in morbis omnibus non omnes dari: imò contrà vix unum morbum esse, cui omnes conveniant: sed harum alias in his, alias in illis reperiri, atque inde tam multiplices differentias quibus authores scatent, desumptas esse.

CAPUT TERTIUM.

De generali causarum evidentium actione.

CORPUS humanum ritè constitutum à connaturali statu desciscere, morbosumque effici non potest, nisi causæ cujusdam interventu; corporibus enim omnibus solemne est, ut in eodem statu ex se constanter permaneant, nisi ab extrinseca causa inde dimoveantur.

Hinc liquet, causas omnes, quæ corpus morbosum quomodocumque efficiunt, externas sive evidentes primariò esse, quas ideò Græci aptissimo nomine procatarcticas, sive primigenias appellant, quandoquidem prima sunt morborum omnium principia.

Eas in præcedenti Capite in necessarias & non necessarias distinximus, communiorem doctrinam secuti: & has quidem varias atque multiplices esse, illas verò sextuplici numero comprehendi sub nomine rerum nonnaturalium probavimus.

At verò nunc, clarioris doctrinæ gratiâ, satius, commodiusque videtur, *causas* hasce omnes *procatarcticas* ad quatuor tantùm capita revocare: 1°. ad ea quæ intra corpus quomodocumque hauriuntur: 2°. ad ea quæ à corpore quâcunque viâ emittuntur, vel debent emitti: 3°. ad ea quæ corporis habitui circumfunduntur: 4°. demum ad ea quæ in animato corpore geruntur & exercentur.

Itaque quadruplex causarum procatarcticarum genus, assumpta, egesta, circumfusa, & in ipso corpore exercita, quorum generalem agendi modum summatim hìc explicabimus, dein fusiùs in sequentibus exposituri.

Primò quidem, interiùs *assumpta* sunt, cibus, potus, aër, medicamina, venena, ac demum quæcumque per meatus pulmonum, cutis, pudendorum, &c. intromittuntur.

Cibus autem *morbos producere potest* triplici ratione, quantitate, qualitate, & assumendi modo. 1°. *Quantitate*, si copiosior, ut in helluonibus; aut parcior fuerit, ut in jejunis. 2°. *Qualitate*, si apepta, vel dyspepta sint, atque adeò vel non coquantur, vel ægrè tantùm coquan-

tur alimenta ; ſi cacochyma , & in pravos ſuccos, acres,acidos, ſalſos, mucilaginoſos, putreſcibiles degenerent; demum ſi oligotropha, aut polytropha fuerint, hoc eſt, ſucci vel parcioris, vel æquò uberioris, 3°. *Modo aſſumendi*, ſi alimenta horis inaſſuetis & intempeſtivis devorentur : ut in matutinis, & pomeridianis comeſſationibus, & mediâ nocte.

Pari modo *potus* ex triplici cauſa *morbificus eſſe poteſt*, quantitate nempe, qualitate & aſſumendi modo. 1°. *Quantitate*, ſi nimia aut parcior ſit. 2°. *Qualitate*, ſi liquor aſſumptus ſit nimis ſpirituoſus, ut liquores ardentes, vinumque meracius ; ſi mixtis aliis ſuccis coinquinetur, ut liquores qui ex omphacio, ſucco limonum, groſſulariæ, &c. cum ſaccharo parantur, & quorum frequens eſt per æſtatem uſus vel potiùs abuſus ; denique, ſi mineralibus, terreis, ſulphureiſve effluviis gravis ſit : ut aqua paluſtris, putealis, &c. præſertim in tempeſtate ſicciore. 3°. *Modo aſſumendi*, ſi potulenta præpoſtere manè à jejunis, veſperi ad cubitum ituris, vel poſt prandium, cœnamve, dum ventriculus ciborum concoctioni vacat, hauriantur.

Aër nocere poteſt bifariam, qualitate quam habet, & vitioſis particulis quibus inficitur. 1°. *Qualitate*, ſi frigidior, calidior, ſiccior, aut humidior, ſi gravior, aut levior vel elaterio defraudatus fuerit: inſpiratus enim debet iiſdem qualitatibus animalium pulmones afficere, ut Phyſicis notum eſt. 2°. *Vitioſis particulis* quibus inficitur: ut qui ſtagnantium aquarum, aut paludum halitu inquinatur: qui à cloacis vaſtam urbem purgantibus vitium contrahit, aut ex animalium laniena, coriariorum officinis, fimique putredine: tandem ex magni fluminis, vel ſtagni vicinia, craſſus & nebuloſus eſt.

Medicamenta corpus multis modis *afficiunt*: vim ventriculi chylopoieticam, id eſt, chylificam infringendo, pungendo & irritando: humorum motum intendendo: vel eumdem obtundendo. 1°. *Infringendo vim* ventriculi *digeſtivam*: ut incraſſantia, & refrigerantia quævis. 2°. *Pungendo*, & irritando, ut emetica, cathartica, & eccoprotica. 3°. *Intendendo* humorum motum: ut incidentia, aperientia, ſudorifica, cardiaca; &c. 4°. *Obtundendo* eorumdem motum:

ut

ut temperantia, inſpiſſantia, refrigerantia.

Venena corpus multifariam *impetunt*: qualitate ſcilicet acidâ & coagulante: qualitate acri, & rodente: & qualitate alcalinâ & diſſolvente. 1°. *Qualitate acidâ* & *coagulante* ut aquæ ſtygiæ: 2°. *Qualitate acri & rodente*, ut arſenicum, ſublimatum corroſivum, &c. 3°. *Qualitate alcalinâ & diſſolvente*: ut fixa alcalia aut volatilia, vel per incuriam vel caſu quocumque aſſumpta. In nervos agunt venena eorumque tonum deſtruunt, & actionem cordis ſufflaminant, ut venenum viperarum, præſertim Americanarum, & plantarum inebriantium. Vi Mechanicâ etiam agunt rodendo, pungendo & titillando ventriculum & inteſtina, ut pili animalium duriores, in minimas partes ventriculum & inteſtina rodentes.

Demum ea quæ per pulmonum, cutis, pudendorum ſpiracula intromitti poſſunt, plurima & fermè innumera ſunt. Sic 1°. *miaſmata contagioſa* aëri confuſa & in pulmones penetrantia, febres malignas & peſtilentes producunt. Sic 2°. *corpuſcala à ſcabioſo manantia* & in

cutis poros introducta ſcabiem inferunt. Sic 3°. *impuri , corruptique ſeminis particulæ* , in pudendorum meatus admiſſæ , luem veneream propagant.

Secundò,egeſta tripliciter *morbifica fiunt*: nimirum ſi egerantur , quæ egeri non debent: ſi copioſiùs & immoderatiùs egerantur , quæ ſolent egeri : ſi tandem non egerantur , vel parciùs egerantur , quæ expedit egeri. Primi casûs exemplum habemus in hemorrhagiis quibuſcumque , in quibus ſanguis pæter naturam effluit. Alterius exempla præbent ſudatio nimia , uberior ptyaliſmus , diarrhœa diuturnior , ſeroſa , vel bilioſa , immodicum lotii profluvium , immoderata ſeminis emiſſio. Tertii exempla ſunt , occluſa perſpiratio , prohibita ſudatio , retentæ fæces alvinæ , coercita intus urina , ſemen immoderatiùs retentum.

Tertiò , *circumambientia* , quæ *corpori poſſunt officere* , plurima ſunt , variaque. 1°. Nempe *aër* , qui calore , vel frigore , humiditate , vel ſiccitate , corporis habitum multifariam afficit. 2°. *Aqua* , ſive

ex caſu corpori inſpergatur, ut dum quiſpiam ex pluvia madet: ſive datâ operâ corpori circumaffundatur, ut in balneatione; hæc in utrolibet caſu pari modo in corpus agit, caliditate, frigiditate, humiditate, pondere, &c. 3°. *Incurrentia quæcumque* corpora, quæ impetu, figurâ, mole, corpus quomodocumque ſauciant, vulnerando, contundendo, frangendo, &c.

Quartò, facta in animato corpore: vel ad ſolum corpus pertinent, ut exercitia: vel ad animum ſolum, ut animi pathemata: vel ad corpus & animum ſimul, ut ſomnus & vigilia. 1°. Exercitiorum ratione, morbi fiunt, ſi nimia & immodica fuerint, ut in iis qui vitam difficilem & laborioſam ducunt: aut ſi pauciora & leviora, ut in illis qui vitam deſidem & ſedentariam vivunt. 2°. Animi pathemata morbos accerſunt, vel motum nimium humoribus communicando, ut iracundia: vel debitum humorum motum obtundendo, ut mœror & triſtitia: vel humores variè & tumultuariè, per vices alternas, exagitando, ut ſpes & timor, in quibus ſucceſſivæ

ſunt motuum alternationes. 3°. Somnus & vigilia nocent, ſi longiùs protrahantur : ſomnus, v. g. ſi diuturnior ſit, & in ſomnolentiam abeat : vigilia verò, ſi contumacior, & in agrypniam degeneret.

SECTIO ALTERA.

De caufis in particulari.

QUOTUPLICES morborum differentias in prima Pathologiæ parte attulimus, totuplicia caufarum genera in particulari diftinguenda funt, à quibus fingulis fingulæ morborum differentiæ producantur, quocirca quem in diftinguendis morborum differentiis, fuprà tenuimus, ordinem eundem in recenfendis caufarum generibus preffo pede fequemur. Sit itaque:

CAPUT PRIMUM.

De causis essentiales morborum differentias inferentibus.

ART. I.

De causis morborum corporis partes solidas afficientium.

§ I.

De causis morborum qui partibus similaribus proprii sunt.

SIMILARIA seu primigenia corporis stamina crassitiem, densitatem, tensionem, elasticitatem certam debent obtinere : inde ergo morbosa fiunt, si qualitates eædem, vel naturalem statum excedant, vel non attingant : sed ut vitia quæ exinde emergunt contrariâ ratione nocent, sic quoque contrariis causis inferuntur.

Primò quidem, *similares fibræ* plus

æquò *craſſeſcunt*, *denſantur*, *tenduntur*, & *elaſticæ fiunt*, causâ variâ atque multiplici.

1°. *Conſtitutione nativâ*; ſicut enim alii aliis ſtaturâ grandiores ſunt, ſic in his craſſiores, firmiores, denſiores fibræ ſunt quàm in illis, à primordiis generationis: quod tum ab energia ſpiritûs fœcundantis, tum à quantitate & ductilitate materiæ fœcundatæ dependet.

2°. *Nutricatione optimâ*, quam excluſo fœtui, nutrix ſana, vegeta, robuſta, ſuggerit: unde creſcentibus fibris nutrimentum conveniens affatim ſuppetit.

3°. *Uſu alimentorum euchymorum & polytrophorum*, quæ fibrillis nutriendis ſuccum aptum & copioſum ſubminiſtrant, unde feliciùs adoleſcunt.

4°. *Aëre puro*, *ſicco*, *ſereno*, ut in montoſis regionibus, cujus attactu corporis ſtamina exareſcunt, firmantur, ſolidantur.

5°. *Frigore externo*, ut in regionibus borealibus: quo denſatæ, ſtrictiùſque compactæ fibræ firmiores evadunt; idem producit patientia inclementiæ cœli in temperatiori climate.

6°. *Exercitatione nimiâ*, quâ fibrillæ ad intimiorem contactum adductæ, expressoque sero, quod intermedium inerat, & quo lentescebant, duriores, sicciores que evadunt.

7°. *Uberiore spirituum influxu*, qualis est in iis, qui curis, studio, sollicitudine vacui, vitam verè animalem ducunt: notum enim est ab influentibus spiritibus fibras quascumque tendi & rigescere.

8°. *Vigiliis diutinis*, quarum ratione, & spiritus uberiùs influere, & membra frequentiùs exerceri, atque adeò rigiditatem fibris duplici nomine conciliari evidens est.

9°. *Sicciori temperie sanguinis*, cæterorumque humorum: unde fibræ arefactæ impensiùs rigescunt; idem & à febre lenta seu hectica pendere potest.

Contrà verò, fibris iisdem primigeniis, *tenuitatem*, *raritatem*, *mollitiem*, *laxitatem* præternaturalem *inferunt* causæ plurimæ, antè recensitis è directo contrariæ: nativa scilicet constitutio laxior: mala, sæpiùs mutata, vel interrupta nutricatio: usus alimentorum succi pravi & humidi: aër nebulosus & humi-

dus: regio calida, & humida: nimia cautio ab omnibus injuriis aëris: desidia: somnolentia, humidior crasis humorum, &c.

Supervacaneum est causarum harum actionem fusè explicare, cùm ex supradictis abundè liqueat. Siquidem, vel leviter attendenti facilè perspicuum est, his, vèl debitum nutrimentum fibris crescentibus subtrahi, unde extenuantur: vel humorem iisdem tacitè infundi, unde molliuntur: vel demum solitum in easdem spirituum fluxum coerceri, unde relaxantur.

§ II.

De causis morborum qui ad organicas partes pertinent.

PARTES organicæ, seu instrumentariæ, peccant quadrupliciter: *conformatione*, *magnitudine*, *numero*, & collocatione sive *situ*.

Primò quidem, tria sunt ad summum vitia conformationis: nimirum in *figura mutata*, in *læsa asperitie* vel *levitate*, *&* in *meatu* sive *cavitate* malè se habente.

Figura quidem *vitiatur*, multis variisque modis; 1°. *in* ipſa *generatione*: ſic infantium non pauci in lucem veniunt variè diſtorti, vari, valgi, gibbi, &c. 2°. *in partu*, Obſtetricum imperitiâ, quæ partes exiturientis fœtûs, quas temerè tractant, variè contorquent; 3°. *Nutricum imprudentiâ*, quæ teneros infantium artus, faſciis deligandos, malè componunt; 4°. *ictu fortuito*, caſuve ab altiore loco, quo oſſa luxantur, vel confringuntur; 5°. *Chirurgi inciſcitiâ*, qui oſſa, fracta, luxatave, vitiosè reſtituit, vel laborantis impatientiâ, qui oſſa repoſita loco denuò movet; 6°. *inæquali nutritione*, cujus ratione partes, inæqualiter creſcendo, multifariam deformantur: ut in rachiticis; 7°. demum *humorum decubitu* intra quaſdam partes, quorum collectione tumefactæ partes variè læduntur penes figuram: ut in omnigenis tumorum ſpeciebus.

Lævitas verò *læditur*, cùm partes naturâ læves exaſperantur: id autem accidit, 1°. *ex tumefactione glandularum granoſarum*, quæ ſub partium ſuperficie latent: ſiquidem tumefactæ prominent partem que exaſperant, ut in raucedine

catarrhali, & in verrucoſa cutis aſperitate; 2°. *ex ſubitanea, nimiaque exſiccatione*, quâ carneæ, tendineæque fibræ, impenſiùs conſtrictæ, interſertis glandulis prominenti locum faciunt, ut in raucedine, quæ à vociferatione, vel incaleſcentiâ immodicâ producitur, aut ex levi Phlogoſi quâ illæ intumeſcunt; 3°. *ex conſtrictione ſubitanea tendinearum fibrarum*, quæ intimiùs compactæ, immerſas glandulas prominere faciunt, ut cuti contigit, dum frigore externo exaſperatur.

Ratione contrariâ, *læditur aſperitas*, quotieſcumque partes, naturâ aſperæ, lævigantur: id autem fit hærentis humoris copiâ, quâ diſtentæ partes læves fiunt, ut in tumoribus cujuſque partis obſervare eſt.

Tandem *meatus*, pori, cavitates malè ſe habent, dum diſtorti, dilatati, coarctati ſunt præter naturam.

Diſtorquetur quidem, 1°. *à tumefactis glandulis adſitis*: ſic in viſceribus quibuſcumque conſtat glandularum tumefactione vaſa ſanguifera circumrepentia diſtorqueri; 2°. *ab extraneo corpore, duro, renitente, interpoſito*, à glande, v. g.

plumbeâ carnibns immersâ ; 3°. *à tuberculis ſcirrhoſis, ſcrophuloſis, ſteatomatoſis* ductus appoſitos variè diſtrahentibus: ut in ſcirrhis, ſcrophulis, cancris quibuſvis ; 4°. *à materia viſcida, in ductuum interſtitiis hærente, & inſpiſſata* : ut in ſuffuſione, & glaucomate cryſtallino & vitreo humori contingit; 5°. *ex mutato ſitu naturali*; ſic utero in alterutram hypogaſtrii partem prolapſo, pervertitur naturalis vaginæ magnitudo.

Dilatantur verò *ductus, porive*, 1°. *continuatâ humoris ſecretione*: ſic in ſene patentiora ſunt oſcula ductuum ſecretoriorum, quàm in puero, cæteris paribus; 2°. *Corporum duriuſculorum tranſmiſſione, quæ vim lateribus inferunt*: ſic tubuli uriniferi granis tartareis urinæ commixtis: ſic ureter tranſmiſſo calculo: ſic biliferi ductus craſſefactâ & induratâ bile, ampliantur; 3°. *contractione convulſivâ fibrarum radioſarum circumferentiam ductûs retrahentium*: ſic in mydriaſi pupilla dilatatur, contractis fibris radioſis iridem efformantibus.

Coarctantur demum ſextuplici modo, obſtructione, compreſſione, anguſtatione, conſtrictione, collapſu & coalitu.

1°. *Obstructio* fit, vel ab humore quovis glutinoso, viscido, pingui, purulento, tenuioribus ductibus impacto, inhærente: ut in viscerum quorumcumque obstructionibus; vel à duriore corpore intruso: ut in majorum ductuum obstructionibus, urethræ, v. g. à calculo urinario: meatus choledochi à calculo biliario. 2°. *Compressio* ductibus quibuscumque infertur, vel à corpore extraneo, premente, glande, v. g. plumbeâ, ictu sclopeti carnibus intrusâ; vel à tumore juxtà oborto, scirrhoso, steatomatoso, strumoso, &c. vel ab osse quocumque luxato & è loco moto; vel à vasis sanguiferis circumrepentibus nimium repletis, & distentis; vel demum à parte quavis tumente, & mole auctâ: ab utero, v. g. fœtu gravi in prægnante. 3°. *Angustatio* ab unica causa pendet, nimirum à tuberculo qualicumque internæ ductuum faciei adnato, glandulæ cujusdam tumefactione: sic intestina in ileo: sic urethram in stranguria quandoque angustari observationibus compertum fuit. 4°. *Constrictio* inducitur à contractione convulsiva fibrarum annularium ductum cingentium, vel musculorum quorumcum-

que ductus eosdem coarctantium : sic podex sphincteris convulsione post sectionem ani in fistula : sic larynx convulsione musculorum laryngeorum in hystericis constringitur. 5°. *Collapsus* causas agnoscit binas, nimirum vel laxitatem parietum ductus efformantium, vel ductuum eorumdem vacuitatem : priori modo, in extenuatis & cachecticis, ob spirituum defectum : posteriore verò, in hæmorrhagiam passis, vasa solent considere. 6°. Demum *coalitus* diutinum collapsum sequitur, lympha, quæ à parietibus exsudat, applicitos parietes sensim conglutinante : eo pacto vena & ateriæ umbilicales obliterantur in exclusis infantibus.

Secundò, *magnitudo morbosa* bifariam est : si prætermodum aucta aut imminuta sit.

Augetur autem vel in universo corpore, vel in parte peculiari. *In universo quidem corpore*; 1°. à nutrimento copioso, uberi accommodato : ut in athleticis constitutionibus; 2°. à pinguedine nimia intra partes congesta : ut in Nicomacho Smyrnæo ; 3°. à seroso humore partium contextum laxante, & inundante : ut in anasarca, seu leucophlegmatia.

Augetur verò *in parte peculiari* à præternatura li tantùm partis tumore, œdematoſo, ſcirrhoſo, eryſipelatoſo, aut inflammatorio: ut frequenter accidit.

Similiter *magnitudo imminuitur*, vel in toto corpore, vel in parte peculiari.

In toto corpore, vel defectu, vitiove ſucci nutritii; ut in phthiſi, maraſmo, conſumptione, &c. vel defectu ſpirituum animalium, qui partibus inſtillati, nutritioni, ut par eſt, favent: ut in paraplegia.

In parte peculiari ex iiſdem cauſis; 1°. ſcilicet, defectu lymphæ nutritiæ, ob compreſſas, conſtrictaſve arterias, quibus advehitur; 2°. defectu ſpirituum influentium: ut in paralyſi particulari; 3°. dolore partis, quo advocatus ſpirituum fluxus nimius, partis contextum ita adſtringit, ut ſuccus nutritius inſinuari vix poſſit: unde extenuatio: ut in artubus fractis, luxatis, anchyloſi affectis, rheumatiſmo laborantibus, &c.

Tertiò, *partes numero peccant*, vel excedente, vel deficiente; *excedente* quidem, vitio tantùm conformationis; ut cùm ſextus adeſt digitus, vel alterum caput, ut in monſtroſis partubus; *deficiente* bi-

fariam ; 1°. conformationis vitio : ut cùm ren unicus, aut quatuor tantùm digiti ſunt ; 2°. ablatione partis poſt partum, quod accidit, vel ſectione, vel uſtione, vel putrefactione, vel frigore.

Quartò denique, *compoſitio partium peccat*, vel in ſitu, vel in connexione.

In ſitu quidem, quando partes ſitum à nativo alienúm occupant, quod fit, 1°. vitio ipſarummet partium, quæ pondere auctæ ſponte prolabuntur : ſic omentum pinguius viam ſibi facit per abdominis annulos in hernia : ſic uterus prægnans in vaginam devolvitur ; 2°. Vitio partium continentium ; ſive grandioribus foraminibus perviæ ſint, ut cùm per laxatos abdominis annulos provoluta inteſtina hernias faciunt ; ſive accidentariis cauſis diſciſſæ & ſauciatæ fuerint, ut cùm per vulneratas abdominis membranas, muſculoſque, inteſtina foràs prorumpunt ; ſive demum ita aggeſtâ materiâ oppleantur, ut concluſæ olim partes expellantur, ſic oppletis oſſium acetabulis, facilis inde unitorum oſſium luxatio ; 3°. Vitio ligaminum,

quibus connectuntur; ut cùm uterus extrorſum prolabitur, laxatis ſuis ligamentis: aut os quodpiam luxatur ex eadem cauſa; 4°. demum causâ quacumque externâ, partem è loco ſuo exturbante: ut in fracturis, & luxationibus quibuſcumque frequens eſt.

Partes verò peccant *in connexione*; duplici modo: 1°. ſi uniantur, quæ debent eſſe ſeparatæ: 2°. ſi ſeparentur, quæ debent eſſe unitæ.

Uniuntur autem quæ debent eſſe ſeparatæ; 1°. vitio conformationis, ut imperforatis, ſive atretis; in iis quibus podex, vel os occluſa ſunt; 2°. coalitu partium ulceratarum: ſic digiti eroſi uniuntur: ſic palpebræ ulceratæ coaleſcunt, niſi caveatur; 3°. conglutinatione, quæ fit ab interpoſita lympha: eo pacto pulmones pleuræ, adeoque coſtis adhæreſcunt.

Tandem ſeparatio, ſeu ſolutio partium unitarum à pluribus cauſis infertur, quæ ſuprà propoſitæ fuerunt, in recenſendis ſolutionum differentiis: ideoque, ne hîc fruſtra repetantur, inde deſumendæ ſunt.

ART. II.

De causis morborum partes fluidas afficientium.

§. I.

De causis morborum chyli.

CHYLUS, ut suprà dictum est, quadrupliciter peccare potest, *quantitate*, *qualitate*, *consistentiâ*, & *motu*.

Primò, *Quantitas* chyli vitiosa est, si nimia, vel si solitò parcior sit: nimia quidem est si, alimenta euchyma, eupepta, copiosa assumantur, & si fermenta chylopœa multùm actuosa, & energica fuerint.

Contrà verò solitò parcior contrariis causis, nimirum si pauca & dyspepta alimenta comedantur, & si fermenta digestiva, quibus confici debent, & in chylum converti, inertia sint.

Secundò, multiplicia sunt chyli vitia penes *qualitatem*, quæ tamen in præcedentibus ad quatuor capita haud in-

congruè revocavimus. 1°. Ratione qualitatis vitiatæ, chylus *apeptus* eſt, (*a*) cùm alimenta uſurpantur apepta, vel dyſpepta, quæ ſuccorum digeſtivorum energia diſſolvi, & fermentari, adeoque in laudabilem chylum, probumque converti, vel non poſſunt, vel ægrè poſſunt: tales ſunt braſſicæ, cepæ, allia, aſparagi, acetaria, &c. (*b*) cùm fermenta chylopœa, vappida & effœta ſunt, ideoque deſtinatæ actioni imparia. 2°. ratione quantitatis vitiatæ, chylus eſt, vel ſeroſus, vel caſeoſus, vel butyroſus præter naturam. *Seroſus* quidem eſt, (*a*) ſi alimenta, quibus utimur, humidiora ſint: ut olera quæcumque, piſces, fructus horæi, acetaria, &c. (*b*) ſi nimia ſit potatio, præſertim aqueorum potulentorum, ut aquæ, vel vini aquoſi, oligophori, quæ intempeſtivè ingeruntur, dum digeſtio confecta eſt. *Caſeoſus* verò eſt, (*a*) ſi edulia lactea, vel caſeoſa fuerint, ut lacticinia, & caſei qualeſcumque; (*b*) ſi cibaria farinacea ſint, ex vegetabilibus non fermentatis, ut caſtaneæ, oryza, hordeatum; (*c*) ſi potulenta quantitate deficiant, quæ craſſum, viſcidumque chylum inde con-

fectum diluant & liquefaciant. Denique *butyrosus*, (*a*) si alimenta tenuiore adipe, sive axungiâ, referta sint: ut capones saginati, caro pinguior, &c. (*b*) si fercula adhibeantur, adipe, butyro, larido, variisque aromatis condita, ut ea cupediarum genera, quæ vulgò *patés*, *ragoûts*, *terrines* appellantur; (*c*) si esculenta, in sartagine, oleo, vel butyro frixa sint: ut multiplex piscium genus; (*d*) si nimius chocolatæ usus sit, quæ olea continet volatilia, & evecta. 3°. Ratione qualitatis mutatæ, chylus est vel salinus, vel sulphureus, vel terreus. *Salinus* quidem, (*a*) si nimius sit salsamentorum abusus, tum ex piscibus, tum ex animalium carne (*b*), si nimio sale culinario, cibaria, etiam euchyma, ex prava consuetudine, inspergantur: ut iis solemne est quibus palatum jam hebes est. *Sulphureus* verò, (*a*) si cibaria pinguedinem, quasi sebaceam, habeant, ut ovilla, sed imprimis bubula caro adiposior; (*b*) si esculenta melle, saccharo, defruto condita sint: ut bellaria quævis; (*c*) si potulenta crasso, pinguique sulphure fœta sint: ut vinum musteum, hydromel, &c. *Terreus* demum, (*a*) si edulia

terreis partibus abundent, ut legumina omnigena, caro leporina, caro avium paluſtrium, radices ferè omnes eſculentæ; (*b*) ſi aqua, quæ potatur, lutulenta ſit, ut in locis paludoſis: ſi vinum terreum ſit, ut in quibuſdam regionibus. 4o. Ratione qualitatis mutatæ, chylus eſt acidus, aut acido-ſalſus, acer, aut ſalſo-acer, ſalſus aut ſalſo-muriaticus. *Acidus* quidem, aut *acido-ſalſus*, (*a*) ſi alimenta acida ſint, aut acido-auſtera: ut fructus horæi immaturi; (*b*) ſi in victum frequentiùs adhibeantur ſalgamata: ut cucumeres, cappares, capſica aceto condita; (*c*) ſi bibatur vinum aceſcens, aut immaturæ vitis; (*d*) ſi frequens abuſus ſit liquorum ex omphacio, ex limonibus, ex groſſularia, cum ſaccharo confectorum; (*e*) ſi bellaria immodicè edantur, dulcia, mellita, ſaccharata, defruto condita: quæ, cùm acido occulto ſcateant, facilè ſolent in ventriculo aceſcere (*f*) ſi triſtitia & mœror rodat, ſi ſollicitudo anxium habeat, ſi detineat ſtudium contumax aut meditatio gravis: quia tunc ſpiritus parciùs fluunt ad organa digeſtionis, lentiùs inde chyloſis perficitur, ac

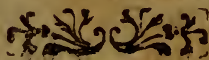
tandem morâ & calore, acida in cibariis sepulta ita evolvuntur, ut liquamen chylaceum acore inficiant; (g) si nimia fuerit segnities & desidia, quia inde pultamen chylaceum diutiùs hæret in ventriculo, expressionis defectu, quâ ulteriùs urgeatur, atque adeo morâ, ut suprà dictum est, solet acescere. Contrà verò *acer*, aut *salso-acer* fit, (*a*) si edantur cibaria acria, aut salso-acria: qualia sunt cepæ, allia, piperata, aromata omnia, &c.; (*b*) si immodicus fuerit usus sinapis, quâ solent esculenta intingi; (*c*) si immoderatè epotentur liquores spirituosi, sale alcalino fœti: ut vinum meracius, spiritus vini, vel purus, vel variis condimentis alteratus; (*d*) si decoctum caffe; quod acrem naturam manifestè obtinet, post ingestos cibos copiosiùs assumatur; (*e*) si iracundia fervidior, aut exercitia corporis nimia fuerint: hæc enim fermentorum digestivorum quantitatem & acrimoniam augent, adeoque chylo vitiosam acredinem ex accidente communicant. Denique *salsus*, aut *salso muriaticus*, (*a*) si victus quotidianus sit ex salsamentis, v. g. piscibus salitis, aut carnibus sale vel fumo induratis, &c.

ſuilla; v. g. bovina, (*b*) ſi potulenta ſubſalſa ſint, ut in locis mari vicinioribus, ubi aquæ dulcis penuria plerumque eſt.

Tertiò, peccat chyli *conſiſtentiâ*, 1°. ſi aquoſior, fluxiliorque ſit. 2°. ſi craſſus, viſcidus, lutulentus; 3°. ſi coagulatus, & grumoſus ſit. Chyli *fluiditas*, & *aquoſitas nimia* pendet, (*a*) ab uſu alimentorum humidiorum, ut ſunt fructus omnes horæi; (*b*) à potatione nimia, frequentiùs & intempeſtivè repetita; (*c*) ab inertia fermentationis, quæ tenuiores ſolùm, & aquoſiores cibariorum partes diſſolvit. Contrà chyli *craſſities* lutulenta producitur, (*a*) ab alimentis craſſis, viſcidis, farinoſis, quæ chylum caſeoſum ſuggerunt, ut ſuprà dictum eſt, (*b*) à parciore potu; (*c*) ab immoderato interaneorum calore, qui potulentorum partem difflat, & abſumit; (*d*) ab aucta fermentorum chylopœorum energia, quæ cibaria ita intimè dividunt, ut ſolita potulentorum quantitas, iis diluendis, impar ſit: ut in bilioſa, nidoroſa, & atrabilaria indigeſtione. Tandem chyli *coagulatio* in grumos ab acore inducitur, quem adventitium, à cauſis externis obtinet, aut quem ſpontaneum quando

que concipit, ſicut jam modò dicebamus.

Quartò motus chyli vitioſior eſt, ſi citatior aut tardior ſit. *Citatior* eſt, (*a*) ſi chylus in primis viis abundet; (*b*) ſi organa, chyli truſioni proſpicientia, valida & vegeta ſint: ut in athleticis conſtitutionibus; (*c*) ſi corpus exercitio immoderatiùs defatigetur: quia inde, validioribus viſcerum motionibus, chylus fortiùs exprimitur. Contrà motus *tardior* eſt, (*a*) ſi chylus parcior fuerit; (*b*) ſi organa, traducendo chylo faventia, languida ſint: ut in extenuatis, & cachecticis; (*c*) ſi vita deſes & ſedentaria fuerit, quia è torpentibus infimi ventris viſceribus, chylus, debiliùs, tardiùſque protruditur ad aſcenſum.

§. II.

De causis morborum sanguinis.

QUÆ de causis morborum chyli modò diximus, lucem haud paucam iis præferunt, quæ de causis morborum sanguinis dicturi sumus: sanguis enim totidem & iisdem modis peccare solet, quibus ipse chylus, videlicet *quantitate*, *qualitate*, *consistentiâ*, & *motu*.

Primò, *Quantitas* sanguinis dupliciter morbosa est, si abundet, & si deficiat præter modum.

Augetur autem sanguinis copia, vel verè, vel apparenter tantùm: verè, ut in plethora vera & legitima: (*a*) si chylus ipse abundaverit ex causis suprà memoratis; (*b*) si vita deses, otiosa, sedentaria, somnolenta sit: si mens, vel nullis, vel blandis pathematis exerceatur: si nulla vel pauca venus; unde parcior perspiratio, parciorque humorum quorumcumque secretio, qui à sanguine solent secedere; (*c*) si evacuatio quædam, vel supprimatur, vel imminuatur, ut menstrualis in mulieribus hæmor-

rhoïdalis in iis qui hæmorrhoïdibus laborant, excretio urinarum, &c. Apparenter verò, ut in plethora ſpuria, ſive notha; ſi nempe cruor, ex calore & orgaſmo, excandeſcat, & rareſcentiâ majus quàm antea ſpatium occupet, vaſaque impenſiùs diſtendat.

Imminuitur contrà, (*a*) ſi chylus defecerit, vel parcus ſuggeratur; (*b*) ſi vigiliis, & laboribus exercita vita ſit; ſi animi pathemata vehementiora, frequentiora, ſint; ſi effrænata venus: quia tunc uberior perſpirationis, cæterorumque humorum, ſecretio ſanguinem exhaurit; (*c*) ſi gravis hæmorrhagia præceſſerit ex vena, aut arteria diſciſſa, aut ex catameniis immodicis; (*d*) ſi nimia fuerit cujuſdam humoris ſeparatio: ut in alvi fluxu, ſudatione immodicâ, urinæ profluvio, &c.

Secundò, innumera ferè ſunt *qualitatis* vitia in ſanguine: poſſunt tamen commodè ad quinque capita revocari, ut ſuprà circa chylum præſtitimus. Itaque 1°. Sanguis, ratione qualitatis, *impurus* eſt, ſi vitioſo partium heterogenearum conſortio inficiatur; illæ autem partes quæ ſanguinis puritatem inquinant,

ſunt, (*a*) puris guttulæ, quas ab internis abſceſſibus, vel ulceribus, ſanguis circulando legit; (*b*) mineralia, metallicave corpuſcula, quibus aquæ potabiles frequenter imprægnatæ ſunt, in regionibus venarum metallicarum feracibus; (*c*) miaſmata, ſive effluvia quæcumque vitioſa, aëri confuſa, & ſanguini quomodocumque tranſmiſſa; (*d*) integrantes flocci chyli crudi, apepti, difficulter coctibilis. 2°. Sanguis ratione qualitatis, vel eſt ſeroſior, vel fibroſior, vel partes globuloſas purpureaſque ſolitò plures continet; *Seroſior* eſt, (*a*) ſi chylus ſeroſus ſuggeratur; (*b*) ſi aër humidus, nebuloſus, pluvioſus ſit, qui partes aqueas ſanguini per reſpirationem, aut per cutis ſpiracula, communicet; (*c*) ſi retineatur humor aquoſus quiſpiam, ut urina, ex ſuppreſſa aut imminuta naturali ejus excretione; (*d*) ſi ſanguis ita diſſolvatur, unde idem ſerum, ſui juris factum, & à cæterorum principiorum conſortio extricatum, ubertim ſupernatet: vel ſi è contrà cruor ita coaguletur, ut è denſatis interſtitiis ſerum exprimatur, grumoſque coacti ſanguinis copioſè circumfluat: hæc autem poſtre-

ma caufa apparentem tantùm feri redundantiam infert; at cæteræ priùs recensitæ veram ejufdem exuperantiam in fanguine producunt; *Fibrofior* eft; (*a*) fi chylus cafeofus, vifcidus, & lutulentus fuerit; (*b*) fi ferum copiâ defecerit, quo cruoris partes diluantur, & liquefiant: deeft autem ferum in fanguine, vel quia orgafmo febrili, & exercitio nimio diffipatur: vel quia evacuationibus immodicis, fudatione nempe, alvi fluxu, urinæ profluvio exhauritur; (*c*) fi fermentativus, & circulatorius fanguinis motus ita minuantur, ut in fibrofis fanguinis partibus atterendis & concidendis haud fatis fufficiant; (*a*) *Partes globulofo-purpureas folitò plures continet*: (*a*) fi chylus butyrofus fubminiftretur; (*b*) fi fanguis auctâ fermentatione, & circulatione minùtius concidatur, adeoque fibrofæ partes quas habet in purpureos globulos ferè omnes fenfim fafcefcant, mechanifmo quem in Phyfiologia explicavimus. 3°. Sanguis ratione qualitatis, eft modò falinus, modò fulphureus, modò terreus; *Salinus* fanguis efficitur, (*a*) chylo falino, quem primæ viæ tranfmittunt: (*b*) retento humore quovis falino, v. g. fudore, humore

insensibilis transpirationis, &c.; (*c*) nimiâ partium salinarum extricatione à sulphurum compedibus; qualis ex sanguinis dissolutione solet secedere; priores autem causæ salis copiam in sanguine verè augent, posterior verò apparenter tantùm: Sanguis *sulphureus* est, (*a*) chylo sulphureo; (*b*) retentione humoris cujuscumque sulphurei intra sanguinis massam, bilis, v. g.; (*c*) à debiliori sanguinis motu, quo sulphurum stamina, minus concisa, sensim crassescunt, ac tandem cæteris principiis prædominantur; causæ illæ sanguinem sulphureum verè quidem, & hæc apparenter tantùm facit. Denique sanguis *terreus* est, (*a*) ex terrea chyli diathesi; (*b*) ex immoderata difflatione principiorum actuosorum, aquei nempe, salini, & sulphurei, quam promovent exercitia nimia, vigiliæ diutiùs protractæ, animi pathemata vehementiora, &c. 4°. Sanguis ratione qualitatis est acidus aut salso-acidus, acris, aut salso-acris, salsus, aut salso-muriaticus; Sanguinem *acidum* aut *salso-acidum* faciunt, (*a*) chylus acidus, aut salso-acidus; (*b*) retentus humor quispiam acidus, putà semen prolificum;

ut in Eunuchis, iisque qui cœlibem, castamque vitam vivunt; (*c*) acida miasmata sanguini quomodocumque infusa, v. g. impuro concubitu in lue venerea, &c.; (*d*) debilis cruoris actio, quæ acidis quæ chylo naturaliter insunt atterendis, & in salso-acria convertendis impar, aut parum apta sit: unde illa naturam pertinaciùs retinent. Contrà sanguinem *acrem* aut *salso-acrem* efficiunt, (*a*) chylus acris, aut salso-acris; (*b*) retentus humor quilibet acris, aut salso-acris, ut insensibilis perspiratio, bilis, &c.; (*c*) miasmata acria, aut salso-acria, sanguini qualicumque viâ immissa, ut in imprudenti substantiarum acrium deglutitione; (*d*) valida cruoris actio, quâ acida chylo subministrati salia in acrem aut salso-acrem naturam ocyùs commutantur. Demum sanguinem *salsum*, *salso-muriaticum*, *ammoniacum* reddunt, (*a*) chylus salsus, vel salso-muriaticus; (*b*) retentus humor salsus, v. g. sudor; (*c*) aër marinus & subsalsus, qui iteratâ respiratione sanguinem simili labe sensim inficit, ut in diùturnis navigationibus; (*d*) prægressa validior, vel

diuturnior actio quâ sanguinis salia in acerrimum liquamen degeneravere.

Tertiò, sanguinis *consistentia* tripliciter vitiatur; (*a*) si sanguis tenuior, fluxiliorque sit: (*b*) si crassior spissiorque sit; & quasi resinosus: (*c*) si in floccos, grumosve coaguletur; Sanguis autem *tenuior, fluxiliorque* evadit, (*a*) si serosior fuerit; (*b*) si dissolvatur & carminetur vi & energiâ partium acrium, aut salso-acrium luxuriantium; (*c*) si concidatur à salibus salsis, aut muriaticis prædominantibus; (*d*) si atteratur validiore actione, qualis in febribus. Contrà verò *crassior*, *spissior*, & *quasi resinosus* fit, (*a*) si præter naturam fibrosus fuerit; (*b*) si serum, quod sanguini inesse debet, absumatur febre lentâ, exercitiis, venere, vigiliis, calore externo, animi pathematibus vehementioribus, anxietate, sollicitudine, &c. (*c*) si serum à sanguine exhauriatur, evacuationibus nimiis sudoris, urinæ, succorum intestinalium in diarrhœa; &c. Tandem sanguis *in grumos concrescit*, si acidis aut salso-acidis spiculis fœtus sit ex causis jam recensitis.

Quartò, motum in sanguine geminum

agnoſcimus, partium ſanguinis inter ſe ſcilicet & circulatorium; gemina proinde futura ſunt cruoris vitia ratione *motûs*, nimirum ratione motûs partium inter ſe & motûs circulatorii. *Motus* autem partium inter ſe intenditur, vel imminuitur; *Intenditur*, (*a*) à nimia principiorum mobilium, quæ ſanguini inſunt, copiâ, quam cauſæ omnes inferunt modò expoſitæ, ubi de vitiata ſanguinis quantitate; (*b*) à nimia eorumdem principiorum mole & craſſitie, ut in ſanguine craſſo, ſiccoque, unde validior motus & affrictus major; (*c*) à nimia eorumdem extricatione, ut in diſſoluto ſanguine: unde faciliùs, liberiùſque congrediuntur; (*d*) à nimia eorumdem admixtione per intima, qualem inferunt aër calidior, vigiliæ diuturniores, animi pathemata vehementiora, exercitia immodica, dolor acutior, &c. quæ omnia ſanguinis principia variè conquaſſant. Contrà verò *imminuitur* cauſis contrariis, videlicet, (*a*) paucitate principiorum fermentativorum, ut in diatheſi ſulphurea & terrea; (*b*) tenuitate eorumdem, ut in diatheſi ſeroſa, aut nimia ſanguinis diſſolutione; (*c*) implicatione

eorumdem intra ſulphurum ſtamina, ut in diatheſi fibroſa, ſulphurea, nimiave ſanguinis coagulatione; (*d*) defectu cauſarum ſuprà recenſitarum quæ majorem principiorum congreſſum conciere valent. Pari prorſus modo, *circulatorius* ſanguinis *motus* intenditur, vel imminuitur; *Intenditur*, à citatiore cordis motu, quem ſanguis irritando, vel diſtendendo ſollicitat, dum ſolitò acrior eſt, aut impenſiùs exæſtuat; (*b*) ab aucta tenuitate & fluxilitate ſanguinis, qui inde truſioni promptiùs obſequitur; (*c*) à validioribus muſculorum contractionibus, quæ ſanguinis circuitum accelerant, ut in immodicis exercitiis; (*d*) ab intenſiore fermentatione, quia rareſcentia, quæ fermentationem ſequitur, ſanguinis progreſſum motumque urget. E contrario *imminuitur*, (*a*) ſi cor rariùs, ſegniùſque pulſet ex leviori irritatione, aut diſtenſione, quam ſanguis inſulſus, pacatuſve inferat; (*b*) ſi ſanguis craſſus, fibroſus, viſcidus propellenti cordi fortiùs reluctetur; (*c*) ſi nulli, vel ſegnes ſint, muſculorum contractivi niſus, ut in illis, quibus vita deſes, & ſedentaria; (*d*) demum, ſi parva, debiliſque ſit ſan-

guinis rarefcentia, quâ proinde circulatorius ejufdem motus parum promoveatur.

§ III.

De caufis morborum lymphæ.

Ex nota femel fanguinis crafi ; humorum fecundariorum, qui à fanguine fecedunt, crafim explicaffe haud difficile eft, ut fequenti lymphæ & fermentorum digeftivorum exemplo abundè liquebit.

Lympha videlicet, ficut & fanguis quadrupliciter peccare poteft, *quantitate*, *qualitate*, *confiftentiâ* & *motu*.

Primò, *quantitas* vitiofa eft, fi exuperet, vel fi deficiat ; *Exuperat* autem, (*a*) fi fanguis copiosè abundaverit ; (*b*) fi fanguis ferofus, tenuis, fluxilis fit, qui lympham, quam habet, faciliùs dimittat, (*c*) fi partes corporis folidæ vegetæ fint ; & jugi fpirituum fluxu irradientur : unde optata lymphæ fecretio feliciùs fuccedat, uberiorque fit. *Deficit* verò, (*a*) fi fanguis paucus vafis infit ; (*b*) fi fanguis, qui vafis ineft, fibrofus, aut craffus, vifcidufque fit, quique proin-

de lympham & paucam habet, & quam habet, ægrè dimittit; (c) si partes organicæ spirituum fluxu defraudentur, unde collapsæ secretioni lymphæ reluctentur.

Secundò, totidem lymphæ vitia sunt, ratione *mutatæ qualitatis*, quot ipsius sanguinis: sed quæ, pari ratione, ad generalia eadem capita revocari possent. Itaque 1°. lympha *impura* esse potest: impura autem redditur miscelâ partium, vel puris, quas ab internis abscessibus, vel ulceribus, vel sanguinis, quas à majoribus suggillationibus, vel mercurii, quas à Neapolitano ungento cuti applicato sugit circulando. Lympha 2°. potest esse aquosior, vel glutinosior, tenaciorque; *aquosior* est (a) si sanguis, unde scaturit, aquosior sit; (b) si balneatio frequens adhibeatur, aut aër summopere nebulosus sit, adeoque exinde per cutis poros, aquosæ guttulæ insinuentur ad lympham diluendam; Contrà verò *glutinosior* & *tenacior* futura est, (a) si sanguis fibrosus, aut crassus, viscidusque fuerit; (b) si calor externus, quo corporis habitudo uritur, aquosiores lymphæ partes difflet, dissipetque. 3°. Lympha fit *salina*, *sulphurea*, *terrea*, *acida* aut

ſalſo acida, *acer* aut *ſalſo acer*, *ſalſa* aut *ſalſo-muriatica:* ſed ea vitia ſingula à conſimilibus ſanguinis vitiis pendent: ſiquidem principiata, ut vulgari fertur axiomate, redolent naturam principiorum, atque adeò ex ſuprà dictis repetenda ſunt.

Tertiò, lympha ratione *conſiſtentiæ* trifariam morboſa eſſe poteſt, 1°. ſi fluxilior tenuiorque; 2°. ſi ſiccior, ſpiſſiorque; 3°. ſi coagulata ſit. Lympham ſolitò *fluxiliorem* faciunt (*a*) ſanguis naturâ ſeroſior; (*b*) ſanguis ab alkalibus diſſolutus; (*c*) ſanguis nimiùm diviſus; (*d*) demum validiores muſculorum contractiones, ut in exercitio immodico, quæ lympham ſubigunt, atteruntque. Contrà *ſicciorem* lympham reddunt, (*a*) ex ſicca ſanguinis diatheſi; (*b*) calor externus, quo lympha, difflatis aqueis partibus, ſenſim exareſcit. Demum lympha *coagulatur*, vel ab acidis quæ à ſanguine acido accipit, vel ab acidis quæ per cutis poros admittit, vel in concubitu impuro quo Syphilis vel lues venerea contrahitur.

Quartò, motum unicum in lympha admittimus; *circulatorium* nempe, qui po-

teſt morboſè vel accelerari vel remitti; *acceleratur* (*a*) à celeri ſanguinis motu, cui lymphæ motus correſpondet; (*b*) à validioribus & frequentioribus muſculorum contractionibus, ut in exercitiis, quæ lympham urgent, promoventque: (*c*) à vegeto niſu partium ſyſtaltico, quem jugis uberque ſpirituum fluxus producit: unde lympha celeriùs fortiùſque exprimitur; (*d*) à fluxilitate lymphæ ipſiuſmet, quâ ſe cauſarum propellentium efficaciæ magis obſequioſam præbet. E contrà *remittitur* cauſis contrariis, (*a*) tardo, ſegnique ſanguinis motu; (*b*) imbecillibus, aut raris, muſculorum contractionibus, ut in deſidibus, (*c*) fracto & debilitato partium tono, ut in extenuatis, exhauſtis & paralyticis; (*d*) denique lymphæ ipſius craſſitudine, aut coagulatione, quibus promoventium cauſarum actioni refractaria eſt.

§. IV.

De causis morborum fermentorum digestivorum.

FERMENTA chylopoea, sive digestiva; quæ duo sunt, saliva & succus stomachalis, tripliciter ad summum peccant: *quantitate* nempe, *qualitate* & *consistentiâ*: in illis enim peculiarem nullum trusionis motum agnoscimus.

Primò quantitas autem vitiosa est, vel excessu, vel defectu; *Excessus* accidit, (*a*) si sanguis copiosiùs abundet, si tenuis, fluxilis sit, partesque recrementitias, quas recondit in sinu, facilè dimittat; (*b*) si organa secretoria libera pateant, jugique spirituum affluxu tendantur; *Defectus* verò producitur, (*a*) vitio sanguinis: si paucus fuerit: aut si crassus, viscidus, coagulatus sit; (*b*) vitio organorum secretoriorum: si ex obstructione, vel compressione impervia sint, aut si defectu influentium spirituum collapsa flaccescant.

Secundò; multiformia fermentorum digestivorum vitia penes *qualitatem*,

possent ad certa capita haud incommodè revocari; 1°. quidem, *impura* fiunt si alienæ humorum, v. g. bilis, urinæ guttulæ admisceantur, ut accidit cùm humores illi ab obstructis infarctisve suis colis præclusi, coguntur intra sanguinem præter naturam subsistere, adeoque cum fermentis digestivis connubium inire; 2°. *salina* erunt, *sulphurea*, *acida* vel *acido salsa*, solitò nimis *acria* vel *salso-acria*, *salsa* demum vel *salso-muriatica*, si sanguini, à quo scaturiunt, cujusque indolem referunt, similis congenerque diathesis insit.

Tertiò, duo agnoscimus *consistentiæ* vitia in fermentis digestivis, fluiditatem scilicet, aut crassitudinem nimiam. *Fluiditatem nimiam* infert, (*a*) abusus potulentorum, quæ fermenta nimis diluunt; (*b*) vitium ipsius sanguinis: ut v. g. si naturâ serosus sit, si ab alkalibus, aut salso acribus, salsis aut muriaticis dissolutus: si à prægressis fermentationibus attritus sit. Contrà *crassitudinem immodicam* producit, (*a*) parcior haustus potulentorum; (*b*) ventriculus æstu fervidior, quique proinde tenuiores fermentorum partes dissipat; (*c*) vitium sanguinis, ut

ſi fibroſus, ſi craſſus; aut ſiccus fuerit.

ART. III.

De Cauſis Morborum compoſitorum.

COMPOSITI ii morbi ſunt, qui diverſas partes eodem tempore, vel eaſdem multiplici ac diverſo vitio ſimul, labefactant. Inde ergo conſequens eſt compoſitos quoſcumque morbos originem ducere, vel ab unica cauſa, quæ ſimul morbos duos, pluresve inferat: vel à ſimultaneo duarum vel plurium cauſarum concurſu; quarum ſingulæ ſuos effectus, proprioſque morbos producant.

Prioris casûs exemplum eſt, tumor quilibet, qui partes quaſvis ſolidas multifariam lædit: ipſe enim fit à præternaturali humorum quorumlibet ſtagnatione, quam inducit canalium, ſive ductuum coarctatio quævis; inde ab hac unica cauſa fit, 1°. partis inflatio, adeoque morbus in magnitudine: 2°. nativæ figurationis depravatio, atque adeo morbus in figura; unde liquet cauſam unicam plura vitia ſolidis partibus inferre poſſe.

Alterum rei ejusdem exemplum præbet febris quæcumque : causa enim unica, quâ excitatur, tres fluidorum morbos simul producit, nimirum 1°. intendit motum partium sanguinis inter se : 2°. accelerat motum circulatorium : 3°. auget rarescentiam, atque plethoram spuriam inducit.

Posterioris verò casûs exempla fere sunt innumera, ut particulares morborum historias perlegentibus satis notum est : at instar omnium unum sit, peripneumonia, v. g. fit illa simultaneo concursu duarum causarum, unius quæ solidas, alterius quæ liquidas corporis partes afficit : prior est obex quivis sanguini per pulmones circulanti appositus : unde accidit tumor inflammatorius pulmonum, adeoque multiplex solidorum morbus consequitur, in magnitudine scilicet, figura, &c.; posterior verò est lucta major principiorum sanguinis fermentativorum, unde febris excitatur, adeoque multiplex advenit fluidorum morbus, in fermentatione intensa, in circulatione accelerata, in plethora nothâ inducta, &c. Inde manifeste liquet compositos omnes morbos

originem necessariò trahere, vel à causa unica quæ plures coeffectus simul producat, vel à pluribus concausis unà concurrentibus, quarum singulæ suos propriosque effectus habeant.

CAPUT ALTERUM.

De causis accidentales morborum differentias inferentibus.

ART. I.

De causis differentiarum quæ à motu desumuntur.

CAUSA quævis morbifica, vel est immaterialis, nuda scilicet, meraque qualitas vitiosa, corporis partibus impressa, motus, v. g.; vel est materialis, prava nimirum, corruptaque materies, sanguini quomodocumque transfusa, cacochylia, v. g. contagium venereum, pestilentiale, &c. sed 1°. ea causa, qualiscumque fuerit, ubi primum agit in corpus, debet certum ef-

fectum producere ; 2o. cùm per aliquod tempus continuata viget ejusdem actio in partes corporis, debet, gradario incremento, effectus inde productus intendi ; 3°. quando causa ad summum energiæ gradum producta est, debet aliquandiu eâdem vi & intensione furere ; 4°. demum causa inde sensim, vel per artem, vel per naturam, evanescente, debet proportione effectûs, quem intulit, imminui & declinare.

Hinc necessariâ consecutione evidens est, quatuor distincta dari tempora in morbis, ex quibus convalescentia datur, principium scilicet, augmentum, statum, & declinationem, qualia in cæteris quibusvis naturæ operationibus observare est, quæ statas, similesque initii, augmenti, consistentiæ & declinationis successiones habent : at si morbus morte terminetur, unâ aut alterâ periodo, declinatione nempe solet deficere, vel statu simul & declinatione, prout letho præcipiti morbus incipiens vel stans concluditur.

ART. II.

De causis differentiarum quæ à duratione repetuntur.

MORBORUM duratio potest dupliciter considerari, vel ut diuturna, vel ut continua: unde duplex morborum differentia.

Primò quidem ratione *diuturnitatis*; causa omnis morbifica, vel est contumax & ægrè destructibilis, vel naturâ mobilis & difflatu facilis: Prioris generis sunt, vitia quæcumque solidis partibus insita: posterioris verò, vitia quæ partibus fluidis, ex se mobilioribus, propria sunt; inde est quòd illa morbos longos & chronicos, hæc verò morbos breves soleat producere. Ea autem causa, fluidis impressa & ex se citò difflabilis, vel parvas turbas ciet, lævioresque functionum læsiones infert, quia pauca & mitis, & tunc morbos simpliciter breves: vel turbas maximas excitat, summamque producit functionum læsionem, quia multa & efficax, & tunc morbos acutos facit. Solent au-

tem morbi illi acuti, pro varia durationis periodo, à Practicis distingui, in perperacutos, peracutos, acutos, simpliciter, & acutos ex decidentia, ut in præcedentibus abunde explicatum fuit.

2°. Ratione *continuitatis*, morbifica causa alia est, quæ semel in motum corpus continuatâ actione impetit, si semel cessaverit, non ampliùs reditura, & illa morbos continuos: alia verò quæ per alternatas vices cessat, reditque, & illa morbos intermittentes inducit: si autem statæ sint illorum recursuum periodi, morbi inde oriundi, intermittentes & periodici: si contrà incertæ fuerint, morbi intermittentes & erratici futuri sunt.

ART. III.

De caufis differentiarum quæ à more & magnitudine repetuntur.

MATERIES morbifica, & quantitate variat & qualitate difcrepat, unde nunc magnas, nunc parvas, turbas concipiet, atque inde morbi vel magni, vel parvi.

Magna autem turba, quæ magnos morbos conftituit triplex effe poteft, *primò* quidem magna, fed fine gravioribus fymptomatibus, morbique quos facit benigni inde dicuntur; id autem à triplici capite repetendum eft, (*a*) ex eo quòd caufa magna quidem fit, fed non fumma; (*b*) ex eo quòd fanguis, cæterique humores, ritè conftituti funt, unde ab adveniente caufa minus depravantur; (*c*) ex eo quòd vifcera omnia, quæ in triplici ventre continentur, ita libera, vegetaque fint, ut ab æftuante fanguine infarciri non poffint.

Secundò, turba humoribus inducta, magna non folùm eft, fed funefta etiam fymptomata invehit, quæ tamen

propriis ſuis ſignis, urinæ ſcilicet & pulſus depravatione judicantur; unde morbi, quos infert magni ſimpliciter dicuntur; id autem ex triplici fonte videtur deduci, (*a*) ex eo quòd cauſa major & efficacior ſit quàm in præcedenti caſu; (*b*) ex eo quòd ſanguinis diatheſis ex ſe pejor ſit, adeoque majus vitium contrahat; (*c*) ex eo quòd viſcera interanea pejus ſe habeant, atque adeo æſtuante ſanguine faciliùs opprimantur.

Tertiò demum turba, quæ ſanguini inducitur, graviſſima & funeſta inducit ſymptomata, ſed quæ neque urinæ neque pulsûs ſtatui ullatenus reſpondeant, cùm illa ferè naturalis ſit; tunc autem morbi maligni, vel inſidioſi nuncupantur; Ea autem malignitas videtur induci, vel à cauſa quæ tacito progreſſu in ſanguinem agat, coagulando: vel à cauſa quæ cerebrum ſtatim opprimat, inflammatione, atque dein vires ſuas in ſanguinem pacatiùs exerat, propter imminutum ſpirituum fluxum, ut in febre maligna.

Solent autem à Practicis maligni morbi diſtingui in venenatos, qui à veneno

assumpto, aut à cacochylia corrupta & veneni energiam æquante ortum habent: pestilentes, qui ab aëre pravis miasmatis infecto, aut ab alimentis vitiosis, corruptæque indolis producuntur: & contagiosos, qui contagio, sive maligno effluvio è corpore ægrotantium exhalante inferuntur: id autem miri ea in re subest, quòd tenuissima miasmata aëri confusa & effluvia subtilissima ex ægro exhalantia, totam sanguinis massam possint eo modo inficere; verùm id naturæ viribus nequaquam repugnare liquet, ex certo & nimis frequenti experimento, quo vel gutta unica fermenti hydrophobici aut venerei, sanguini instillata, totum cruorem citò vitiari, & corrumpi compertum est.

ART.

ART. IV.

De causis differentiarum, quæ ab eventu deducuntur.

JAM suprà docuimus animati corporis functiones triplicis generis esse ratione utilitatis : alias scilicet vitæ sustentandæ minus utiles ; alias vitæ utiliores, sed tamen non absolutè necessarias : alias denique planè vitæ necessarias.

Hinc explicatu facilis morborum distinctio, in salutares, periculosos, & lethales : si enim functiones tantùm primi generis læserint & ex se breves sint, salutares, si verò functiones secundi generis graviter pervertant, periculosi ; demum si functiones tertii generis graviter labefactent, aut ipsas etiam secundi generis functiones gravissimè, vitioque rebelli corrumpant, lethales futuri sunt.

Nequaquam tamen in statuenda morborum prognosi, ita soli affectuum naturæ attendendum est, quin simul quoque ægrotantium vires, temperaturam, ætatem, constitutionem explora-

re prudentis Medici ſit : inde enim haud rarò morbi eventus planè dependet, ita ut hæc ſalutarem quandoque morbum illum faciant, qui plerumque lethalis eſt, & contrà lethalem, qui naturâ ſalutaris eſſe conſuevit.

ART. V.

De cauſis differentiarum quæ à ſubjecto dependent.

UT variæ ſunt differentiæ, quæ à ſubjecto repetuntur, ſic à variis cauſis deducendæ ſunt.

Itaque *primò*, cauſa morbifica, vel humores afficit, qui per univerſum corpus diſtribuuntur, ut ſunt ſanguis, lympha, ſpiritus animales; vel humori cuidam peculiari, certæque tantùm parti inſita eſt : prior morbos univerſales, poſterior verò particulares producit.

Secundò, cauſa morbifica, vel internis viſceribus inſidet, aut humores, qui vaſis coercentur, afficit, & tunc morbos internos ; vel partes tantùm externas, & conſpectui obvias oc-

cupat, & tunc morbos externos facit.

Tertiò denique, causa morbi particularis, vel huic ipsi parti, cui morbus insidet, primariò indita fuit, & morbus ille idiopathicus dicitur: vel secundariò tantùm, & aliunde per sympathiam communicata est, & morbus inde inductus sympathicus appellatur.

Quo autem modo, quove mechanismo, ea sympathia fiat, quâ morbi ab affecta in sanam partem propagantur, superiùs fusè docuimus; quamobrem rem eandem tractare hîc omittimus, ne crambem videamur recoquere.

ART. VI.

De causis differentiarum quæ à morbi tempore desumuntur.

MORBORUM alii à primordiis generationis inditi sunt, alii verò post exclusionem tardiùs, celeriùsve superveniunt; priores, ut suprà dictum est, congeniti, sive connati: posteriores adventitii appellantur.

Causæ morborum adventitiorum sunt causæ omnes procatarcticæ sive externæ,

quarum efficacia jam ſuperiùs abundè explicata fuit.

Cauſæ verò morborum congenitorum poſſunt eſſe duplicis generis: aliæ ſcilicet quæ fœtui extrinſecùs adveniunt, dum conformatur, aut utero concluſus latitat; ſic fiunt monſtroſi partus ex conformationis vitio: ſic ex caſu, lapſu, ictuve parentis gravidæ fœtus claudi vel gibbi fiunt: ſic nimia thoracis conſtrictio, quâ nobiliores fœminæ abuti ſolent, varos vel valgos pueros facit; morbi eo pacto inducti, congeniti, ſive connati ſimpliciter dicuntur.

Aliæ verò à maleſanis parentibus in embryonem tranſmittuntur, & inde morbos varios procreant, quos Pathologici hæreditarios vocant: ſic aſthmatici, aſthmaticos: epileptici, epilepticos: calculoſi, calculoſos: phthiſici, phthiſicos liberos procreant. Ea autem propagationis ratio inter abſtruſiſſima naturæ myſteria recenſetur, neque immeritò ſanè; ſed cùm generalis conformationis mechaniſmus nos planè lateat, quid mirum ſi particulares conformationis modificationes nos ipſæ lateant?

id unum certò novimus, liberos parentum alterutri externâ oris facie ſimiles eſſe, unde conſequens eſt & internarum partium ſtructurâ & diſpoſitione iiſdem reſpondere : liquet præterea ex morum conformitate, ingeniique ſimilitudine, quæ inter parentes liberoſque ſolet intercedere, affinem eſſe utrobique ſanguinis, ſpirituumque tum naturam, tum proprietatem ; Quidni igitur, ex ſimili viſcerum conformatione, & affini ſanguinis, cæterorumque humorum craſi, congeneres morbos in liberis expectemus, quibus parentes ipſi affecti fuerint ?

ART. ULTIMUS.

De cauſis differentiarum quæ à loco deſumuntur.

TRIPLICEM tantùm differentiam agnoſcimus ratione loci, unde morbi *Endemii*, vel *Epidemii* vel *Sporadici* dicuntur.

Primò quidem, *Endemii* fiunt à cauſa quavis communi, ſed quæ tamen peculiari cuidam regioni propria ſit, v. g.

1°. ab aëris temperatura : ſic ſalſior & aridior aëris conſtitutio in Occitania inferiore phthiſim huic regioni endemiam facit ; 2°. à vitio cibariorum ; ſic ſalſamenta, quibus Nautæ Batavi veſci ſolent, ſcorbuto ingenerando conferunt, 3°. à potulentis : ſic aquæ nivales in ſubalpinis regionibus bronchoceles : ſic apud Pictones vina immitia & immatura colicum dolorem Pictonicum inferunt ; 4°. à vivendi ratione : ſic vita abſtemia chloroſim puellis Monſpelienſibus efficit : ſic Hiſpanis neglecta ſyphilis ſtrumas endemicas procreat.

Secundò, morbi *Epidemii* pendent ; à cauſa quidem communi, & in plures graſſante, ſed quæ regioni nulli peculiariter addicta ſit, & in omnes æquè poſſit communicari ; cauſa autem illa communis multiplex eſſe poteſt ; 1°. aër miaſmatibus infectus : ut in recenti terræ ſuffoſſione : in corruptela cadaverum inſepultorum, quæ pugnâ cecidere : demum in contagio à regione in regionem ſenſim prorepente ; 2°. cibaria vitiata : ſic fruges, tempeſtatum errore immaturæ, aut pravæ, morbos populares ſolent accerſere ; 3°. alimenta

insolentia, quæ malesuada fames in victum advocat, dum usitatiora deficiunt: sic pestis famem sequitur.

Tertiò, morbi *sporadici* producuntur abusu causarum externarum, sive procatarcticarum, quæ, ut variè varia subjecta afficiunt, sic quoque varios effectus in variis subjectis excitant.

TRACTATUS PATHOLOGICUS.

PARS ULTIMA.

De Symptomatibus.

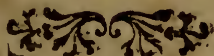
SYMPTOMA, ut vox ipſa græcè ſonat, eſt ea quævis œconomiæ naturalis depravatio, quæ rei cuique præternaturali ſupervenit.

Inde, cùm tria ſint è numero rerum præternaturalium, morbus, cauſa morbi, & ipſum ſymptoma, conſequens eſt poſſe ſymptoma, morbo, vel cauſæ morbi, vel alteri ſymptomati ſupervenire; unde communis ſymptomatum differentia, in ſymptoma morbi, ſym-

ptoma causæ, & symptoma symptomatis.

Sic 1°. difficultas spirandi in peripneumonia, est symptoma morbi; sic 2°. prava digestio ab ingurgitatione nimia, est symptoma causæ; sic 3°. marcor à læsa nutritione, aut febris à retento humore excrementitio sunt symptomata symptomatum.

Possunt tamen depravationes illæ, quocumque modo supervenerint, ad functiones læsas, ad vitiatos humores qui excernuntur, & ad mutatas qualites, omnes facilè reduci; quocirca hanc ultimam Pathologiæ partem in tres Sectiones partiemur, quarum *prima* de læsionibus functionum, *altera* de vitiis excretorum, *tertia* demum de mutatis qualitatibus aget.

SECTIO PRIMA.

De læsionibus functionum.

LIQUET ex Physiologia ad naturale functionum exercitium, tria requiri, 1°. ut fiant : 2°. ut fiant certâ vi & energiâ; 3°. ut ordine debito, modoque conveniente fiant.

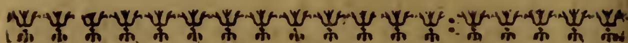
Quapropter, argumento à contrariis deducto, manifestum est functionum exercitium posse quadrupliciter lædi, 1°. si aboleantur : 2°. si imminuantur & ignaviùs fiant : 3°. si prætermodum intendantur : 4°. si erroneo & depravato modo exerceantur.

Hæc ergo singula in singulis functionibus considerari debent, quamquam non omnia hæc sint in omnibus : & multæ sint è functionibus, quæ morbosè intendi minimè possunt, ut sequentibus apertiùs liquebit.

Cæterum, cùm functiones universæ

in animales, vitales, & naturales diſtribui ſoleant, eodem ordine, diſtinctis tribus paragraphis, earum læſiones ſigillatim explicabimus.

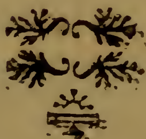

§ I.

De læsionibus functionum animalium.

FUNCTIONES animales quinque in Physiologia recensentur, sensatio, imaginatio, judicium, memoria & voluntas, quibus somni & vigiliæ explicatio adjungitur, quasi consectaria: inde ergo facilis est hujus §. in sex capita distributio, de earumdem functionum læsionibus eodem ordine tractatura.

CAPUT PRIMUM.

De læſionibus ſenſationum.

TOTUPLICIA ſunt ſenſationum genera, quotuplicia ſunt organa, ſive ſenſoria, fabricâ, arte, contextu diverſa; hæc autem numero ſaltem ſextuplici debent admitti, oculi nempe, aures, lingua, nares, cutis corporis extima, & organum tandem univerſale, ſive ipſa corporis compages, quæ dolori admittendo comparata eſt; hinc ergo ſex ſenſationum ſpecies diſſtinguendæ, viſio, auditio, guſtus, olfactus, tactus & doloris perceptio, quorum depravationes ſequentibus articulis explicabuntur.

ART. I.

De læſionibus Viſionis.

VISIO aboletur, imminuitur, & depravatur, uti cæteris functionibus familiare eſt.

Aboletur quidem in typhloſi, ſive cœcitate: 1°. quia palpebra, phlegmone, eryſipelate, œdemate, emphyſemate, ſchirro, grandinibus copioſis, aut obortis ulceribus tumefactæ, non dehiſcunt: quibus additur muſculus palpebrarum levator præciſus; vel paralyſi tentatus, & palpebrarum adhærentia.

2°. Quia caruncula anguli majoris, vulgò lacrymalis dicta, inflammatione, congeſtione, hyperſarcoſi, præter modum aucta, & in membranam cartilagineam expanſa, corneam contegit, ut in ungue, panno, ſive pterygio.

3°. Quia cornea, inflammatione, nebulis, ſeu leucomatis, ulceribus ſive phlyctænis, cicatrice multiplici deturpata, radios viſivos non poteſt intromittere.

4°. Quia tenuis, firma, coriacea pel-

licula anticæ cryſtallinæ lentis faciei adnaſcitur, ac pupillæ foramen occludit, ut in una hypochymatis, cataractæ ſive ſuffuſionis ſpecie.

5°. Quia lens cryſtallina, ex craſſa; hærente, & congeſtâ lymphâ inſpiſſatur, & opaca fit, atque adeò radiorum ingreſſui obeſt, ut in altera cataractæ ſpecie.

6°. Quia ſimili de cauſa, vitreus ipſe humor craſſeſcit, amiſſâque pellucidate tranſmittendis radiis impar eſt, ut in glaucomate.

7°. Quia nervus opticus paralyſi quomodocumque tentatur, ex obſtructione, compreſſione, relaxatione, ſuppuratione, &c. ut in amauroſi ſive gutta ſerena.

8°. Denique quia ſenſorium internum, ſive calloſa cerebri ſubſtantia ſenſiferis impreſſionibus admittendis impar eſt, defectu ſpirituum, collapſu, relaxatione, compreſſione ſubſtantiæ: ut in comatoſis & ſoporoſis quibuſcumque affectibus.

Imminuitur verò viſio in amblyopia; ſive viſûs hebetudine, cauſis conſimilibus, ſed minus efficacibus; nempe 1°.

quia palpebræ qualitercumque turgidæ parum hiant.

2°. Quia lachrymatio copiosa oculum obtenebrat, ut in epiphora.

3°. Quia cornea inflammata in ophthalmia, callosa in albugine seu nebula, ulcerata in phlyctænis, radios paucos admittit.

4°. Quia unguis, sive pterygium, dimidiam pupillæ partem obtegit, arcetque proinde ex parte radiorum ingressum.

5°. Quia pellicula tenuissima arachnoidea crystallinæ lenti antrorsum adnascitur, ut in principio suffusionis.

6°. Quia lens crystallina, vitreusque humor leviore concretione inspissantur; ut in cataracta & glaucomate incipientibus.

7°. Quia crystallina lens loco mota, ut in cataractæ operatione contingit, radios visivos nequit congregare; unde specillis convexis opus est.

8°. Quia imperfectâ paralysi laborat nervus opticus, ut in principio amauroseos; vel quia languidum & iners sensorium commune impressiones sensiferas ignavius admittit, ut in veternosis affectionibus.

Tandem viſionis exercitium, ut multifariam, ſic à multis, variiſque cauſis depravari ſolet, nam 1°. ſi palpebrarum tarſi, lucidi, tumentes, lubrici ſint, multos & copioſos radios qui in ipſos incidunt per pupillam in retinam reflectent, unde vivida radiorum lucida corpora cingentium apparentia; ut in luſcioſis & lippis.

2°. Si concretiones polyhedricæ, aqueo cryſtallino, vitreoque humori inſint, planis & lateralibus ſuis ſuperficiebus impingentes radios in retinam repellent: unde, præter veram & directam objectam lucidi perceptionem, erronea fiet objecti ejuſdem apparentia, quæ ad plures locos relata, ſcintillas, ſive marmaryges repræſentabit, pro mutato oculi ſitu mutabiles.

3°. Si nerveæ retinæ fibrillæ ictu vehementiore in oculum inflicto, aut validiore arteriarum juxta repentium pulſatione, in ebriis, iracundis, vertiginoſis, &c. æquè fortiter tremant ac ab ipſis radiis luminoſis, falſa fiet ſimili ratione ſcintillarum, coruſcationum, ſive marmarygum obverſantium repræſentatio.

4°. Si nebulæ per corneam ſparſæ, ſi concretiones per humores varios diſſeminatæ ſint, ſi demum variæ retinæ fibrillæ, obſtructione, compreſſione, aut relaxatione, paralyticæ fiant, multiplex variaque excitatur viſionis depravatio, quâ, vel nigricantia puncta pulicibus aut muſcis ſimilia, vel filamenta feſtucis aut lanæ carptæ affinia, vel cancelli aut ſtriæ repræſentabuntur, quibus objecta interpuncta, offuſcata, interſecta videbuntur: hæc autem phantaſmata, quæ à depravata viſione exhibentur, pro vario oculi motu, movebuntur & ipſa, quaſi per medium aërem ſponte ſaltarent, vel liberè fluitarent.

5°. Si lens cryſtallina præter naturam convexa ſit, vel vitio connato, vel accidentariâ lymphæ nutritiæ congeſtione. radii à remotis objectis emiſſi, atque adeò parum divergentes, fortiore refractione citra retinam, citiùſque coibunt, unde remota objecta confuſè diſcernuntur, quamquam propinqua ſatis aptè diſtinguantur, ut in myopia. Si contrà lens eadem connato vitio, atrophiâ, ſenio prætermodum complanata fuerit, radii

à proximis objectis emissi, atque adeò magis divergentes debiliore refractione nequibunt in retinam concurrere, sed in eadem confusi incident, unde confusa proximorum objectorum perceptio, tametsi remotiora probè discernantur, ut in presbyopia.

6°. Si pupilla latiùs patens, ut in mydriasi, radios nimios admittat, præstringetur inde visionis acies in clara luce: at vigebit vividiùs subobscuro crepusculi tempore, unde nyctalopia. Contrà verò, si pupilla nimis constricta radiis paucioribus pervia sit, visio, quæ interdiu liberè exercebitur, obtundetur in luce maligna crepusculi, unde emeralopia.

7°. Si cornea, vel oculi humores, pravo colore tingantur, color idem conspectis corporibus suffundetur; sic à flavo corneæ colore in ictero, objecta flava, quod tamen rarum est, sic ab ejusdem tunicæ rubore in ophthalmia objecta circumstantia rubra apparent.

8°. Si nervosæ retinæ fibræ validiore arteriarum juxta repentium oscillatione fortiùs succutiantur, talis succussio in objecta ipsa refundetur, quæ inde v...

riè nutare, ac vertigine ſuſque deque agi videbuntur.

9°. Si alteruter oculorum convellatur, ſtrabiſmus inde fiet, quin imò objectorum geminatio, quoniam axis opticus uterque ad datum idem punctum nequit concurrere; hæc autem objecti geminatio, quæ quandiu convulſio durat, conſtans eſt, ſi objectum utroque ſimul oculo conſpiciatur: nulla prorſus obſervatur, ſi alterutro tantùm viſio fiat.

ART. II.

De læſionibus auditûs.

AUDITUS aboletur, imminuitur & depravatur.

Aboletur, in cophoſi, ſive ſurditate, 1°. propter externum meatum auditorium, inflammatione, tuberculo, fungo, ulceribus calloſis, concreto cerumine, extraneo corpore vi intruſo, aut ab humore illabente, inflatum, repletum, diſtentum, obturatum; unde radiis ſonoris nulla via patet.

2°. Propter eroſam, diſruptam, ſuppuratam, calloſam, induratam, flacci-

dam, collapſam, relaxatam tympani membranam: unde admittendis ſonoris vibrationibus impar eſt.

3°. Propter auditûs oſſicula, carioſa, loco mota, & depulſa, anchyloſi ſtrictiùs coalita, aut ligaminum elongatione nimis laxè unitâ; unde ſolitas ſonorum impreſſiones ad feneſtram ovalem non poſſunt tranſmittere.

4°. Propter tympani cavum, ſive concham, ichore, ſero, pituitâ, pure repletam; unde vibrationum ſonoriferarum propagatio in labyrinthum inhibetur.

5°. Propter membranam feneſtræ rotundæ obductam, calloſam, rigidam, induratam, aut collapſam, flaccidam & relaxatam: unde impreſſio nulla in ſcalam cochleæ inferiorem admittitur.

6°. Propter labyrinthum ichore, pituitâ, pure farctum: unde ſupprimuntur ſonoræ vibrationes ad nervum acouſticum traducendæ.

7°. Propter paralyſim nervi acouſtici quomodocumque illatam, obſtructione, compreſſione, relaxatione, vel in cerebro, vel in baſi calvariæ ſive encephalo: yel demum in ductu acouſtico, quo in

aurem interiorem penetrat.

9°. Propter universalem ἀναισθησίαν, sive sensuum defectum, à sensorii communis compressione, relaxatione, collapsu, inanitione, &c. productum: ut in apoplecticis & comatosis affectionibus.

Auditus verò *imminuitur* in βαρυηκοΐα, sive auditûs gravitate, à causis suprà recensitis, sed minus efficacibus, atque adeo leviorem effectum inferentibus. Debent illis tamen adjici causæ duæ, quæ si surditatem perfectam nusquam excitent, sufficiunt inducendæ auditûs gravitati: una est defectus auris externæ per vulnus abscissæ, unde non possunt radii sonori in concham sive meatum auditorium more solito colligi ab expansis in circulum cartilaginibus: huic incommodo medelam affert cucullus argenteus subtilis, complanatus, meatui auditorio insertus, qui auris externæ orificium supplet. Altera verò est Eustachianæ tubæ obstructio, vel coalitio à qualicumque causa, unde solitum tympani cum faucibus commercium intercipitur, ex quo non uno nomine imminui debet auditionis exercitium.

Tandem *depravatur* auditus, cùm ſoni qui nulli ſunt, videntur exaudiri: id autem accidit, cùm arteriæ, per labyrinthum diſperſæ, & nervi mollioris fibrillis adjacentes, validiùs micant, & tremulas quaſſationes nervis communicant, vibrationibus ipſis ſonorificis æquipares; unde falſa & erronea ſonorum auditio; prout autem arteriæ fortiùs vel debiliùs pulſant, hinc acutiores vel graviores ſoni videntur exaudiri, qui modò bumbi, modò tinnitus, modò echo, modò ſuſurri, modò tandem ſibili nuncupantur.

ART. III.

De læsionibus gustûs.

GUSTUS aboletur, imminuitur, & depravatur.

Aboletur quidem, 1°. à defectu salivæ quæ sapidas alimentorum particulas elicit.

2°. Ab aquosiore aut viscidiore salivæ diathesi, ob quam extrahendis alimentorum partibus impar est.

3°. A mucosa, viscida, glutinosa crusta, quæ linguam obducit, arcetque corpusculorum sapidorum vim & energiam.

4°. A callosa duritie, aut mollitie flaccida, papillarum lingualium, quæ proprium gustûs sensorium constituunt.

5°. A paralysi noni paris, quod unum transmittendis ad sensorium commune impressionibus saporiferis destinari credimus.

6°. A defectu sensûs in ipso communi sensorio, qualis in apoplecticis adest.

Imminuitur verò gustus ab iisdem causis

causis, sed quarum efficacia minor est, ac minori effectui quem inferunt proportione compar.

Depravatur demum, quando sapor percipitur in alimentis, qui non est, vel qui diversus est : sic quandoque vinum optimum amaricare videtur : sic mellea subsalsa aliquando deprehenduntur : sic è contrà amara, salsa, piperata à picantibus gustu dulcissima percipiuntur.

Pendent hæc in genere à vitio salivæ, quæ variis variorum humorum guttulis inquinatur, bilis, v. g. urinæ, &c : aut diverso & heterogeneo principiorum prædominio alteratur, sulphuris, v. g. salis, &c. unde pravo, quo ipsa inficitur, sapore, nativum saporem, rerum quarumcumque quæ degustantur, variè & vitiosè pervertit.

ART. IV.

De læſionibus Olfactûs.

OLFACTUS imminuitur, aboletur, aut depravatur.

Aboletur quidem, 1°. ob nares muco copioſo, viſcido, impactas, ut in gravedine: aut excreſcentiâ carneâ fungoſâ, ut in polypo narium, repletas: unde non patet ſolitus acceſſus aëri corpuſcula odorifera ſecum deferenti.

2°. Ob papillas nervoſas, quæ, membranæ pituitariæ interſectæ, olfactûs ſenſorium conſtituunt, muco copioſiore prætermodum laxatas & emollitas, ut in catarrho: unde admittendis miaſmatum impreſſionibus ineptæ ſunt.

3°. Ob papillas eaſdem, defectu muci, nimium calloſas, & duras: unde impreſſo ab odoris corporibus motui non obſequuntur.

4°. Ob papillas eaſdem inflammatas, eroſas, ſuppuratas, ſchirroſas, muco craſſiore obductas, unde non patent corporum odoriferorum energiæ.

5°. Ob nervos olfactorios paralyti-

cos : unde vibrationes, à corporibus odoris membranæ pituitariæ communicatæ, ad commune ſenſorium traduci non poſſunt.

6°. Tandem ob defectum ſensûs, à compreſſione, collapſu, relaxatione ſenſorii communis inductum : unde ſenſiferas nullas impreſſiones admittit.

Imminuitur verò, 1°. ab iiſdem cauſis ſuprà recenſitis, ſed minus efficacibus.

2°. A depreſſiore & planiore narium conformatione, ut in ſimis : unde difficilior eſt aëris per nares transfluxus, parciorque perinde miaſmatum odororum actio in membranam pituitariam.

Depravatur tandem bifariam, *primò* ſi fœtere videantur corpora, quæ tamen ex ſe vel non olent, vel olent ſuaviter ; *ſecundò* ſi contrà ſuavis odor videatur aſpirare à ſubjectis, reverâ tamen graveolentibus. Prior depravatio pendet ab odore tetro, quo narium mucus inficitur, 1°. ex vitioſa & heterogenea principiorum proportione : 2°. ex morboſa variorum recrementorum, aut excrementitiorum, v. g. bilis,

urinæ, &c. miſcela: 3°. ex putrefactiva fermentatione, quam mucus in ſinuum cavernis diutiùs hærens ſenſim contrahit: 4°. tandem ex partium purulentarum adjunctione, quæ ab ozæna, ſive ſordido narium ulcere dimanant.

Poſterior verò unicam cauſam agnoſcit, nempe præternaturalem illam principiorum mucum conſiſtentium naturam, proprietatem, proportionem, quæ, non modò odorum graveolentiam emendet, ſed in melius commutet.

ART. V.

De læſionibus Tactûs.

TACTUS aboletur aut imminuitur tantummodo.

Aboletur quidem, 1°. ſi cutaneæ papillæ, quæ verum tactûs organum conſtituunt, ſerò prætermodum laxentur, & emolliantur, ut in œdemate, anarſarca, &c.; aut callo indurentur, ut in elephantiaſi.

2°. Si nervi cuti proſpicientes paralyſi tententur, aut commune ſenſo-

rium quomodocumque afficiatur, ut in affectibus sæpiùs recensitis.

Imminuitur verò, 1°. ab iisdem caussis, sed levioribus.

2°. A frigore immodico, quo rigent sensibiles fibræ, motionis omnis ferè nesciæ.

3°. A stupore, quem inducit incommodus corporis situs, nervos venasque premendo; hæc autem ultima causa videtur ad imperfectam paralysim pertinere.

ART. ULTIMUS.

De læsionibus sensûs qui universo corpori communis est.

SENSUM illum univer so corporicommunem esse diximus, cujus causâ singulæ totius corporis partes, internæ, externæve, dolorem pati solent; quem ideò à suprà recensitis, quibuscum plerumque confunditur, distinxisse placuit: tum quod sensationis istius natura à cæteris differat, tum quòd illius organum latiùs pateat, & in tota corporis compage ex æquo obvium sit.

Cætera ſenſoria ſolerti & operoſo apparatu conſpicua ſunt : ſenſorium verò cujus ſatagimus , nullo ; ut enim partes quævis ſenſu illo polleant, ſufficit fibrarum nervearum interſperſarum diſtributio : unde fit 1°. quòd ſenſus ille eò magis vigeat , quò partium contextus magis nerveus eſt : 2°. quòd ſenſus ille in omnibus partibus mollibus vigeat, cùm in omnibus nervi abſint interſperſi.

Deſcriptus ille ſenſus vitæ conſervandæ apprimè utilis eſt , cùm de rerum afficientium commodo , aut incommodo , præſto moneat : inde igitur haud levis noxa œconomiæ naturali infertur, ſi lædatur , utì dupliciter lædi ſolet : 1°. videlicet, dum minuitur , aut aboletur : 2°. dum intenditur , & acutiùs exercetur.

Aboletur autem, aut *imminuitur* ab iiſdem cauſis , quibus tactum imminui aut aboleri modò docuimus,& quibus proinde parcimus.

Intenditur verò in dolore à cauſis quibuſcumque dolorificis , jam clarioris doctrinæ gratiâ ſigillatiùs recenſendis , ſed expoſitâ priùs doloris naturâ.

1°. Dolor itaque eſt moleſta animæ

ſenſatio ; ergo dolor excitatur à certa fibrarum cerebri oſcillatione : ſiquidem docet Phyſiologia ſenſationem quamcumque à fibrarum cerebri ſuccuſſione dependere.

2°. Moleſta ea ſenſatio animam vividè afficit ; ergò producitur à valida fibrarum ſuccuſſione ; nam alibi docuimus vividas animæ affectiones quaſvis validis fibrarum ſuccuſſionibus reſpondere.

3°. Valida quælibet fibrarum cerebri ſuccuſſio à refluxibus tantùm ſenſiferis, ſolitò vehementioribus, poteſt excitari, utì docet Phyſiologia ; ergo valida quoque ea ſuccuſſio fibrarum emporii, quæ dolorem ciet, à vehementioribus refluxibus ſenſiferis debet excitari : proinde dolor definiendus eſt moleſta animæ ſenſatio excitata à valida fibrarum cerebri ſuccuſſione, quam vehementiores refluxus ſenſiferi inferunt.

Inde ſequitur, 1°. ſolutionem continui, quidquid Antiquioribus Medicis viſum fuerit, ad doloris conceptum propriè non pertinere : (*a*) quia ſunt doloris ſpecies multæ ſine ſolutione continui, qualis inter alios eſt dolor, qui

affritu feſtucæ, vel muſcæ reptatu ſupra labra inducitur : (*b*) quia ſolutio continui, non per ſe & immediatè dolorem producere poteſt, ſed vehementi tantùm refluxu ſpirituum, quem cauſa ſolutionem moliens infert, unde ſoluta continuitas inter remotas tantùm doloris cauſas recenſenda eſt.

Sequitur 2°. dolorem à quibuſcumque cauſis induci, quæ in nervos, nerveaſque partes fortiùs agunt, atque adeò vehementiores refluxus ſollicitant, tendendo, gravando, pulſando, & pungendo : unde totidem ſunt præcipuæ, ſeu cardinales doloris differentiæ : nimirum tenſivi, gravativi, pulſativi, & pungitivi, ſive ut rectiùs dicamus, tendentis, gravantis, pulſantis & pungentis.

Primò quidem *tenſivus dolor*, quoniam adjunctum ſecum habet ſenſum diſtenſionis in parte dolente, inducitur à cauſa quavis nervos, membranaſque nerveas parti dolenti intertextas, fortiùs diſtrahente : talis eſt, 1°. diſtractio externa ab aculeo, ut in reorum tormentis : à Chirurgo artus elongante, ut in luxatione reſtituenda.

2°. Sanguinis in partem ruentis im-

petus, aut rareſcentia quæ impetui æquipollet, ut in phlegmone, eryſipelate, &c.

3°. Liquidi aquei quantitas nimia, arctâ cavitate concluſa, ut in veſica lotio diſtenta aut in hydrocele.

4°. Aëris collecti elater, aut rarefactio in cavo abdominis in tympanite, in inteſtinis in dolore colico flatulento, in ſcroto, in pneumatocele.

Cæterum tenſivus dolor, ſi tantus fuerit ut pars tenſa quaſi divellatur, divulſivus: ſi in perioſteo ita fixus, nimiuſque, ut oſſa ſubjecta confringi videantur, frangitivus, Græcè oſteocopos: ſi demum muſculis, tendinibus, ligamentis accidat, nimiis, violentis, immodicis diſtractionibus quas paſſa ſunt, laſſitudo divulſiva vocatur, qualem inter ambulandum actu experiuntur, qui itinere nimio defatigantur,

Secundò, ſimili modo *gravativus dolor*, quandoquidem cum ſenſu rei gravantis perpetuò conjunctus eſt, excitari debet à cauſa quacumque partem affectam pondere premente, v. g.

1°. Ab aqua in thorace, in abdomine in ſcroto, in artubus collecta.

2°. A fœtu grandiore intra uterum, aut vaginam; à calculo intra renes, aut veſicam concluſo, &c.

3°. Ab hepate, liene, pancreate, &c. obſtructo, ſcirrhoſo, inflammato, ſuppurato, &c. atque adeò ponderoſiore.

4°. A cruore effuſo, & extravaſato in cavitatem, partiſve contextum, aut hærente & ſtagnante in propriis vaſis.

Ad hanc autem doloris ſpeciem revocari debent, (*a*) gravativa laſſitudo quæ ab itinere feſſos detinet ſimul atque conquievere: quia tunc intra laxatum, diſtractumque muſculorum, tendinum, & ligamentorum contextum liquida copioſiùs ſtagnant & morantur; (*b*) ſtupor gravativus, qui partibus accidit, cùm nervi & venæ, quæ ipſis proſpiciunt, ſitu incommodo anguſtantur: quia tunc ſanguis à fluxu cohibitus in partibus ſpirituum penuriâ laxatis cumulatur.

Tertiò, pari de cauſa *dolor pulſativus*, cùm pulſationis, ſive alternæ ſuccuſſionis ſenſum comitem habeat, produci debet à quacumque cauſa dolentem partem pulſante, ſive alternatim ſuccutiente: talem unicam agnoſcimus, arterias nimirum dolenti parti interſperſas, quæ

possunt alternatâ oscillatione partes per intervalla concutere; verùm ut id ita sit, duo requiruntur; 1°. ut pars sensu donetur manifesto, exquisito; inde est quòd pulsativus dolor frequens sit in cute, membranis, cæterisque nerveis, aut tendineis partibus: nullus verò, vel rarus in visceribus parenchymatosis, hepate, liene, pulmone, &c.

2°. Ut pars ultra tonum distenta sit; atque adeò arteriarum vibrationi magis pateat: inde est quod pulsatorium dolorem dolor tensivus semper præcesserit.

Si autem, ex majore tensione partis dolentis, aut fortiore arteriarum systole, pulsativus dolor plurimum intendatur, lancinans dicitur: quoniam pars dolens videtur per intervalla quasi discindi & lancinari.

Quartò tandem *pungitivus dolor* cum sensu punctionis conjungitur: unde liquet illum à causa quacumque pungente induci: istiusmodi sunt, tum corpora quævis acuminata, ut ossicula, spicula salium, &c. tum liquida quælibet in angusto loco arctè conclusa, quæ, cùm in unicum veluti punctum agant,

punctionis quemdam sensum inferre videntur, ut in pustularum quarumcumque eruptione.

Pungitivus autem dolor nomina varia obtinet, pro diversis circumstantiis: sic 1°. perterebrans dicitur, si unam latiorem partem occupet, quam pungendo æquè afficiat, ac si terebrâ pertunderetur; id frequens est in furunculis ad suppuratum tendentibus, cùm furunculi apex, suppuratoriâ fermentatione, quæ intus conficitur, validè extrorsum propellitur.

2°. Formicatio appellatur, si punctio multiplex, varia, erratica, formicarum repentium sensum referat: id accidit partibus stupore detentis, cùm, mutato situ, spiritus denuò influunt, viaque patet regredienti sanguini: cruore enim, qui antè parti inhærebat, jam fortiùs protrusus, nervis, nerveisque membranis multifariam illidit, atque eas multifariam premit, succutit, agitat.

3°. Denique pruriginosus nuncupatur, si rosionis multiplicis, sive pruritûs ideam exhibeat: talis fit à spiculis alcalinis, aut salso-acribus, par-

tis contextum multipliciter erodentibus. Si autem dolor ille levis & facilè tolerandus, pruriginosus : si fortior & cum calore conjunctus, acer : si vehementissimus fuerit : mordax vocatur.

Dantur, præter memoratas quatuor doloris species quæ simplices sunt, plura alia complexa, sive complicata dolorum genera, sed quæ ex dictis combinatione variâ resultant, & ad quæ possunt facilè resolvendo revocari.

CAPUT SECUNDUM.

De læſionibus phantaſiæ ſive imaginationis.

DOCET Phyſiologia, imaginationis exercitium deberi oſcillationi quidem fibrarum cerebri, ſed oſcillationi debiliori & languidiori, quàm ea ſit quæ ſenſationem excitat, juxta eamdem proportionis rationem, quâ ſenſatio imaginationem vividitate ſuperat: probavimus enim alibi, fibrarum cerebri vibrationes vehementia reſpondere vividitati affectionum animæ quas inferunt; itaque naturale imaginationis exercitium, cùm ſuos limites habeat, quos ultrà citraque nequit conſiſtere, tripliciter perverti poterit, 1°. ſi imminuatur prætermodum, ac tandem aboleatur. 2°. ſi augeatur & intendatur immodicè; 3°. demum, ſi depravetur, & erronea fiat.

Aboletur quidem, aut imminuitur; 1°. vitio fibrarum, ſi admittendis oſ-

cillationibus ineptæ, aut minus aptæ fiant: v. g. ſi ſero laxatæ ſint, ut in lethargo ſi ſpirituum penuriâ, aut preſſione calloſæ ſubſtantiæ collapſæ, ut in apoplexia, epilepſia, catoche, &c.; ſi prægreſſis diſtractionibus ultra tonum elongatæ ſint, ut in convaleſcentibus à phrenitide: ſi congenito vitio flaccidæ ſint, ut in ſtolidis.

2°. Vitio ſpirituum, ſi movendis fibris impares, aut minus comparati ſint, nimirum ſi refluxibus ſenſiferis minus agitentur, ut in hemiplegia, aut paraplegia: ſi oſcillatione arteriarum cerebri aut meningum minus commoveantur, ut in cachecticis, exhauſtis, languidis: ſi immodicè viſcoſi, aut ſeroſi ſint, ut in veternoſis & lethargicis.

Intenditur verò cauſis contrariis, 1°. fibrarum vitio, ſi rigeſcant, tendantur, exſiccentur, elaſticæ ſint prætermodum, adeoque nimis vibratiles, ut in maniacis, phreniticis, melancholicis, &c.

2°. Vitio ſpirituum, ſi mobiliores, ſalſiores, atque adeò ponderoſiores ſint, momentoque majori fibras impetant, ut in melancholicis; ſi vehementiùs agitentur ab aucta oſcillatione arteria-

rum cerebri , vel meningum , ut in phrenitide, mania , &c.

Tandem *depravatur* imaginatio, cùm objecta absentia , circa quæ versatur, repræsentat , quasi præsentia : id autem contingit, quando fibrarum oscillatio cui debetur , eo usque à causis modò dictis intenditur, ut oscillationem ipsam , quæ sensationem excitat , æquiparet , cæterasque ideas quascumque , quæ errorem detegerent , motu majori obscuret , ut in maniacis, phreniticis , &c. quotidianum est.

CAPUT TERTIUM.

De læſionibus Judicii.

JUDICIUM *primò* imminuitur aut abo-letur, *ſecundò* depravatur.

Imminuitur quidem aut *aboletur* ab iiſdem cauſis quibus imaginationem imminui aut aboleri modò docebamus; nam ſane, ſi nullæ aut paucæ ideæ menti refricentur, nulla vel pauca judicia futura eſſe conſequens eſt, quibus affirmatione aut negatione copulentur.

Depravatur verò, cùm vitioſæ & erroneæ ideæ, diſpares affirmatione, aut compares negatione conjunguntur, quod nuſquam accidit, niſi à mutato connaturali tono fibrarum cerebri: unde fit, ut fibræ quæ diſpares ideas excitant, & quæ heterochronæ eſſe deberent, iſochronæ evadant, adeoque affirmativum judicium producant; illæ verò, quæ compares ideas referunt, & quæ iſochronæ eſſe deberent, viciſſim

heterochronæ fiant, atque inde negativum judicium inducant; quâ perversióne liquet ideas dispares affirmatione, & compares negatione erroneæ copulari.

Vitiosum illud judicii exercitium, si fiat in vigilantibus, & circa objecta omnibus cognita, delirium appellatur, quod potest proinde rectè definiri, vitiosum & erroneum vigilantis judicium circa objecta vulgò cognita; solent in genere duæ delirii species distingui, universalis nimirum, in quo omnes aut plurimæ cerebri fibræ vitiantur, quale est phrenitis, mania, lethargus, & stultitia; & particularis, in quo duæ tantùm, aut paucæ admodum fibræ pervertuntur, quale est melancholia.

Potest autem fibrarum cerebri tonus, ductâ ab instrumentis musicis analogiâ, multiplici ratione perverti, 1°. si fibræ præter naturam arescant ex siccitate, aut humore mollescant. 2°. si præternaturaliter rigescant, aut lentescant: 3°. demum si plus æquo distendantur aut atonæ flaccescant.

Inde probabile est, 1°. in delirio phrenetico cerebri fibras peccare, tum

præternaturali ariditate, quam à fervente ſanguine circumfluo contrahunt, tum nimiâ diſtenſione, quam ſanguis in cerebrum copioſiùs ruens, & ibi impenſiùs æſtuans ipſis infert, ſive mole, ſive rareſcentiâ.

2°. In maniaco fibras haſce rigeſcere, exſiccari, nimium diſtendi: rigeſcere quidem à craſſa lympha, quam viſcoſior ſanguis in nutrimentum ſubminiſtrat: exſiccari verò, quia ſanguis exſiccatus ſerum non ſuggerat nativæ fibrarum mollitiei conſervandæ ſufficiens: tandem diſtendi fortiùs à ſanguine, qui, terebinthinæ inſtar, exæſtuat, totamque cerebri molem prætermodum extendit.

3°. In lethargico, non modò phlegmate molliri, quo ſanguis cerebri ſubſtantiam tunc inundat, ſed ſimul atonia flacceſcere, quòd ſuperius, ut ita dicam, medullaris cerebri ſubſtantiæ tabularum ex laxitate à ſero inducta in inferius ſubſidat & collabatur.

4°. In ſtultitia, ſeu fatuitate, æquo molliores, aut rigidiores eſſe, ſive ingenito, ſive adventitio texturæ vitio: molliores quidem dum ſtolidi obſequio,

ſi ſunt, rigidiores verò, ſi maligni aut pervicaces fuerint, & ad maniam haud obſcurè propendeant.

5°. Denique in delirio melancholico, iteratis vibrationibus ſucceſſivis, quas attenta & repetita rei meditatio inducit, duas aut aliquando plures cerebri fibras, quæ diſpares ideas ex ſe exhibent, illæſis cæteris cerebri partibus, ad iſochroniam ſenſim ita perduci, ut anima, de cæteris ſane judicans, delirum tamen hac de re judicium cogatur elicere.

Sic autem fibras diſſonas, modo impreſſam ſingulis inſtantibus diſpoſitionem firmiter retineant, ad conſonantiam, ſimplici ſuccuſſione pluries repetitâ, perduci poſſe, ſuadet exemplum horologiorum pendulorum, quæ, dum diſpari modo oſcillantur, ſi certo tantùm diſtiterint intervallo, factâ hinc & inde mutuâ oſcillationum compenſatione, brevi ſolent ad amuſſim convenire.

CAPUT QUARTUM.

De læsionibus Memoriæ.

MEMORIA imminuitur & aboletur, aut depravatur.

Imminutæ quidem aut abolitæ memoriæ exempla plurima ſuppetunt : ſed inter alia celebris eſt hiſtoria ſtudioſi Monſpelienſis à *Rondeletio* relata, qui, ex vulnere capiti inflicto, ita rerum omnium oblitus eſt , ut inſtar infantium prima puerulis tradi ſolita elementa diſcere denuò neceſſe habuerit; quod ad cauſas attinet imminutæ , aut abolitæ memoriæ, notum eſt ex Phyſiologia debere ad memoriæ exercitium motu ſimultaneo ſuccuti , tum fibras quæ rem ipſam cujus recordamur , tum fibras quæ rei præteritionem denotant ; fibras autem haſce motu ſimultaneo unà denuò ſuccuti , quia ex prævia motione ſimultanea cui fuere expoſitæ , diſpoſitionem ſeu flexilitatem eam acquiſiere , qua iiſdem ſpirituum rivis incurren-

tibus denuò pateant.

Inde igitur manifeſtum eſt memoriam *imminutum* aut *abolitum iri*, ſi fibræ, deletâ eâ diſpoſitione quâ invicem conſentiunt, nequeant ampliùs motu ſimultaneo ut antè ſubſultare, nec adeò reminiſcentiam refricare.

Hæc autem diſpoſitio fibris inſculpta, quæ memoriæ cauſam conſtituit, deletur multiplici modo: nimirum, ſi fibræ ſero laxentur, ut in lethargicis: ſi ſpirituum penuriâ, aut calloſæ ſubſtantiæ preſſione concidant, ut in apoplecticis, epilepticis, catalepticis, &c. ſi nimiis diſtractionibus ultra tonum elongentur, ut in phreniticis, maniacis, &c.

Depravatur verò memoriæ exercitium dupliciter; 1o. ſi quædam circumſtantiæ, quæ ad hiſtoriæ veritatem pertinent, omittantur: quod accidit, ſi fibræ quæ circumſtantias eas referunt, diverſis, imò contrariis motionibus aliorſum diſtractæ, priſtinam diſpoſitionem mutaverint; 2o. ſi circumſtantiæ alienæ hiſtoriæ veritati intermiſceantur: quod accidit, quando ſpiritus vehementiùs moti in vicinas quaſdam fibras ſimul impin-

gunt, quas proinde in motionis ſimultaneæ conſenſum rapiunt.

Notandum tamen, expoſitas binas memoriæ depravationes, ſi leves ſint, minimè morboſas: ſed tamen in ſtatu perfectiſſimæ valetudinis quotidianas eſſe; at verò, ſi eo uſque vitium proceſſerit, ut in rebus etiam maximè ſeriis, vere momentoſis, recenter actis, erronea tantùm recordatio refricetur, inter morboſos affectus meritò annumerari.

CAPUT QUINTUM.

De læsionibus voluntatis.

VOLUNTATEM duplicem admisimus in Physiologia, spontaneam & liberam. *Prior*, sive spontanea, cùm sit passiva animæ affectio, à fibrarum cerebri oscillatione excitatâ, *imminuitur*, aut *intenditur*, prout fibræ magis aut minus vibratiles sunt; pari modo *aboletur*, si fibræ oscillationi impares evadant quorum omnium causæ ex iis repetendæ sunt, quæ de læsionibus phantasiæ dicta fuere.

Posterior verò, seu libera, circa duo versatur: *primò* circa cogitata varia, inter quæ eligit: *secundò* circa motus voluntarios quos imperat.

Voluntas libera, quæ inter cogitata eligit, *languet* aut *aboletur*, si cogitata ipsamet, ex causis, quas antè proposuimus, ubi de læsione imaginationis, cessent vel remissiùs excitentur; nulla enim datur electio, si nulla sint objecta eligibilia:

eligibilia : neque poteſt pari de cauſa electio vividè ab anima inſtitui, cùm à propoſitis objectis ipſa ſegniter percellatur.

Voluntas verò libera quæ motus voluntarios imperat, vulgò dicitur *facultas locomotiva*, cujus exercitium, quod ſpirituum præſentiæ debetur; variè læditur, abolitione, imminutione, depravatione.

Abolitione quidem, 1°. ſi ſit ſpirituum inopia in medullari cerebri ſubſtantia, ut in apoplexia.

2°. Si nervi, ſpiritibus devehendis dicati ad muſcularem motum, obſtructi, compreſſi, relaxati, eroſi, ſecti ſint, vel in ſtriata cerebri ſubſtantia, vel in calvariæ baſi, vel in quocumque longitudinis puncto, ut in paralyſi : quæ ſi partes univerſas capiti ſubjectas occupet, paraplegia : ſi dimidiam tantùm corporis partem, hemiplegia : ſi demum peculiares tantummodo partes aut artus, paralyſis particularis dicitur.

3°. Si muſculi ipſi, qui ſunt motus organa, ſecti, inflammati, ſuppurati, ſchirroſi fuerint.

4°. Demum, ſi artuum juncturæ, quâ-

cumque causâ coalitæ, membrorum flexionem non permittant: ut in anchylosi.

Imminutione verò ab iisdem causis, sed quarum tanta non sit energia.

Depravatione tandem: 1°. si motus imperatus, non tenore æquabili, sed tremulis succussionibus perficiatur: ut in tremore, in quo membrum duobus motibus contrariis movetur, uno à facultate animali spiritus debiliter propellente, altero à membri gravitate insita; cùm autem motus illi, quasi æquilibres sint, nil mirum si alternis instantibus, & vincant & vincantur: unde tremulæ & contrariæ motitationes.

2°. Si motus, inconsultâ, vel repugnante voluntate fiat: ut in convulsione & motibus convulsivis.

Convulsio quidem, sive spasmus constans est & permanens musculorum contractio inconsultâ vel invitâ voluntate facta: universalis una est, altera particularis: universalis dicitur *Emprosthotonos*, cùm musculis anterioribus convulsis corpus antrorsum flectitur: *Opisthotonos*, quando convulsis posticis musculis, corpus retrorsum incurvatur: *Tetanos*

ſeu *Partetanos* demum, ſi convulſis his & illis corpus rectà rigeat in neutram partem inclinans.

Particularis verò convulſio varia nomina obtinet, pro diverſitate partium quas occupat: ſic convulſio muſculorum oculi, ſtrabiſmus: convulſio maſſeterum, triſmos: convulſio muſculi zygomatici alterutrius, ſpaſmus cynicus: utriuſque, riſus Sardonicus: muſculorum erectorum & acceleratorum penis, Satyriaſis ſive Priapiſmus appellatur.

In genere, convulſio quælibet fit à vehementi & conſtanti ſpirituum fluxu in convulſos muſculos: hunc verò conſtantem fluxum proritant, 1°. refluxus continui è ſympathicis partibus, qui in eoſdem muſculos conſtanter determinantur: 2°. fortior arteriarum cerebri micatio, in ea parte quæ reſpondet principio nervorum parti convulſæ proſpicientium.

Motus verò convulſivus, eſt alternata muſculorum contractio, inconſultâ ſimiliter aut invitâ voluntate facta, ut ſternutatio, vomitus, oſcitatio, ſingultus, &c. pendet à vehementi, ſed alterno, ſpirituum fluxu in muſculos motu

convulſivo actos, quem producit, 1°. alternatus refluxus è ſympathicis partibus: 2°. fortior arteriarum cerebri pulſatio, ſed irregulariter alternans.

CAPUT SEXTUM.

De læſionibus quæ circa vigiliam & ſomnum contingunt.

SOMNUS, qui vigiliæ, ut quies laboribus, debet ſuccedere, vulgò ſeptem vel octo horarum ſpatio ſolet definiri in adultis, quamquam, pro temperamentorum diverſitate, quandoque brevior ſit aut protractior; itaque ſi ſtatutos limites, vel nuſquam attingat, vel tranſcendat notabiliter, hinc duplex exoritur, atque contraria œconomiæ læſio, una, cùm ſomnus brevior eſt, rariorque, adeòque vigiliæ diuturniores, & pertinaciores, quæ pervigilium, ſive agrypnia: altera, cùm ſomnus protractior & frequentior, quæ ſomnolentia ſive veternus dicitur.

Pervigilium, ut patet ex iis quæ de vigiliâ diximus in Phyſiologiâ, induci-

tur 1°. si spiritus copiosi, prompti, mobiles, sicci, calidi, elastici, singula callosæ substantiæ ergastula compleant, fibrisque tensionem concilient nimiam; ut in orgasmo febrili, in jejuniis protractis, in partium infimarum frigore, quo sanguis in cerebrum uberius determinatur, &c.

2°. Si spiritus emporii inquilini, qualescumque sint, fortiùs agantur, moveantur, concutiantur à refluxibus sensiferis vehementioribus, aut dolorificis quibuscumque, à nimiâ animi contentione, aut meditatione, à pathematibus concitatis & impotentibus, &c. quorum omnium exempla nemini non suppetunt.

3°. Si fibræ prætermodum siccæ, tensæ, elasticæ, atque adeò motu continuo vibratiles sint, ut in maniacis, phreniticis, febricitantibus, melancholicis, meditabundis, jejunis, &c.

Ratione verò contrariâ Veternus seu Somnolentia, ut liquet ex Physiologiâ, producitur, 1°. ab inopiâ spirituum qui cerebri fibras, externaque sensoria explicare non possunt; spiritus autem cerebro desunt, quia deest ipse sanguis undè scaturiunt, ut in hæmorrhagiis immo-

dicis; quia copiosiore perspiratione, nimiis evacuationibus, &c. exhauriuntur: quia per compressas corticales glandulas secerni nequeunt, ut in apoplexiâ, caro, comate somnolento, &c.

2°. A relaxatione fibrarum cerebri, sero quo naturaliter humescunt inducta, undè oscillationi minùs aptæ fiunt; fibræ autem cerebri sero relaxantur, quia serum in sanguine nimium & immodicum est, propter lotium retentum in ischuriâ; propter dissolutum sanguinem, undè serum loculamentis suis excluditur: propter sanguinis stagnationem in hydrocephalo, undè seri effusio, ut in epilepticis insultibus.

3°. A concidentiâ quæ fibris cerebri accidit ultra tonum distractis, tensisque, simul atque causa distrahens cessat: indè est somnolentia quæ maniæ, phrenitidi, orgasmis febrilibus succedit.

4°. Denique, à compressione cerebri undè fibræ coarctatæ flaccescunt; cerebrum autem comprimitur, à depresso cranio, in fracturis: ab aquâ collectâ intra cranium, in hydrocephalo: ab exostosibus interioris tabulati cranii, in lue gallicâ: à tumoribus frigidis quibus-

cumque, meningum, aut plexuum choroideorum alterutri ſubortis : ab apoſtematibus, ab extravaſationibus, intra cranium : à ſanguine vaſa cerebri carotica, & vertebralia prætermodum infarciente, vel copiâ ut in apoplecticis affectibus qui plethoricos invadunt, vel expanſivâ rareſcentiâ ut in iiſdem affectibus, dum ab æſtuante ſanguine dependent, vel demùm ſpiſſitudine, ut in morbis iiſdem quando ab inſpiſſato cruore fiunt.

§ II.

De læsionibus functionum vitalium.

FUNCTIONES vitales duæ tantùm numero ſunt, *Reſpiratio* & *Motio cordis* ; itaque recenſendis earum læſionibus duo capita ſufficerent, ſed tertium ſubjungere placuit, quo explicarentur pulſuum differentiæ, quæ ad depravatam cordis motionem quodammodo pertinent.

CAPUT PRIMUM.

De læſionibus reſpirationis.

RESPIRATIO, quæ vitæ conſervandæ abſolutè neceſſaria eſt, trifariam læditur; *primò*, ſi difficiliùs, ægriùs, laboriosiùs exerceatur: *ſecundò*, ſi aboleatur: *tertiò*, ſi depravetur.

Difficulter & laboriosè exercetur in dyſpnœâ, causâ variâ & multiplici.

1°. Quia inſpiratorii muſculi penuriâ ſpirituum debiliùs contrahuntur, in lethargicis, moribundis, ſyncopticis: aut præ dolore, inflammatione, ecchymomate ægriùs motu aguntur in pleuritide, contuſione laterum, &c.

2°. Quia coſtarum una, vel plures fractæ, luxatæ, loco motæ, muſculorum niſui obnituntur.

3°. Quia larynx inflammatione in anginâ, conſtrictione in hyſterico affectu, tumore quocumque ſuprà & juxtà adnato, præcluditur: unde difficilior eſt aëris acceſſus in pulmones.

4°. Quia thorax aquâ in hydrope

pectoris, pure in empyemate, ſanguine in vulneribus quæ in thoracem penetrant, repletus, pulmonum expanſioni obſtat.

5°. Quia aër, per patens vulnus in thoracem intruſus, pulmonum explicationem cohibet.

6°. Quia trachæa arteria & bronchia tuberculis, apoſtematibus, inflammatione, eryſipelate, ſanguine copioſiùs irruente, aut congeſto & cumulato, premuntur & anguſtantur, ideoque aërem parciùs admittunt.

7°. Quia bronchia eadem, puris in vomicâ & in ſuppuratâ peripneumoniâ, ſanguinis in hæmoptyſi, pituitæ ſputaceæ in catharro, plena, ingreſſuro aëri minùs patent.

8°. Quia abdomen aquâ in aſcite, aëre in tympanite, inflammatis viſceribus, tumens, aut ventriculus & inteſtina cibariis, chylaceâ materia, fæcibus, flatibus, &c. diſtenta, diaphragma ſurſum repellunt, & thoracem arctant.

9°. Demum, quia hepar, obſtructione, ſchirro, inflammatione, abſceſſu, ponderoſiùs, alternis diaphragmatis motionibus officit.

Ex memoratis dypſnœæ ſpeciebus, quæ febre carent, ſolentque per paroxyſmos recrudeſcere, generali aſthmatis nomine deſignantur : & ſi leves, aſthma ſimpliciter : ſi verò magis intenſæ, ita ut erectâ tantummodò cervice æger reſpirare poſſit, orthopnœæ dicuntur.

Aboletur reſpiratio in apnœâ, à cauſis pleriſque, quibus dyſpnœam induci diximus, ſed vehementioribus & efficacioribus, inter quas tamen cæteris frequentiores obſervantur ; 1°. vulnus aut compreſſio medullæ ſpinalis in collo, unde ſpirituum fluxus in muſculos inſpiratorios ſupprimitur, utì liquet canum exemplo, qui repente intereunt, ſi ſpina colli tranſverſim diſſecetur.

2°. Conſtrictio abſoluta laryngis, ut in ſtrangulatis : aut in ſervo barbaro, de quo GALENUS, *lib.* 2. *de motu muſculorum*, *cap.* 4. qui ſpiritu ſponte cohibito ſe ipſum ſtrangulavit.

3°. Subita veſicularum pulmonarium & bronchiarum oppletio à ſanguine in hæmoptyſi immodicâ, à pure in rejectione vomicæ, à pituitâ ſeroſâ in catarrho ſuffocante.

4°. Inſpiratio aëris, effluviis minera-

libus, venenatis, arſenicalibus, gravidi, ut in animalibus quæ in famoſum Regni Neapolitani antrum (*grotta del cane* dictum) ducuntur; modò illa eorum non ſit corporis ſtatura quæ trium pedum menſuram exſuperet: in iis qui in puteos diù clauſos illicò dimittuntur: aut qui cameram vapore carbonis lignei vel foſſilis plenam ingrediuntur, &c. ſive quòd effluvia illa ſanguinem per pulmones circulantem ſubitò coagulent: ſive quòd irritando & lancinando interiora pulmonum, ſubitaneam & abſolutam laryngis, bronchiorum, & pulmonaris contextus conſtrictionem ſympathicè proritent; his adjici poteſt convulſiva muſculorum laryngeorum, & diaphragmatis contractio, quæ hyſtericis & hypochondriacis familiaris eſt, ſed quæ apnœam, tantùm apparentem, plerumque infert.

Tandem Reſpiratio *depravatur*, dum vitiosè & alio quàm par eſt modo exercetur, in tuſſi, riſu, ſuſpirio, ſingultu, oſcitatione, ſternutatione.

Tuſſis eſt valida, concitata per ſucceſſivas concuſſiones facta expiratio: producitur à vehementi, ſed per iteratas vices aucta, muſculorum expirato-

riorum contractione, quam infert ſpirituum fluxus vehemens, per vices intenſus, ab irritatis, punctis, ſuccuſſis trachæâ arteriâ, vel bronchiis, ſympathicè productus.

Riſus eſt expiratio diuturna, non uno tenore, ſed citiſſimis, minimis, alternis concuſſionibus confecta, cum adjunctâ muſculorum faciei contractione certâ & conveniente: fit à ſpiritibus in organa expiratoria, muſculoſque faciei, iterato ſubſultu, influentibus, ex pathemate v. g. gaudio, irriſione, &c. aut ex partium titillatu.

Suſpirium eſt lenta, protracta, per gradus expiratio, creſcens cum ſibilo. quem laryngis coarctatio producit; fit autem à ſpirituum fluxu in muſculos laryngeos & expiratorios per gradus creſcente, quem proritat pathema triſtitiæ, mœroris, &c. vel ſympathicus refluxus à pulmonibus ſanguine gravatis.

Singultus eſt concitata & ſubitanea inſpiratio, exſpirationi nondum finitæ ſuperveniens, cum ſibilo, ſeu ſono ab arctatâ laryngis rimâ; fit à vehementi, concitatâ, convulſivâ muſculorum laryngeorum & diaphragmatis contractio-

ne, quam infert refluxus ſympathicus, ab irritato, puncto, diſtracto, laceſſito orificio ſuperiore ventriculi.

Oſcitatio eſt magna, protracta, gradaria, inſpiratio, ore patulo, & cum notabili coſtarum diductione facta; producitur à lentâ, magnâ, gradariâ muſculorum inſpiratoriorum & maxillam deprimentium contractione, convenienter ad ſympathicum refluxum à pulmonibus hærente & cumulato ſanguine preſſis, diſtractis, gravatis.

Tandem *ſternutatio* eſt magna, vehemens, ſonora exſpiratio per nares facta, magnæ & validæ inſpirationi ſuccedens; fit ab influxu ſympathico in exſpiratoria organa, muſculoſque uvulæ aëris egreſſum dirigentis, quem provocat irritatio, punctio, vellicatio, &c. membranæ pituitariæ nares intus veſtientis

CAPUT SECUNDUM.

De læsionibus motionis cordis.

COR, princeps humani corporis machina, irrequietè dyaſtoles & ſyſtoles alternatione vitam perennat; ſi motus ejus intra certos limites conſiſtat, ſi naturali lege regatur, omnia rectè proſpereque ſuccedunt in corpore: ſi ſecùs, multiplex advenit œconomiæ naturalis perverſio.

Conſtat autem cordis motum trifariam lædi; *primò*, cùm imminuitur & aboletur: *ſecundò*, cùm intenditur: *tertiò*, cùm depravatur, & alio quàm par eſt modo exercetur.

Cordis autem motus *imminuitur*, 1°. dum minor: 2°. dum debilior: 3°. dum tardior: 4°. dum rarior eſt.

Minor eſt (*a*) ſi ſpiritus à cerebello minori quantitate influant, ut cum cerebro pauci inſunt: ut in ſyncopticis, hyſtericis, &c. (*b*) ſi ſanguis quantitate paucus, craſſus, & circulatorio motu lentè actus, aquoſus, diſſolutus & parùm

actuosus cordis sinubus offeratur, parvamque adeò contractionem & dilatationem sollicitet.

Debilior est, (*a*) si spiritus debili impetu fluant ad cor, ut cùm arteriæ cerebri languidiùs micant & debiliùs in iisdem casibus: (*b*) si sanguis paucus, lentè motus, parùm actuosus, debili nisu, motum cordis cieat.

Tardior est, (*a*) si spiritus lento gradu influant ex causis similibus; (*b*) si sanguis parcus, languidè motus, tardè accedens ad cor, minores ejus actiones provocet.

Denique rarior est, (*a*) si spirituum influxus rari sint: (*b*) si sanguis ad cor eâ quâ expedit quantitate rarò accedat.

Illa verò cordis motûs imminutio varia sortitur nomina, pro diverso intensionis gradu; primò quidem, si ita levis sit, ut palleat facies tantummodò, sensu, motu, calore vigentibus, ecclipsis: si major, cum virium collapsu & corporis refrigeratione conjuncta sit, manente tamen rerum sensu, leipothymia, leipopsuchia: si maxima, cum sudore frigido, & cum absolutâ ferè motûs, sensûs, caloris abolitione, syncope; si de-

mum hæc omnia deleta mortis imaginem referant, aſphyxia dicitur, quæ eſt proximus ad mortem gradus.

Solent autem propoſita animi deliquia ſubitò invadere: 1°. ſi ſolitus ſanguinis à dextro in ſiniſtrum ventriculum commeatus, per medios pulmones, ſupprimatur, aut immodicè minuatur: ut accidit auctâ ſanguinis ſpiſſitudine, vel rareſcentiâ, aut ex conſtricto pulmonari contextu à refluxibus quibuſcumque ſympathicis. 2°. Si ſpiritus ubertim & continuò in cordis fibras detruſi, à refluxu ſympathico qualicumque, illius contractionem diutiùs continuent, ſolitæque ſyſtoles & dyaſtoles alternationi obnitantur.

Pari ratione motus cordis quadrifariam *intenditur*, 1°. ſi major: 2°. ſi vehementior: 3°. ſi celerior: 4°. ſi frequentior ſit.

Major eſt, (*a*) quia ſpiritus, qui cerebello inſunt, copioſi, prompti, mobiles, magnâ copiâ cordi influunt, ut in febricitantibus; (*b*) quia ſanguis copiâ multus, rareſcens æſtu, impensè actuoſus, magnas cordis diaſtoles, ideòque compares ſyſtoles provocat.

Vehementior eſt, (*a*) quia ſpiritus à tenſis, elaſticis, vibratilibus cerebri fibris, aut ab arteriis & meningibus fortiùs oſcillantibus, majori impetu in cor propelluntur; (*b*) quia ſanguis multus, æſtuans, ſummo niſu cordis ſinus dilatat, ſimileſque contractiones ſollicitat.

Celerior eſt, (*a*) quia ſpiritus motu celeriore influunt ex dictis cauſis: (*b*) quia ſanguis liberiùs fluens citatiores cordis dilatationes & contractiones producit.

Demum *frequentior* eſt, (*a*) quia ſpiritus frequentiùs cordi offeruntur: (*b*) quia ſanguis fluxilior in corde frequentiùs admittitur.

Ex ſuprà dictis facilè colligitur, parvam cordis motionem cum debili, tardam cum rarâ, magnam cum vehementi, ac frequentem cum celeri plerumque conjungendam & copulandam eſſe ex cauſarum ſimilitudine & analogiâ.

Tandem *depravatur* cordis motio, 1°. ſi valido, ſed fruſtraneo, niſu incœpta, non compleatur, ut in palpitatione; 2°. ſi inæqualiter fiat.

Primò, cor palpitat, vel in auriculis; vel in ventriculis: in auriculis quidem,

quia totus ſanguis, qui ipſis ineſt collectus, nequit à ſubjectis ventriculis excipi : ut ſi inflammentur carnei parietes : ſi oppleatur illorum cavitas lapidibus, tuberculis, polypis : ſi conſtringantur pericardio inflammato, aquâ, flatu, ſanguine, vermibus, prætermodum diſtento : unde auriculæ inani niſu contractionem moliuntur. In ventriculis verò, quia pari de causâ ſanguis, qui ventriculis illapſus eſt, non poteſt totus admitti ab arteriis appenſis, nimirum pulmonari aut aortâ : ut ſi concretionibus polypoſis, aut enatis tuberculis anguſtentur : ſi apoſtematibus, inflammatione, ſarcomatibus comprimantur : ſi baſi oſſeâ coarctentur : ſi pulmonaris ſubſtantia conſtricta, inflammata, cruore turgida, commeatum deneget : quæ omnia vim cordis contractivam poſſunt irritam reddere.

Secundò, motio cordis inæqualis eſt, vel in unâ qualibet pulſatione, vel in pluribus unà collectis ; quæ inæqualitas collectiva vel ſyſtematica appellatur.

Cordis motio ſingulariter inæqualis eſt, cùm in unâ eâdem contractione, principium, medium & finis, magnitudine,

celeritate, vehementiâ ſibi non correſpondeant: id pendet (*a*) ab inæquali ſpirituum fluxu in cor, qûi licèt continuus ſit, copiâ, impetu, celeritate, variè variat, pro variâ ſecretionis libertate in corticali ſubſtantiâ, pro diversâ cauſarum moventium energiâ, pro tumultuariis animi pathematibus; (*b*) à reſiſtentiâ ſanguini à corde exiturienti objectâ, quæ variè creſcat, aut decreſcat: hæc autem reſiſtentia variat, à variis cauſis inducta circa cordis, aut majorum vaſorum confinia, ut in pulmonum ſubſtantiâ.

Motio cordis collectivè inæqualis eſt, cùm plures contractiones ſucceſſivè collectæ, magnitudine, vehementiâ, celeritate, frequentiâ variant; id accidit à cauſis quibus inæqualitatem ſingularem induci diximus, ſed levioribus: quæque adeò, non in ſingularem motionem, ſed in plurium motionum ſyſtema vim exerant.

Si cordis pulſatio in magnitudine & vehementiâ inæqualis ſit ſyſtematicè, hoc eſt, ſi poſt pulſationes aliquot æquabiles, nova fiat pulſatio, magnitudine & vehementiâ minor, dicitur intermittens:

ſi verò in frequentiâ inæqualis fuerit ſyſtematicè, id eſt, ſi pulſationibus aliquot æquabili intervallo recurrentibus, nova ſuccedat pulſatio intervallo longiore, dicitur interrupta.

CAPUT TERTIUM.

De differentiis Pulſuum.

PULSUS eſt cordis & arteriarum motus diaſtole & ſyſtole alternus : pulſus ergo cordi & arteriis perinde communis eſt, & in corde & arteriis, alternis contractiònibus & dilatationibus, perinde conficitur, non tamen utrinque ſimultaneis, ſed reciprocis ; certa enim docet experientia, cordis ſyſtolem diaſtole arteriarum, & diaſtolem cordis arteriarum ſyſtole æquitemporaneam eſſe, ſive ſynchronam. Verùm quamquam pulſus ad cor & ad arterias æquè pertineat, quoniam tamen ſolet in iſtis faciliùs explorari, uſu inde factum eſt, ut, quaſi ſolis arteriis proprius eſſet, in iis ſigillatim conſideretur : quinimo quamquam pulſus arteriarum dilatatione & contractione

conſtet, quoniam ſola pulſantis arteriæ dilatatio à palpante & ſuperpoſito digito ſentitur, latetque ſubterfugientis contractio, hinc quoque factum eſt; ut, in tradendis pulſuum differentiis, ſolius arteriarum dilatationis ratio habeatur; itaque totuplices futuræ ſunt pulſuum differentiæ, quotuplices in arteriarum dilatatione variationes obſervantur, quæ, quamvis numeroſæ, diverſæ & diſcrepantes ſint, attamen à quatuor ſequentibus cauſis neceſſariò dependent.

1°. A diversâ cordis contractione, tanquam à causâ efficiente, ſive principali: ſic pulſus magnus magnam, parvus parvam cordis ſyſtolem plerumque ſequitur.

2°. A diversâ ſanguinis diatheſi, tanquam à causâ adjuvante: ſic ſanguis craſſus & impensè æſtuans, arterias diſtendendo, pulſum durum & plenum: ſanguis verò tenuis & diſſolutus ratione contrariâ pulſum mollem & rarum producit.

3°. A diversâ circulandi libertate, tanquam à conditione, ſive causâ ſine quâ non: ſic ſi circulatio integra ſit, pulſus facilis, æqualis, expeditus eſt; contrà

verò, inæqualis & variè interruptus, ſi circulandi facilitas intercludatur.

4°. A diversâ arteriæ diſpoſitione, tanquam à causâ arteriæ dilatationem modificante: ſic pulſus durus eſt, ſi arteriarum tunicæ tenſæ & elaſticæ ſint: mollis verò, ſi laxæ & flaccidæ. Ab hac ultimâ causâ pulſus ſerratus deducendus eſt, qui ab inæquali fibrarum annularium arteriam cingentium contractione dependet.

Ad quatuor hæc ſummaria cauſarum genera, quæ in multiplices cauſarum particularium varietates diſtribuuntur, ceu ad proprios fontes revocandæ ſunt ſingulæ quæque pulſuum *differentiæ*, quæ ſequuntur.

Prima petitur à qualitate, ſive magnitudine dilatationis arteriarum: hinc pulſus magnus, ſi magna, parvus verò dicitur, ſi parva fuerit dilatatio. Magna autem eſt arteriarum dilatatio, 1°. ſi magna ſit cordis contractio, ſanguiniſque circulatio facilis ſimul & expedita; 2°. ſi plethorica adſit ſanguinis quantitas. Parva contrà, ſi vel parva fiat cordis ſyſtole, vel paucus ſanguis vaſis inſit, vel circulatio quadamtenus præcluſa

ſit : ut v. g. in cordis palpitatione in quâ parvùs eſt pulſus, licèt magnâ vi cor contrahatur, quia circulationis viæ non ſunt liberè perviæ.

Secunda ducitur à vehementiâ dilatationis : inde ſi dilatata arteria palpantem digitum validè feriat, vehemens, ſive validus : ſi debiliter & languidè, debilis & languidus pulſus appellatur. Dilatatio autem vehemens fit, 1°. à validâ cordis ſyſtole ; 2°. à redundante cruoris copiâ; 3°, à ſummâ ſanguinis rareſcentiâ, potiſſimùm ſi ſimul craſſus & gummoſus ſit, ut in maniacis. Languida verò dilatatio fit, 1°. à languidâ cordis contractione ; 2°. ab imminuto ſanguinis orgaſmo ; 3°. à nimiâ ſanguinis aquoſitate & fluxilitate ; 4°. à ſanguinis penuriâ.

Tertia ſumitur à celeritate dilatationis ; ſic ſi arteria celeriter dilatetur, celer : ſi tardè, tardus pulſus dicitur. Celer autem arteriæ dilatatio producitur à celeri cordis contractione, concurrente unâ facili ſanguinis diſtributione ope circulationis : quod vaſa libera & mobilem ſanguinem ſupponit. Tarda contrà à tardâ cordis ſyſtole inducitur, maximè ſi circulatio, ſanguinis vel vaſorum vitio, lentiùs procedat. *Quarta*

Quarta deducitur à dilatationum frequentiâ ; ſi enim dilatationes brevi intervallo, adeòque frequenter recurrant, pulſus frequens : ſi longo temporis tantùm ſpatio, atque adeò raro redeant, rarus appellatur. Arteriarum autem dilatationes frequentes ſunt, 1°, ſi cordis contractio frequens ſit ; 2°. ſi ſanguis copiâ abundaverit ; 3°. ſi circulatio prompta, facilis, expedita fuerit. Raræ verò futuræ ſunt propter contrarias cauſas.

Propoſitæ pulſuum differentiæ, quæ potiſſimæ ſunt, facilè poſſunt multifariam conjungi & combinari ex cauſarum, à quibus dependent, analogiâ ; 1°. quidem binæ ſimul, ut ſi pulſus magnus & validus, celer & frequens, parvus & debilis, tardus & rarus : vel magnus & debilis, parvus & vehemens, celer & rarus, tardus & frequens fuerit ; 2°. ternæ, ut ſi pulſus magnus, validus & celer : magnus, validus & frequens : parvus, debilis & rarus ſit ; 3°. quaternæ, ut ſi pulſus magnus, vehemens, celer & frequens fuerit, &c.

Quinta differentia repetitur ab arteriarum ſeſe dilatantium renitentiâ, quæ ſi magna fuerit, quaſi duro corpore ar-

teria repleretur, pulſus durus: ſi parva, pulſus mollis nuncupatur. Pulſus durus fit à ſyſtole cordis validâ & celeri, ab æſtuosâ ſanguinis rareſcentiâ, ab elaſticitate & tenſione tunicarum arteriarum, à copiâ & ſpiſſitudine cruoris per vaſorum capillamenta difficiliùs traducti, & ideò in majoribus truncis diutiùs hærentis. Pulſus verò mollis fit à contrariis cauſis, vel diſcretis, vel pluribus unà concurrentibus.

Sexta trahitur ab apparente arteriarum dilatatarum plenitudine, aut vacuitate; ſi enim ita turgeat arteria, ut humore plena & diſtenta videatur, pulſus plenus: ſi contrà mollis arteria ſolo flatu diſtenta videatur, pulſus vacuus dicitur. Pulſus plenus cum duro, & vacuus cum molli, tum naturâ, tum causâ conveniunt, differuntque tantummodò majori minorive tenſione, ut facilè liquet attendenti.

Septima differentia ducitur ab æqualitate aut inæqualitate pulſationum: ſi æquales, æqualis; ſi inæquales fuerint, pulſus inæqualis erit. Hæc autem æqualitas, vel in unâ quâlibet ſingulari pulſatione conſideratur, ut ſi initium, me-

dium, finis pulſationis ſibi invicem correſpondeant, & tunc pulſus dicitur æqualis ſingulariter: vel in pulſationum multitudine, collectione, & ſyſtemate, quæ frequentiâ, magnitudine, raritate, vehementiâ conveniant, & tunc pulſus dicitur æqualis collectivè, ſive ſyſtematicè. Utraque pulsûs æqualitas pendet ab æquabili ſpirituum fluxu; ab æquabili organorum pulſantium, cordis nimirum & arteriarum motu, flexilitate: ab æquabili, expeditâ, liberâ circulatione: ab æquali, uniformi ſanguinis craſi, &c.

Pari modo inæqualitas in pulſu duplex obſervatur, vel in unâ ſingulari qualibet pulſatione, & inde pulſus inæqualis ſingulariter: vel in pulſationum multitudine & ſyſtemate, & hinc pulſus inæqualis collectivè vel ſyſtematicè appellatur. Dependet utraque inæqualitas à cauſis planè contrariis, à quibus æqualitatem induci diximus: eo tamen diſcrimine, quod ad pulsûs æqualitatem, ſimultanea cauſarum omnium recenſitarum ſyndrome requiratur: ſufficiat verò ad inæqualitatem defectus quilibet, juxtà axioma, Rectum à cauſæ

integritate, vitium verò à quocumque defectu produci.

Pulſus autem inæqualis varias differentiarum ſpecies ſub ſe complectitur, quas retuliſſe ſuffecerit; itaque pulſus ſingulariter inæqualis multiplex diſtinguitur: 1°. undoſus, in quo arteriæ partes, undatim fluctuum inſtar ſeſe attollentium diſtenduntur: 2°. vermicularis, qui parvus, frequens, languidus, vermium greſſui ſimilis, & undoſo minor eſt. 3°. Formicans, qui multis motibus abolitis, minimus, languidiſſimus, frequentiſſimus eſt, reptatui formicarum ſimilis, à vermiculari tantùm deficiens, quantùm vermicularis ab undoſo; hic pulſus rudes fugit, nullum tunc eſſe arbitrantes. 4°. Vibrans, in quo magna & valida fit arteriarum diaſtole, quæ digitos explorantes jaculorum inſtar validè & celeriter emiſſorum feriunt: hic pulſus à vehementi & celeri unà coincidentibus vix differt. 5°. Serratus, in quo arteria, ſerræ inſtar, digitos ferit, partibus aliis magis diſtentis, aliis minùs eodem tempore. 6°. Impariter velox ſivè celer, qui à velocitate quæ

initio dilatationis obſervatur, tranſit in tarditatem: aut vice versâ, à tarditate in velocitatem. 7°. Impariter vehemens, qui ſimiliter à vehementiâ tranſit in languiditatem, aut vice versâ: ultimi duo pulſus dicuntur quoque impariter incitati. 8°. Intercifus, in quo dilatatio, interjectâ levi morulâ, ſive quiete, ita interrumpitur, ut pro unicâ qualibet contractione duæ videantur diſtinctæ dilatationes, ille ſubdividitur in dicrotum ſive bisferientem, & in caprizantem: dicrotos dicitur ſi poſterior dilatatio priore levior & minor, caprizans verò ſi major & vehementior fuerit.

Pulſus quoque collectivè inæqualis, varius eſt: 1°. Intermittens, in quo non ſolùm poſt unam, ſed plures etiam magnas pulſationes, una minor apparet, atque interdum in totum aboletur. 2°. Intercadens, intermittenti contrarius, in quo loco expectatæ quietis, in mediâ ſyſtole, nova dilatatio, non expectata, inter duas expectatas intercidit, velut ſupervacanea. 3°. Myurus, ſive proportionaliter decreſcens, in quo primo ſecundus, ſecundo tertius, tertio pulſu quartus minor eſt: duplex eſt unus

myurus deficiens, qui non cessat decrescere & minui, donec omninò aboleatur, & ad asphyxiam perveniat : alter myurus reciprocus, qui ad pristinam magnitudinem revertitur, postquam ad certum gradum decrevit.

Octava differentia repetitur ab ordine pulsationum penes magnitudinem, vehementiam, velocitatem, frequentiam, &c. inde si pulsationes certo ordine sibi respondeant, singulæ singulis, vel singulæ pulsuum periodi periodis singulis, pulsus ordinatus : si verò nullum, nequidem in circuitibus, ordinem servaverint, pulsus inordinatus dicetur.

Nona demum differentia ducitur à rythmo; rythmus autem, apud Antiquos, dicebatur proportio quæ inter diastolem & systolem sequentem, aut inter quietem supernam quæ in diastole, & infernam quæ in systole fit : aut inter diastolem unam & alteram, aut denique inter diastolem cum suâ quiete & systolem subsequentem cum ipsius quiete ratione temporis intercedit. Si pulsus rythmum teneat, ætati, sexui, temperamento, &c. proprium, eurythmus : si verò rythmum non servaverit, arryth-

mus appellatur; diſtinguitur ultimus in parrarythmum, qui rythmum vicinæ ætatis, ſexûs, temporis, anni, &c. ſervat: heterorythmum, qui rythmum remotioris cujuſdam ætatis, naturæ, temporis, anni, &c. mutuatur & enrythmum, qui nullius ætatis, ſexûs, tempeſtatis rythmum tenet.

Poſtremas haſce pulſuum differentias obiter recenſuimus, ſuppreſsâ earumdem causâ, quam curioſorum indagini permittimus, quibus lubuerit in illâ inquiſitione tempus conterere: eas enim in praxi parùm utiles, imò pleraſque, neque obſervatas, neque obſervabiles arbitramur: novimus quidem GALENUM & PAULUM ÆGINETAM harum omnium auctores eſſe; ſed GALENUM & PAULUM ÆGINETAM in illis ſigillatim diſtinguendis otio abuſos fuiſſe non veremur aſſerere. Licebit tamen maturioribus ſtudiis, expendere ea quæ de variis criticis pulſibus obſervando nuperrimi Authores conſcripſêre. Sed iis nunc ſuperſedendum, cùm ad Elementa non pertineant.

§ III.

De functionibus naturaliter læsis.

FUNCTIONUM naturalium aliæ conservando individuo, aliæ propagandæ speciei destinantur : quapropter paragraphum hunc, quo varias earumdem læsiones explicare decrevimus, in duos pariter articulos distinguere conveniens est, quorum *priore* de læsionibus functionum naturalium quæ conservando individuo utiles sunt : *posteriore* verò de læsionibus functionum, quæ sunt propagandæ speciei necessariæ, agemus.

ART. I.

De læsionibus functionum naturalium quæ conservando individuo utiles sunt.

FUNCTIONES illæ multiplices sunt, 1°. appetitus cibi & potûs, seu fames & sitis : 2°. cibariorum masticatio & deglutitio : 3°. coctio alimentorum & chylisi-

catio : 4°. chyli ſecretio à fæcibus, & ſecreti in ſubclaviam ſiniſtri lateris propulſio : 5°. chyli converſio in ſanguinem, ſeu hæmatoſis & generatio humorum ſecundariorum : 6°. nutritio : 7°. fæcum alvinarum dejectio : ultimò, urinæ mictio ; quarum ſingularum læſiones ſingulas ſequentibus capitibus ſingulatim examinabimus.

CAPUT PRIMUM.

De læſionibus famis & ſitis.

FAMES imminuitur, aboletur, intenditur, & depravatur.

Imminuitur quidem in dyſorexiâ, 1°. quia deeſt ſolita fermenti ſtomachalis copia, propter defectum ſanguinis, ut poſt hæmorrhagiam: propter immoderatas quaſcumque evacuationes, ut in ptyaliſmo, diabete, ſudatione nimiâ, &c. quibus exhauritur: propter obſtructum, compreſſum, impervium organum ipſius ſecretorium.

2°. Quia fermentum, quod ſecernitur, vitioſum eſt, ac appetitui ciendo ferè impar, exuperantia ſeri quod ſalis ſpicula nimis diluit, craſſitudine nimiâ quæ ſalia nimis caſtrat, præternaturali bilis miſcelâ, &c.

3°. Quia fermentum, quod in ventriculum confluit, coinquinatur ac corrumpitur potu nimio, quo vappeſcit, ut in potatoribus obſervatur: putridis, craſſis, mucidis alimentorum reliquiis,

aut cacochyliâ, quæ prægressa digestionum vitia cumulavêre.

4°. Demum, quia ventriculi contextus, distractione laxatus, solito spirituum fluxu orbatus, aut sero, quo præternaturam imbuitur, emollitus, sensiferis causis, quæ famem excitant, remissiùs patet.

Aboletur fames in anorexiâ, seu inappetentiâ; 1°. vitiis fermentorum digestivorum, iis quæ retulimus, congeneribus quidem naturâ, sed intensione & energiâ majoribus & gravioribus.

2°. Vitio ventriculi, si callosus, œdematodes, paralyticus fit, atque adeò sensiferæ famis motioni admittendæ ineptus sit.

Intenditur fames in bulimo & fame caninâ, sive lupinâ, quando digestivum fermentum, pungendo, vellicando, lacessendo ventriculo immodicè comparatum est, quantitate, acredine, mole, crassitie, extricatione nimiâ salinarum particularum, quas continet, & quibus suam efficaciam debet. Fames autem, quomodocumque intensa, si vomitu stipetur, fames canina: si diarrhœâ, lupina: si syncope aut leipothymiâ, bou-

limos : ſi demum, citra quodvis grave ſymptoma, comeſta ſatis feliciter concoquantur, fames ſimpliciter aucta nuncupatur.

Tandem fames depravatur, 1°. in ciborum faſtidio, ſeu apoſitiâ, cùm cibaria, quorum vulgò uſus eſt, odio habentur & reſpuuntur : quod debetur vitioſo ſapori, quo ſaliva inficitur, & quo alimenta aſſueta maſticatione inficit : unde hæc ingrato ſenſu, quem linguæ papillis inferunt, ſuî averſationem neceſſariò excitant.

2°. In Picâ & Malaciâ, cùm res abſurdæ, pravæ, inuſitatæ expetuntur avidè, & cum gratâ voluptate devorantur : quod pari ratione referendum eſt in vitioſum ſaporem ſalivæ, quem abſurda edulia iſtiuſmodi corrigunt, mutant, aut caſtrant, mitigantque : unde avida illorum appetitio.

Cæterùm notaſſe haud abs re erit tres priores læſæ famis ſpecies, imminutæ nimirùm, abolitæ, & intenſæ, à proprio fermenti ſtomachalis aut ſtomachi vitio ; poſtremam verò, depravatæ ſcilicet famis læſionem, à vitiatâ ſalivalis fluidi quantitate dependere. Verùm cùm hæc

ambo fluida naturâ, proprietate, energiâ apprimè conveniant, inde est quòd cibi fastidium inappetentiam, & pica atque malacia dysorexiam tam frequenter comitentur vel sequantur.

Quas fames, easdem læsiones *sitis* ipsa patitur: imminuitur nempe, aboletur, intenditur & depravatur.

Imminuitur quidem, imò ingravescente morbo aboletur: 1°. si saliva, humorque imas fauces alluens, pauca, tenuia, subacida salia contineat, quibus imas fauces, quæ sunt sitis sensorium, parùm aut nihil afficiat.

2°. Si saliva, humorque jam dictus, præter modum aquei sint, ut in suppressione solitæ evacuationis serosæ, atque adeò imas fauces humectent & emolliant.

3°. Si imæ fauces, callo, œdemate, paralysi tententur, unde sitiferæ impressioni admittendæ impares fiant: aut si mens, delirio aliò avocata, motionem sitiferam non advertat, ut in phreneticis, maniacis, &c.

Intenditur verò causis è directo contrariis, quibus ideò consultò supersedimus.

Depravatur tandem, ut fames, duplici ratione, 1°. si assueta potulenta, ut ingrata, rejiciantur : 2°. si absurda, ut omphacium, acetum, muria, &c. expetantur : quod utrumque ab iisdem caussis dependet, ac cibi fastidium, aut pica & malacia ad quæ pertinent.

CAPUT SECUNDUM.

De læsis Masticatione & Deglutitione.

DUO sunt læsæ masticationis species, imminutio & abolitio: *masticatio* enim *imminuitur*, imò, crescentibus causis, *aboletur*; 1°. si dentes cariosi, putridi, confracti sint: si evulsi deficiant: si mobiles vacillent, adeòque alimenta malè conterant & attenuent, ut in senibus, edentatis, &c.

2°. Si musculi mansorii, qui movendæ maxillæ inferiori vacant, inflammatione, vulnere, suppuratione, ulcere, dolore rheumatico, &c. affecti, motum ægrè exerceant.

3°. Si mandibulæ, cicatricibus inductis coalitæ, difficulter diducantur & explicentur, ut in illis qui à ptyalismo malè se habent.

4°. Si musculi buccinatores, qui genas intus vestiunt, laxati, distracti, paralytici, movendis & agitandis cibariis impares sint: ut in paraplegiâ affectis.

5°. Si lingua œdematosa, inflam-

mata, decurtata, paralytica, &c. cibos hac & illac ſuſque deque volutare non poſſit ad perfectam attritionem.

6°. Denique, ſi ſalivalis humor, quo maſticata alimenta diluuntur & lubricantur, copiâ imminuatur aut deficiat.

Deglutitio verò trifariam læditur, imminutione, abolitione & depravatione.

Imminuitur aut *aboletur*; 1°. vitio linguæ, quæ, paralytica, decurtata, inflammata, non poteſt maſticatos cibos ad fauces deducere, ut deglutitionem ſollicitent: id in ptyaliſmo obſervatur, dum lingua tumet.

2°. Vitio imarum faucium, quæ, paralyticæ, ſpiritibus orbæ, œdematoſæ, &c. à cibariis ad has provolutis affici non poſſunt, ut ad deglutitionis opus excitentur: id in apoplecticis, caroticis, &c. experimur quotidie.

3°. Vitio muſculorum ſtylopharyngæi, ſphænopharyngæi & cephalopharyngæi, qui, inflammati, vel paralytici, ſolito dilatandæ pharyngis officio defungi non poſſunt.

4°. Vitio pharyngis ipſius, quæ, calloſa, inflammata, ulcerata, extrinſecùs tumore, vertebris colli luxatis, inflatis

tonſillis, convulſo œſophageo muſculo, &c. conſtricta, interiùs verò arefacta & exſucca, detruſa cibaria, vel non admittit, vel ægrè per viam non lubricatam admittit. Poſtremas has duas imminutæ deglutitionis ſpecies obſervare eſt in anginâ, aut in illis quibus fauces ſitibundæ exareſcunt.

Deglutitio tandem *depravatur*, cùm erroneè ſit: ut dum uvula tumens, elongata, propendens, affrictu repetito fauces titillat, cietque refluxus ſympathicos in muſculos pharyngem dilatantes, unde deglutitionis mechaniſmus perinde exercetur, ac ſi cibi buccella pharyngi perpetuò proſtaret deglutienda, ſed irrito prorsùs & fruſtaneo conatu.

CAPUT TERTIUM.

De læsis Coctione & Chylosi.

CIBARIORUM *concoctio* quadrifariam læditur, abolita, imminuta, intensa & depravata.

Aboletur autem in apepsiâ, quia digestiva fermenta deficiunt, aut quia vappida, effœta, aquosa, crassa, pituitosa sunt.

Imminuitur verò in bradypepsiâ, in quâ tardior, lentiorque est, 1°. vitio fermentorum, quæ pauca, aquosa, crassa sunt, adeòque parùm actuosa.

2°. Vitio cibariorum, quæ dura, coriacea, dyspepta, acida, terrea sunt, adeòque fermentorum energiæ difficiliùs obsequuntur.

3°. Vitio rerum externarum, & adjunctorum, ut si somnolentia, tristitia, meditatio, studium, coctionis celeritatem retardent.

Intenditur cùm naturali major, celeriorque est, ac essentiales ciborum

partes nimis extricat, quod accidit.

1°. Vitio fermentorum, quæ copiosiora, falsiora, acriora, nimis energica sunt.

2°. Vitio alimentorum, quæ spirituosa, acria, aut volatilis naturæ assumantur.

3°. Vitio rerum externarum, ut si exercitia, vigiliæ, vehementiora pathemata immoderata fuerint.

Depravatur tandem in dyspepsiâ, cùm in pravos, vitiosos, putrescibiles, &c. succos alimenta convertuntur.

1°. Quidem in acidos, acerbos, austeros, acido-dulces, &c. ut in dyspepsiâ acidâ, aut acido-dulci.

2°. In empyreumaticos, nidorosos, ovis incubatis odore congeneres, &c. ut in dyspepsiâ empyreumaticâ seu nidorosâ.

3°. In biliosos acres, amaricantes, subflavos, &c. ut in dyspepsiâ biliosâ sive acri.

Cæterùm dyspepsia acida, aut acido-dulcis ab imminutâ, nidorosa verò aut biliosa ab auctâ & intensâ coctione dependent, quarum causas modò explicavimus.

Chylosis coctionis vitia sequitur, cùm bilis, succus pancreaticus & intestinalis, quibus in gracilioribus intestinis ultimò completur, primæ digestionis vitia nequeant corrigere: imò verò cùm ipsa vitiis iisdem, peccent ac priora duo fermenta digestiva saliva nimirum, & fluidum stomachale.

Quapropter, 1°. si sit apepsia, chylosis *abolebitur*, ac proinde chylus, vel nullus erit, vel apeptus, & ex leviter attritis integrantibus cibariorum moleculis constans.

2°. Si bradypepsia fuerit, chylosis imminuetur, & chylus paucus, atque particularum malè subactarum miscela impurus conficietur.

3°. Si coctio intensa evadat, chylosis *augebitur*, & chylus multus, sed tenuior, fluxilior, acrior, nimis actuosis qualitatibus pollens præparabitur.

4°. Si coctio depravetur, *depravabitur* & ipsa chylosis, atque inde chylus acidus, acerbus, austerus, acido-dulcis, empyreumaticus, nidorosus, acer, biliosus, &c. pro variâ chymi diathesi.

CAPUT QUARTUM.

De læſis ſecretione Chyli & ſecreti propulſione in ſubclaviam.

CHYLI *ſecretio* à chymaceâ & crudiore materiâ, quæ per lactearum venarum oſcula in inteſtinis hiantia fit, morbosè imminuitur, aboletur, intenditur, & depravatur.

Imminuitur quidem, imò ab iiſdem cauſis, ſi intendantur. *Aboletur*, 1°. Si liquamen chymaceum paucas chyli partes contineat, ut in apepſiâ & bradypeſiâ: ſi craſſum, viſcidumque, quas continet, arctiùs contineat: ſi celeriùs fluens eaſdem velociùs abripiat, &c.

2°. Si oſcula venarum lactearum, quæ in inteſtina aperiuntur, mucilagine obducantur, impacto craſſiore chylo obſtruantur: ab inflammatis inteſtinorum tunicis comprimantur; uno verbo pervia non ſint.

3°. Si glandulæ meſeraicæ tumeant, obſtruantur, ſcirrhoſæ ſint, admittendo chylo parùm aptæ: è quibus cauſis

plurimæ in fluxu cœliaco ſuppetunt.

Intenditur verò, 1°. ſi multæ, diſcretæ, expeditæ chyli partes chymo inſint, ut in auctâ coctione : ſi chymus per inteſtina lentè decurrat, atque chylaceis partibus ſeceſſuris locum det, &c.

2°. Si venarum lactearum oſcula libera, hiulca, patentia ſint : ſi reciprocus inteſtinorum motus, quo chyli ſecretio promovetur, promptè liberèque exerceatur.

Depravatur demum ſi partes integrantes alimentorum, non ſolutæ neque fermentatæ, unà cum cæteris abſorbeantur : quod contingit, quia partes illæ ab alimentis dyſpeptis deciduæ non poſſunt fermentorum energia diſſolvi, ſed extenuantur tantùm, donec æquent chylacearum guttarum tenuitatem, quibuſcum vaſa lactea ſubeunt, ut de partibus aſparagorum, braſſicæ, allii, &c. vel quia oſcula lactearum nimis hiant, parteſque integrantes, malè etiam attenuatas, admittunt, ut in famelicis.

Protruſio chyli ſecreti *in ſubclaviam* ſiniſtri lateris imminuitur tantummodò, aut intenditur.

Imminuitur, 1°. quia paucus chylus

eſt, craſſus, ſpiſſus, ægrè fluens, unde cauſæ pellentes fruſtrantur.

2°. Quia cauſæ pellentes, contractio nimirum periſtaltica inteſtinorum, motus alternus muſculorum epigaſtricorum, & diaphragmatis, pulſatio arteriæ aortæ deſcendentis, &c. debiliores, languidiores, rariores ſunt.

Intenditur contrà cauſis contrariis, ut facilè liquet, vel leviter attendenti.

CAPUT QUINTUM.

De læsis Hæmatosi & genesi recrementorum.

CHYLUS sanguinis, quocum in subclaviâ confunditur, naturam sensim adipiscitur: solet autem ea conversio, quæ hæmatosis dicitur, sive *sanguificatio*, trifariam lædi, imminutione, intensione & depravatione.

Imminuitur, 1°. vitio chyli commutandi, si crassior, viscidior, pinguior, acidior, multusque fuerit: inde enim fermentationem cruoris, à quâ convertendus est, vel eludit vel infringit.

2°. Vitio sanguinis commutantis, si paucus, crassus, viscidus, parùm fermentatus, lentè circulatorio motu agitatus sit: cùm enim sanguis in commutando chylo vices fermenti suppleat, consequens est hæmatosim imminutum iri, pro imminutâ sanguinis quantitate & energiâ.

Intenditur verò ratione contrariâ; 1°. vitio

1°. vitio chyli, ſi tenuis, fluxilis, acer, bilioſus, paucus ſit.

2°. Vitio ſanguinis, ſi multus, acer, tenuis, fuerit: ſi validè fermentetur & circumeat celeriter.

Depravatur tandem, 1°. ſi chylus in ſanguinem craſſum, viſcidum, fibroſum, lymphaticum, inertem, acidum commutetur, ut cùm hæmatoſis morbosè imminuitur, unde cachexia pituitoſa.

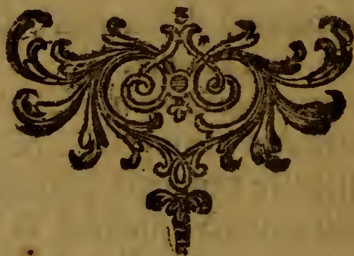
2°. Si chylus in ſanguinem acrem, aut ſalſo-acrem, tenuem, purpureum, aut ſubflaveſcentem, prætermodum fluxilem, facilè excandeſcibilem convertatur, ut in intensâ hæmatoſi; unde cachexia acris ſive bilioſa.

Geneſis recrementorum debetur tota ſanguinis motui univerſali, & partium cruoris inter ſe tanquam efficienti cauſæ: ſanguinis verò diatheſi & quantitati, tanquam materiali cauſæ: quamobrem ſimiles ferè læſiones patitur, nempe *imminuitur*, 1°. ſi languida ſit ſanguinis agitatio in ſingulis ſuis partibus, ſi lenta circulatio, &c. 2°. ſi ſanguis paucus, craſſus, viſcidus, fibroſus fuerit.

Intenditur verò, 1°. ſi ſanguis validè

fermentescat & circuletur celeriter : 2°. si sanguis multus, tenuis, acer, biliosus fuerit.

Depravatur denique, 1°. si recrementa crassa, viscosa, pituitosa generentur, ut in imminutâ eorumdem genesi : 2°. si tenuia, acria, biliosa gignantur, ut in auctâ eorumdem generatione : 3°. si aquosa, diluta, vappida sint, ut in serosâ sanguinis constitutione, aut dissolutione nimiâ.

CAPUT SEXTUM.

De læſâ Nutritione.

NUTRITIO imminuitur, aut intenditur tantummodò.

Imminuitur quidem in atrophiâ, maraſmo, conſumptione, &c. 1°. quando lympha nutritia, reparandis partium jacturis deſtinata, pauca eſt, adeòque nutritioni non ſufficit : quando craſſior, viſcoſior eſt, adeòque in ſtrictos nutriendarum partium poros non poteſt facilè penetrare ; quando aquoſior, tenuior, fluxilior eſt, adeòque non poteſt partibus accreſcere quibus inſinuatur : quando acrior eſt, adeòque, nedum nutrire, verùm potiùs partes radendo extenuare valet, &c.

2°. Quando, ſuppreſſo ſpirituum fluxu, partium poruli coincidunt, & collabuntur, præ flacciditate, adeòque ad lympham intùs ſuſcipiendam non hiant, ut in paralyſi; quando partium pori uberiore ſpirituum influxu conſtringuntur, adeoque lymphæ acceſſui non patent, ut

in doloribus rheumaticis, anchylosi, &c. quibus, si diù durent, membra extenuari compertum est.

Contrà verò nutritio *intenditur* in magnitudine totius corporis aucta, 1°. quando lympha multa, debito modo fluxilis, tenuis, penetrans est, ita tamen ut solitæ consistentiæ expers non sit, sed mucilaginis, aut tenuioris cremoris instar facilè concrescat.

2°. Quando partes, spirituum fluxu dilatatæ, doloris immunes, moderato exercitio rarefactæ, lympham accedentem, promptè, facilè, affatim admittunt, ut olim in Athletis, quibus ad summum virium robur auctâ nutritione pervenire studium fuit.

Dici etiam potest depravari nutritio, quoties partes inæqualiter accrescunt, ut in gibbosis, valgis, &c. sed depravatio illa nutritionis ad vitia liquorum de quibus egimus, referri potest.

CAPUT SEPTIMUM.

De læsâ dejectione Fæcum alvinarum.

DEJECTIO *fæcum alvinarum* imminuitur & rarior evadit, intenditur, & frequenter fit, ac tandem depravatur, seu frustraneo nisu exercetur.

Imminuitur & rarior est in constipatione, seu adstrictione alvi : 1° vitio fæcum egerendarum, si aliorsùm propellantur, ut in vomitu, in iliacâ passione ; si duræ, spissæ, concretæ, vermiculari intestinorum contractioni, quâ deorsùm urgentur, obnitantur.

2°. Vitio recti, à quo fæces debent egeri ; si paralyticum, aut obtusiori sensu donatum, fæcum stimulos non percipiat, quibus dejectio sollicitatur : si sphincter, quo cingitur, inflammatus, tumens, convulsivâ contractione occlusus, fæcibus exitum molientibus resistat.

3°. Vitio partium, quæ consensu dejectionem promovent, diaphragmatis nimirum & musculorum epigastricorum ;

ſi inflammati ſint : ſi doleant ipſi : aut contracti dolorem parti cuicumque inferant ; inde enim, ſuppreſsâ horum muſculorum actione ad egeſtionem, vi, quâ opus eſſet, niti non licet.

Dejectio contrà *intenditur* & frequentior eſt in alvi fluxibus variis, multigenis, ſtercoroſis, bilioſis, ſeroſis, dyſentericis, lientericis, cœliacis, cholerâ morbo, &c.

1°. Quia fæces tenuiores & fluidiores faciliùs citiùſque defluunt.

2°. Quia fæces acriores inteſtina fortiùs ſollicitant ad vermicularem motum, quo deorsùm urgentur.

3°. Quia inteſtina inflammata, ulcerata, eroſa, acutiùs ſentiunt, &, vel à levi causâ, vividiùs ad motum ſtimulantur.

Depravatur tandem dejectio, cùm frequenti ſed & irrito & fruſtraneo niſu exercetur, ut in teneſmo, quod accidit, 1°. qui materiæ quædam, ſolitò fortiùs irritantes, extremo recto adhærent, quibus dejectio ſollicitatur, ut Aſcarides, mucus inteſtinalis acrior ſalſiorque, pus ex ulcere aut fiſtulâ exſtillans, &c.

2°. Quia rectum, hæmorrhoidibus re-

ſertum, aut ab acrioribus materiis, quæ in dyſenteriâ defluxere, eroſum, acutiore ſenſu pollet: unde levioribus impreſſionibus jam percellitur, quibus in ſtatu naturali nullo modo afficiebatur.

3°. Quia partes recto ſympathicæ laborant, & malè ſe habent: unde dejectionis niſus ex conſenſu proritatur, ut in calculo veſicæ collum irritante, in fœtu internum uteri oſculum aperiente, &c. tunc enim ſolius ſympathiæ nixu egeſtio ſollicitatur, ut attendenti perſpicuum eſt.

CAPUT OCTAVUM.

De læsâ Mictione.

MICTIO aboletur, imminuitur, intenditur, depravatur.

Aboletur, ſeu rectiùs ſupprimitur, in iſchuriâ, 1°. quia lotium per renes tranſcolari, aut tranſcolatum ad veſicam defluere non poteſt, ut in iſchuriâ nothâ ſive ſpuriâ.

2°. Quia urinæ actio in veſicam, quâ mictio ſtimulatur, percipi non poteſt, vel propter veſicæ paralyſim, vel propter delirium, quo mens aliò advocatur, ut in maniacis & phreniticis.

3°. Quia carneæ veſicæ fibræ, prætermodum diſtractæ à congeſtâ urinâ, ſpiritibus, ad contractionem moliendam influentibus, non patent, ut in nimiis urinæ retentionibus, quas iſchuria ſubſequitur.

4°. Quia urethra, vel calculo, grumo, pituitâ, pure, carunculâ obſtruitur: vel ab utero grandiore fœtu diſtento, à proſtatis, aut veſiculis ſeminalibus

inflammatis, à recto hæmorrhoidibus diſtento, &c. comprimitur: vel à ſphinctere veſicæ inflammato, convulſo conſtringitur, atque adeò urinæ exitum quærenti pervia non eſt.

Hæ ultimæ tres cauſæ iſchuriam legitimam inferunt.

Imminuitur verò mictio, atque guttatim fit, ſed ſine ullo acrimoniæ ſenſu, in ſtranguriâ, propter eaſdem cauſas, ſed minùs energicas.

Intenditur contrà mictio, ac ſolitò frequentior fit, 1°. quia urina copioſior, ut in diabete: acrior, purulenta, &c. aut calculus durus, aſper, &c. veſicam ad contractionem frequentiùs ſtimulant.

2°. Quia veſica eroſa, ulcerata, inflammata, cauſis mictionem ſollicitantibus magis patet, atque adeò frequentiùs obſequitur.

3°. Quia ſphincter veſicæ diſtractus, laxatus, paralyticus, &c. urethræ principium malè claudit, viamque lotio per conniventia latera permittit.

Memoratas cauſas obſervare eſt in urinæ incontinentiâ.

Tandem mictio *depravatur* dum frequenter exercetur, & cum urente caloris

& acrimoniæ ſenſu, ut in dyſuriâ : quod accidit; 1°. cùm urina acrior, ſalſior, purulenta eſt, aut una ſecum ſabula, lapillos; arenulas abripit.

2°. Cùm urethra inflammata, eroſa, ulcerata, cauſis impetentibus vividiùs patet.

ART. II.

De læſionibus functionum naturalium quæ ad ſpeciem propagandam neceſſaria ſunt.

FUNCTIONES illæ pro ſexu diverſæ ſunt : in viris nempe, penis erectio, & ejaculatio ſeminis : in fœminis verò menſtruatio, conceptio, prægnatio, parturitio & lactatus, quarum ſingularum læſiones in ſequentibus expendemus.

CAPUT PRIMUM.

De læsâ Penis erectione & ejaculatione seminis.

ERECTIO *membri virilis* imminuitur, & aboletur, aut intenditur.

Imminuitur & invalescentibus causis *aboletur* in frigidis, maleficiatis & impotentibus, 1°. vitio seminis, quod paucum, aquosum, iners, vappidum, inefficax, &c. prostatis aut vesiculis seminariis, utì opus est, titillandus impar est.

2°. Vitio prostatarum, vesicularum seminalium, quæ flaccidæ, œdematosæ, paralyticæ, callosæ, &c. non patent contenti seminis vi & énergiæ, neque possunt proinde erectionem sympathicè ciere.

3o. Vitio musculorum erectorum & acceleratorum, qui suppurati, erosi, secti, schirrosi, œdematosi, violenter distracti, elongati, paralytici, &c. muniis fungi, solitâque contractione venas subtùs repentes premere non possunt, ut ad erectionem necessarium est.

4°. Vitio imaginationis, quæ ſi pathemate quopiam, timore, verecundiâ, &c. aut præconceptâ de faſcino opinione perculſa fuerit, motum ſpirituum ad genitalia fluentium, vel intercipit, vel aliò detorquet.

Contrà verò erectio mentulæ intenditur, in ſatyriaſi ſive priapiſmo, 1°. ſi ſemen copioſius, acre, purulentum, ut in gonorrhϾ virulentâ; aut ſi corroſivum ſit ex uſu cantharidum.

2°. Si veſiculæ ſeminariæ, vel proſtatæ, eroſæ, diſtentæ, inflammatæ, &c. acriùs ſentiant, ſenſuque vividiore erectionem ſympathicam fortiùs ſtimulent, ut in gonorrhœis virulentis.

3°. Si ex cerebri vitio ſpiritus impetu nimio, motuque citatiore, in muſculos erectores & acceleratores propellantur, quos validè contrahunt, ut in epilepticis, &, ſi famæ fides ſit, in fine ſuſpenſis.

Seminis verò *emiſſio* imminuitur & aboletur, vel depravatur.

Imminuitur quidem, & *aboletur* in frigidis, 1°. quia ſemen, vel paucum, vel nullum conficitur, ut ſi teſtes excisi, contriti, ſchirroſi, fiſtuloſi ſint: ſi ve-

ſiculæ & proſtatæ ſuppuratæ, calloſæ, induratæ ſint.

2°. Quia oſcula, quibus ſeminis conceptacula cum urethrâ communicant, occluſa, vel coalita ſunt, ut gonorrhœis virulentis malè deterſis quandoque accidit.

3°. Quia debilis eſt in erecto pene urethræ pulſatio, quâ ſemen in arvum muliebre languidè ejaculatur.

Depravatur verò in gonorrhœis ſimplicibus, quæ virulentis diuturnioribus ſæpe ſuccedunt, & in quibus, citra venereum actum, ſemen ſtillatim profunditur, ſine ullo voluptatis ſenſu; quod à nimiâ oſculorum amplitudine repetendum eſt, quibus veſiculæ ſeminariæ in urethram aperiuntur: hæc enim à transfluente pure altiùs eroſa jam nimis hiant & patula ſunt, neque adeò poſſunt ſemen, ut anteà, continere.

CAPUT SECUNDUM.

De læsâ Menſtruatione.

MENSTRUATIO aboletur, imminuitur, intenditur, & depravatur.

Aboletur, ſeu, ut rectiùs dicam, ſupprimitur, in defectu menſtruorum, 1°. vitio, vel defectu humoris lactei, qui cola uterina periodicè ſolet inflare; ſi labore & exercitio exhauriatur, ut in viraginibus & ruſticis; ſi aliò deducatur, ut in lactantibus, ſi tenuior, fluxiliorque per media cola in uterum guttatim prorepat, ſimul ac admiſſus, ut in fluore muliebri.

2°. Vitio coli ipſius uterini: ſi obſtructum, infarctumve, lacteum humorem, quo ſolet periodicè turgere, nequeat admittere, ut in chloroſi; ſi nimis patens & hiulcum, admiſſum humorem non retineat, ſed ſtillatim admittat, ut in fluore muliebri inveterato.

3°. Vitio vaſorum per uterum reptantium; ſi denſa, firma, tenacia, vim

& impetum congeſti ſanguinis, divulſionem molientis, eludant.

4°. Denique, vitio ipſius ſanguinis; ſi tenuior, fluxilior, diſſolutus ſit, ideòque uteri vaſa, etiamſi compreſſa, haud difficulter permeat citra rupturam, ut in cacheƈticis; ſi lentè circulans, motuque tardo progreſſus, debiliori momento in vaſorum latera arietet, quàm ut cogantur dehiſcere.

Imminuitur verò in paucitate menſium, iiſdem planè cauſis, ſed minùs intenſis.

Intenditur contrà, in immodico catameniorum fluxu, 1°. vitio humoris lactei: ſi affluens & copioſus ſit: ſi ſolitò craſſior diutiùs hæreat in colis uterinis quæ tumefacit. ſemiobſ-

2°. Vitio coli ipſius: ſi ita truƈtum fuerit, ut liberis quidem immiſſariis, emiſſaria occluſa ſint aut infarcta: unde humorem, quo ſemel turget, pertinaciter concludit, ut in obſtruƈtionibus malè reſeratis.

3°. Vitio vaſorum: ſi debiliora, tenuiora, ſemi-eroſa ſint, ut in ulcere uteri; adeòque urgentis ſanguinis momento facilè cedant.

4°. Demum vitio ſanguinis : ſi quantitate nimius, ſi orgaſmo rareſcens, ſi celeriùs circulans, vaſa uterina nimis diducat & diducta à coalitu arceat; ſi præternaturam acer & mordax diductorum vaſorum limbos erodat & dilaniet : undè difficiliùs coaleſcant.

Depravatur tandem multiplici ratione, 1°. ſi cum moleſtiâ & gravibus ſymptomatibus fiat, quod pendet ab eruptionis difficultate, adeòque ab iiſdem cauſis, quibus menſtrua ſupprimi aut imminui modò diximus.

2°. Si debitum tempus antevertat & frequentior ſit, quod fit ab iiſdem cauſis quibus nimium menſtruorum fluxum induci docuimus.

3°. Si ſubſiſtat intra tempus conſuetum & rarior ſit, quod pariter à cauſis catameniorum fluxum imminuentibus repetendum eſt.

4°. Si per loca aliena fiat, quod in menſtruorum defectu frequens eſt : cùm ſanguis, quantitate peccans, per medias partes, quæ ſemi-eroſæ, aut texturâ debiles ſunt, viam ſibi cudit.

5°. Si menſtrua, quæ profluunt, decoloria ſint, quod à pauciore ſanguinis,

nimiâque humoris lactei quantitate deducendum eſt.

6°. Si ſuppreſſis menſtruis ſuccedat fluor muliebris, qui catameniorum quaſi vicarius ſit. Fluor autem muliebris producitur, vel ab immodicâ humoris lactei uterini tenuitate, fluxilitate, acrimoniâ, quibus fit ut colis uterinis contineri non poſſit; vel à nimiâ colorum uterinorum dilatatione & amplitudine, quibus fit ut humorem lacteum continere nequeant, unde utralibet cauſa ex utero ſtillatim effluit.

His tamen poteſt & tertia fluoris albi cauſa adjici, lymphæ nimirum diapedeſis è ſuis vaſis, dum uteri obſtructionibus compreſſa, congeſtâ lymphæ quantitate, prætermodum turgent & diſtenduntur.

CAPUT TERTIUM.

De læsâ Conceptione.

CONCEPTIO aboletur, imminuitur & depravatur.

Aboletur quidem in ſterilibus, 1°. ſi vagina clauſa, imperforata, ad congreſſum impervia ſit, ut in atretis ſive imperforatis.

2°. Si oſculum uteri clauſum ſit, ut in hydrope uteri: vel calloſum & adſtrictum, vel ad latera diſtortum, & vaginæ recta non obvium, neque adeò poſſit ſemen à mare emiſſum admittere. De quâ tamen ultimâ causâ nihil omninò certum pronuntiare poſſumus, cùm pauci ſint receſſus quos afflare non poſſit aura ſeminalis.

3°. Si fœmina temperamento frigida, vel erga maritum malè affecta, œſtro venereo debiliter percellatur, ab ejuſmodi voluptate averſa.

4°. Si uterus obſtructus, ſchirroſus, ulceratus, cruſtâ mucosâ obductus, &c. ſemini in uterina vaſa tranſmittendo

non pateat, ut in fœminis quæ chlorosi, fluore albo, ulcere uteri, &c. laborant, aut quæ non menstruantur.

5°. Si sanguis crassus, spissus, vel fervidus & æstuans, in summâ malè dispositus, admissas seminales partes alteret, pervertat, vitiet, & conceptioni promovendæ reddat ineptas.

6°. Si ovaria schirrosa, dura, suppurata, hydrope tumida sint: aut ovula ipsa flaccida, vieta, marcida, corrugata, morbo vel senio contabuerint, ut in virginibus annosioribus, & tardiùs maritatis aut cachecticis.

Imminuitur verò conceptio, dum conceptus rarus est, quòd à causis iisdem, sed inefficacioribus & non continuis, dependet.

Denique *depravatur* conceptio, 1°. cùm uno conceptu tres pluresve fœtus confundantur: quod fit vel nimiâ fœcundantis seminis energiâ, quod ovis plurimis, necdum tamen planè maturis fœcundandis compar est: vel simultaneâ multorum ovorum maturitate, quæ fœcundationi æquè idonea sunt.

2°. Cùm fœmina, jam uno infante fœta, novo congressu alterum concipit,

ut in ſuperfœtatione ; quod fit, vel quia malè connivet internum uteri oſculum, quod in prægnantibus occluſum eſt, hiatque tunc ſatis ad admiſſionem ſeminis de nòvo fœcundaturi : vel quia ita laxa eſt, mollis, ſpongioſa vaginæ textura in illis fœminis, ac præ earum ſalacitate ita rareſcit, ac expanditur in œſtro veneris, ut ſemini abſorbendo & in ſanguinem traducendo æquè comparata fiat, ac ipſe uterus.

3°. Cùm malè conformati, aut monſtroſi fœtus generantur : quod pendet, vel à vitioſâ vermiculi, qui embryonem format, conformatione, ſive ea adventitia fuerit, ſive à parentibus, modo nondum ſatis explicato, traducta ; vel ab inæquali embryonis accretione, quâ illius membra inæqualiter expanduntur & manifeſtantur ; vel à variis matris pathematibus, quæ ignotâ ratione conceptum fœtum variè informant, ſi non paucis obſervationibus fides adhibeatur.

4°. Demum, cùm placenta & appenſæ ſecundinæ creſcunt in molam, nullo intus concluſo fœtu ; quod accidit, vel quia vermiculus nullus ovulo in uterum prolapſo inſinuatur, unde nullum em-

bryum : vel quia ſemel inſinuatus citò interimitur causâ variâ & multiplici, unde cum creſcentibus ſecundinis nequit ſolito more creſcere.

CAPUT QUARTUM.

De læsâ Prægnatione.

PRÆGNATIO *depravatur*, vel quoad tempus, vel quoad locum.

Quoad locum, 1°. cùm fœtus in abdominis cavitate continetur, ut in caſu à Domino COURTIAL, Profeſſore Tholoſano, obſervató, ſi fidem mereatur : id accidit, cùm fimbriata tubæ extremitas, ſive morſus Diaboli, ovario malè applicata deciduum ovulum fœcundatum non excipit, quod inde in abdomen provolvitur, in quo tamen poſſe creſcere & augeri in novimeſtrem fœtum nuſquam crediderim.

2°. Cùm fœtus in alterutrâ tubarum Fallopianarum hæret & retinetur, ut pluſquam ſexcentis Obſervationibus compertum fuit : quod contingit, ſi anguſtior tubæ extremitas, quæ utero in-

hiat, causâ qualicumque coarctata, pressa, obstructa, constricta, &c. descendenti ovulo viam deneget.

Depravatur *quoad tempus*, *primò* si solitos nonimestrii terminos antevertat ut in abortu, quem provocant, 1°. Quæcumque conceptum fœtum enecant, ut vulnus, ictus, contusio gravior, morbi à matre communicati, nimia appellentis sanguinis copia, quâ opprimitur, ut in plethoricis, &c, unde marcida & corrugata placenta sponte ab utero separatur. 2°. Quæcumque alimoniam fœtui subtrahunt; ut inedia prægnantis, inappetentia, cibi fastidium, vomitus, diarrhœa, immodica sanguinis evacuatio per nares, hæmorrhoides, &c.: unde fœtus, fame stimulatus, nexum placentæ cum utero calcitrando corrumpit. 3°. Quæcumque placentam ab utero vi distrahunt: ut exercitatio vehemens, saltatio, cursus, equitatio, vectio durior, oneris gravioris gestatio, casus concutiens, ictus in ventrem inflictus, vehemens musculorum epigastricorum motus à tussi, vomitu, alvi fluxu, tenesmo, sternutatione, convulsione, clamore, immoderatâ aut petulante venere, &c.: unde

fœtus, vinculis laxatus, in osculum uteri divolvitur, exitumque molitur. 4°. Quæcumque placentam ab utero sensim separant, nexum dissolvendo: ut sanguis maternus uberiùs affluens, aut lacteus humor copiosior, qui ab utero exudantes, nec à placentâ prætermodum turgidâ excepti, mutuam utriusque adhæsionem interfluxu relaxant; ut in prægnantibus plethoricis & opipare nutritis, unde fœtus pondere suo ad exclusionem provolvitur. 5°. Demum, quæcumque fœtum in utero malè afficiunt: ut si naturâ arctior sit uteri capacitas, ut in juvenculis: aut quomodocumque angustata tumore oborto; si fœtus grandior & habitior fuerit, aut hydrope tumeat: si plures unà continentur, &c.: inde enim dum infans inquietus sese variè volutat, commodiorem situm capturus, nexus vincula plerumque rumpit.

Prægnatio depravatur *secundò* quoad tempus, si statutos gestationis limites excedat, ut si ad undecimum, duodecimum, decimum tertium, &c. mensem extendatur, quod non semel observatum esse testantur quamplures historiæ, quarum fides sit penes Authores; si id

contigerit usquam, contigit dubio procul ex fœtuum exilitate, extenuatione; imbecillitate; aut ex laxâ, debilique uteri texturâ in prægnantibus, quæ ulteriorem expansionem facilè permiserit: si fœtus, in utero enecatus, sensim exarescat, aut, quod communius est, gypseo pure à vicino abscessu profluente incrustetur, poterit inde in utero constanter permanere, absque ullo graviore symptomate, donec extinctâ matre extrahatur, ut lithopædium Senonense quod per viginti octo, & Tholosanum quod per viginti quinque annos in utero delituit: inde tandem post prægnantis mortem sectione eductum.

CAPUT QUINTUM.

De læsâ Parturitione.

LEGITIMA ea eſt ac fauſta parturitio, quâ vitalis partus, neque nimiis, neque diuturnioribus doloribus, ac ſine ullo graviore ſymptomate, reciproco uteri & fœtûs niſu foràs editur.

Inde liquet *parturitionem depravari*, 1°. ſi laborioſa nimis, ac diuturnioribus doloribus ſtipetur; ut ſi prægnans primipara junior, aut annoſior ſit: ſi clauda, gibba, delumbis: ſi os uteri calloſum, durum, cicatricoſum, anguſtatum, diſtortum: ſi fœtus habitior, ſi capite, humeriſque latus ſit, ſi ventricoſus: ſi prægnans, fœtuſque languentes, infirmi, morbo debilitati: ſi fœtus gemelli ſint.

2°. Si gravia, periculoſa, vehementiora ſymptomata inferat: ut ſi funiculus umbilicalis, longior, laxior, pendulus: ſi placenta ab utero citiùs divulſa fœtum prævertant, unde citâ morte perire ſolet; ſi ruptis ſecundinis aqua

puerperii maturiùs emittatur ; ſi pariens convulſionibus, aut motibus convulſivis ſuccutiatur præ dolorum vehementiâ ; ſi immoderato ſanguinis fluxû debilitetur, qualis à placenta celeriùs divulſa neceſſariò ſuccedit, &c.

3°. Si parturiens niſu fruſtraneo exerceatur : ut ſi fœtus in utero, morbo, inediâ, inani conatu defunctus, vel ictu, contuſione, validâ uteri contractione enecatus, matri enitenti non reſpondeat : ſi truncatum infantis caput : ſi adhærens ſecundina, utero retenta, matrem in apertum diſcrimen adducant, &c.

4°. Si præternaturalis fuerit : ut ſi fœtus irrequietâ calcitratione, præpoſtero prægnantis motu, imperitâ obſtetricantium manu revolutus, intra uterum malè jaceat, ejuſque oſculo, non ſummum ſinciput ut in naturali partu, ſed aliam quamvis corporis partem offerat, quâ duce perfici nequeat excluſio.

5°. Demum, ſi ex allatis caſibus bini ternive quilibet, ſimul concurrerint, aut quod peſſimum eſt, ſi omnes unà coinciderint, quod à ſimultaneo cauſarum, quibus inducuntur, concurſu dependere poteſt.

CAPUT ULTIMUM.

De læſo Lactatu.

LACTATUS quadrupliciter læditur, imminutus, abolitus, auctus & depravatus.

Imminuitur autem, quin imo *aboletur*, 1°. ſi mammæ inflammatæ, ſcirrhoſæ, œdematodes, ſcrophuloſæ, carcinomatodes, ulceratæ, fiſtuloſæ ſint: ſi papilla deſit, aut ductuum lacteorum coalitu obſtructa ſit, ut poſt ulcera abſceſſuſque.

2°. Si lac in mammis, alioquin ſanis, deficiat; ſive quia deeſt chylus, ut in jejunio & inediâ: ſive quia morbo acutiore, febre, pleuritide, peripneumoniâ, &c. diſſipatur: ſive quia venæ ſectionibus, hæmorrhagiis, purgationibus, ſudoribus, vomitu, alvi fluxu, &c. exhauritur: ſive tandem quia aliò divertitur in menſtruatione, graviditate, &c.

3°. Si lac in mammas ſanas ubertim confluens in grumos caſeiformes inſpiſſetur, propter cauſas infrà fuſiùs explicandas, ubi de vitiis excretorum.

Intenditur verò lactatus : si lactans junior, sana, valens, mammosa, edax & lautè nutrita sit : si jam antè nutrix fuerit, atque proinde vasa mammaria aperta & diducta : tunc enim si fœtus debilis, imbecillis sit, lac copiosiùs confluens ubera præter modum inflat ac distendit, & demum citra suctionem spontè exprimitur.

Ultimò lactatus *depravatur*, quando cum dolore exercetur : quod à vitio papillarum dependet, quæ fissuris, scissuris, rhagadibus, phlyctænis, ulcusculis defœdantur.

SECTIO SECUNDA.

De vitiis Excretorum.

EXCRETA, cùm intra naturæ leges consistunt, certam substantiæ rationem obtinent, propriis pollent qualitatibus & dotibus, ac demum quantitate définitâ & conveniente emitti solent: *possunt* igitur, lege contrariorum, *à naturali statu* tripliciter *desciscere*, ratione substantiæ, ratione qualitatis & quantitatis.

Ratione quidem *substantiæ*; si excreta ab excretis naturalibus totâ substantiâ, seu, ut vulgò aiunt, toto genere, diversa sint: ut si calculus à vesicâ, vermes ab alvo, pus à mammis, &c. egerantur.

Ratione verò *qualitatis*: si excreta, in unâ pluribusque qualitatibus alterata, à colore, sapore, consistentiâ, pelluciditate, &c. nativis degenerent: ut cùm lac acre aut salso-acre, urina crocea aut

ſubrubra, fæces alvinæ ſolitò liquidiores, &c. excernuntur.

Tandem *ratione quantitatis:* ſi aucta, imminuta, deficiens ſit, quæ cuncta clariùs, fuſiùſque enucleabuntur in ſequentibus diſtinctis capitibus: exponendo vitia ſingula, ſingulaſque vitiorum cauſas, quibus peccant excreta, 1°. quæ per mammas: 2°. quæ per aures, nares, oculos, &c. 3°. quæ per cutim & univerſum corporis habitum: 4°. quæ per alvum: 5°. quæ per urethram: 6°. demum quæ per vaginam educuntur.

CAPUT PRIMUM.

De vitiis excretorum quæ per mammas excernuntur.

EXCRETA *per mammas* trifariam *peccant*, ſubſtantiâ, qualitate & quantitate.

Subſtantiâ quidem, ſi ſint toto genere præter naturam: ut 1°. cùm loco lactis, pus è mammis effluit, ut in abſceſſibus & apoſtematibus mammarum: 2°. cùm ſanguis lacti, puri, aut ichori confuſus excernitur, ut in mammarum ſuggillatione, abſceſſu, ulcere interno & latente, quod in carcinoma plerumque degenerat: idem contingit aliquando, mammis etiam ſanis ſed exhauſtis, ſi nimia ſit ſuctio: quoniam tunc incumbentis aëris gravitas ſanguinem à mammariis vaſis in hiulcas mammarum veſiculas vi adigit.

3°. Cùm ſanguis menſtruus, ſtatis periodis, per mammas emittitur, utì nonnunquam obſervatum fuit in ſuppreſſione catameniorum, quorum defectum ea evacuatio ſupplebat.

Qualitate verò : ſi lac præternaturam tenue & aquoſum fuerit, abuſu potûs nimii ; intemperie pituitosâ lactantis : ex ſubortâ graviditate, quâ lac craſſius ad uterum divertitur, & mammis ſubtrahitur : demum quia nutrix primipara eſt, adeòque ſecretorios lactis poros ſtrictos & anguſtos habet.

2°. Si lac prætermodum craſſum ſit & glutinoſum, ex abuſu ciborum craſſorum, aut polytrophorum, ex paucitate potûs, ex temperamento calidiore, pathemate vehementiore, febre, exercitatione nimiâ, &c. quibus ſerum, chylaceæ materiæ, ſanguini confuſæ, lacque ſuppeditaturæ diſſipatur : ex frigore externo, aut acidorum miſcelâ, quæ à primis viis proveniunt : unde lac in grumos aut caſeum inſpiſſatur, ut in grumefactione ſive thromboſi, & caſeatione ſive tyroſi.

3°. Si lac ſapore acidum ſit, abuſu ciborum acidorum, aut indigeſtione acidâ, quibus chylus acidior ſanguini ſubminiſtretur : ſi ſanguis acidior vel lentè ſubactionem perficiens, chyli aciditatem non corrigat ſubigendo, ſed è contrà magis augeat, &c.

4°. Denique, ſi lac ſapore acre, aut ſalſo-acre, ſi odore urinoſum aut viroſum, ſi colore croceum aut ſubcroceum ſit: quod accidit (*a*) vitio mammarum, ſi veſiculæ intus eroſæ acri pure lac inquinent; (*b*) vitio diætæ, ſi nutrix porris, cepis frixis, piperatis, &c. veſcatur; ſi vinum meracius bibat; ſi nimis exerceatur, aut vigilet; (*c*) vitio ſanguinis, ſi naturâ acer aut ſalſo-acer ſit, ut in phthiſicis, hecticis, cachecticis, &c. (*d*) vitio viſcerum, hepatis v. g. ſi obſtructum partes bilioſas non admittat, quæ ſanguini innatantes lacti confundantur; (*e*) vitio uteri, ſi, textura mollior, menſtruorum fluxum in lactante permittat: unde intensâ agitatione & circulatione ſanguinis lac acrius evadit; (*f*) denique vitio pathematum, ut ſi nutrix irâ, aut aliis animi affectibus perturbetur, ſi libidine uratur quam explere nequeat.

Tandem excreta per mammas peccant *quantitate* auctâ vel imminutâ: ſi lac nullum, paucum, aut copioſum in mammas confluat, quorum omnium cauſas vide *ſuprà*, ubi de læſo lactatu.

CAPUT SECUNDUM.

De vitiis excretorum quæ per nares, aures oculosque excernuntur.

EXCRETA per nares, aures, oculos, &c. tripliciter *vitiantur*, ſubſtantiâ, qualitate & quantitate.

Subſtantiâ, ſi toto genere præter naturam ſint, ut 1°. ſi loco ceruminis, muci, aut lachrymarum, pus ex auribus, naribus, oculis effluat: ut in abſceſſu, aut ulcere, quibus illa ſenſoria infeſtantur.

2°. Si ſanguis per eadem loca excernatur, vel ſincerus & impermixtus, vel cerumini, muco, aut lachrymis confuſus: ut in hæmorrhagiis quibuſcumque, quæ ab eroſis, ſauciatis, ruptiſve vaſis ſanguiferis accidunt, ut in periodicis cruoris evacuationibus, quæ per illa loca quandoque contingunt, & ſuppreſſorum catameniorum vicariæ ſunt.

Qualitate verò, 1°. ſi humores, qui per illa emunctoria excerni ſolent, ſint ſolitò craſſiores: quod evenit, (*a*) ex

viſcidâ ſanguinis diatheſi, à quo ſcatu-riunt, ut in coryzâ à frigore; (*b*) ex auctâ evacuatione ſeroſâ quâvis, quæ ſerum, humoribus illis diluendis deſtinatum, abducat; (*c*) ex morâ diuturniore, quam in ſuis conceptaculis trahunt: unde calore partis & continuâ lymphæ deductione inſpiſſantur, ut in gravedine.

2°. Si ſint è contrà præternaturam tenues & aquoſi, ut in epiphorâ aut continuâ narium diſtillatione; quod accidit (*a*) cùm ſanguis tenuior eſt & diſſolutus: (*b*) cùm evacuatio quædam ſeroſi humoris, ut ſudoris, urinæ, &c. ſupprimitur: unde ſerum copioſius humoribus ineſt: (*c*) cùm jugi & continuâ irritatione excretio humoris perpetim ſollicitatur: unde nequit ſufficienti morâ incraſſari.

3°. Si ſint æquo acriores & mordaces, ut in iiſdem caſibus; quod debetur, vel ſanguinis dyſcraſiæ acri aut ſalſo acri, cujus excrementitii humores participes fiunt: vel præſentiæ humoris cujuſdam acrioris, bilis, v. g. quæ, ob præcluſum nativum colum, in ſanguine abundat ultra modum.

Tandem peccant *quantitate*, 1°. auctâ, ut in allatis caſibus : (*a*) ſi ſanguis multus, laudabilis, debitè ſubactus, corpori inſit, qui humores hoſce copioſos ſuppeditet : (*b*) ſi humor quiſpiam à ſecretione, quâcumque de causâ, cohibitus, humorum, de quibus agimus, quantitatem augeat : (*c*) ſi continuâ irritatione jugis & uber illorum ſecretio ſollicitetur.

2°. Imminuta : quod contrariis cauſis inducitur, ut facilè liquet attendenti.

CAPUT TERTIUM.

De vitiis excretorum per cutim & universum corporis habitum.

Duo sunt quæ per cutim naturaliter excernuntur, *sudor* & *insensibilis perspiratio.* Sudor quidem secretione per miliares seu cutaneas glandulas: insensibilis verò perspiratio exhalatione solâ per hiulca cutis spiracula, ut docet Physiologia.

Peccat autem utrumque tripliciter; substantiâ, qualitate & quantitate.

Primò, *substantiâ*, si excreta à sudore aut insensibili diapnoe toto genere aliena sint: ut si sanguis è cute effluat, quemadmodum in duplici casu observatur: 1°. cùm è singulis cutis spiramentis sudoris instar guttatim prolicitur, ut in Peste Americanâ: quod à summâ purpureorum globulorum, totiusque sanguinis dissolutione dependet, quâ cruoris partes attenuantur, validâque cordis & arteriarum systole, quâ per strictos cutis poros foràs adiguntur.

2°. Cùm ſanguis ex unicâ cutis parte promanat, citra ſenſibilem cutis labem: ut in exemplis à JACOBO HOLLERIO & BARTHOLOMÆO DE MOOR memoriæ traditis; novimus, inquit HOLLERIUS *pag.* 584. *Operum Practicorum*, quemdam, cui è regione hepatis vena per intervalla dehiſcebat, quæ ſanguinem funderet: reſtitante ſanguine veſtigium non apparebat. Virgo quædam, ait DE MOOR *in præfatione de Medicinæ inſtauratione præfixâ*, viginti duo annorum probè menſtruata; hæc hæmorrhagiam, è malis & brachiorum parte exteriore paulò ſuprà carpum, copioſam patitur, neque tamen ulla continui ſolutio, ullum vulnus, ullum ulcus adeſt, ſed quemadmodum è cutis noſtri corporis poris ſudor erumpit, ita ſimili modo ſanguis ſolet erumpere. Vidimus & ipſi Tholoſæ haud abſimilem caſum in Matronâ nobili, (*Madame de Clary*) cui ex ictu pridiano fronti inflicto, ſanguis à ſupremâ frontis parte per horæ ferè ſpatium, rivuli inſtar, profluxit ſine ullâ cutis rupturâ, quæ deterſo cruore perſpici poſſet.

Conjicimus autem rariora hæc ſanguinis effluvia fieri, vaſis ſubtus cutem

obstructis, redituique sanguinis obstantibus : unde cruor malè coercitus pone sequentis sanguinis trusionem per cutis poros vi exprimitur.

Secundò, peccant excreta per cutim *qualitate* multis modis : 1°. Si sudor crassus, viscidus, glutinosus sit, ut cùm ex sanguinis dissolutione & solidarum partium colliquatione sulphurea ramenta detrita multa secum abripit, sicut in febribus colliquativis : ille autem sudor diaphoreticus appellatur.

2°. Si sudor solitò acrior, salsior, nimisque muriaticus fuerit, ut accidit cùm acria & salso-muriatica salia in sanguine ex pravo regimine cumulantur : aut cùm, prægressis febrilibus incandescentiis diuturnis, generantur, ut in febribus hecticis & marasmodeis.

3°. Si sudor frigidus sit, ut quando è partibus frigescentibus extillat in syncope & agone mortis.

4°. Si sudor colore flavescit ex bilis in sanguine redundantiâ, ut in ictericis.

5°. Si sudor odore fœtidus & graveolens fuerit : quando sanguis heterogeneas & vitiosas partes, quibus fœtus est, sudori communicat, qui exinde gra-

vem, modò acidum, modò acrem, modò urinoſum, modò bilioſum, &c. odorem ſpirat.

Demum excreta per cutim peccant *quantitate*, nempe auctâ vel imminutâ: auctâ quidem, 1°. ſi ſudor nimius ſit, ut in febribus ſudatoriis: 2°. ſi perſpiratio plenior, ut in hecticis & tabidis.

Imminutâ verò, 1°. ſi ſudor nullus, vel paucus, & circa collum tantùm aut thoracis ambitum, ut in ephidroſi, etiamſi magna præceſſerit ſudationis cauſa: 2°. ſi perſpiratio, vel planè cohibita, aut notabiliter coercita ſit ex ſubitaneo frigidioris aëris attactu in corpore ex incaleſcentiâ æſtuante; horum autem omnium cauſæ ex Phyſiologiâ repetendæ, ubi ſudationis & perſpirationis cauſæ explanantur.

CAPUT QUARTUM.

De vitiis excretorum per alvum.

E*xcreta per alvum*, perinde ac cætera quævis tripliciter *peccant*, ſubſtantiâ, qualitate & quantitate.

Primò, *ſubſtantiâ*, ſi loco fæcis alvinæ quæ naturaliter egeritur, excernantur quæ ſint toto genere aliena, ut 1°. ſanguis, vel ex eroſis, ruptiſve vaſis inteſtinalibus, ut in dyſenteriâ; vel ex eroſis, ruptiſve vaſis hæmorrhoidalibus internis aut externis, ut in hæmorrhoidum fluxu.

2°. Vermes, ex ovulis alimentis interſperſis, leni inteſtinorum aut chylaceæ materiæ calore foti & excluſi, quorum quatuor genera in corpore humano obſervantur; nam alii longi ſunt & teretes, qui lumbrici: alii breves & teretes, qui aſcarides: alii longi & lati, qui tæniæ ſive faſciæ: alii demum breves & lati, qui cucurbitini nuncupantur.

3°. Pus ex inteſtinorum ulcere, vel

abſceſſu quodam, in partibus inteſtinis contiguis, hepate v. g. pancreate, liene, renibus, utero, &c. promanans.

4°. Chylus ab orificiis venarum lactearum obſtructis, vel compreſſis, excluſus; aut citatiore chylaceæ materiæ profluxu abreptus, ut in affectu cœliaco.

5°. Alimenta non mutata, ut in lienteriâ: quod citatiori eorumdem per inteſtina delapſui debetur, unde moram non trahunt ſufficientem, ut digerantur.

6°. Calculi reſinoſi, calore liquabiles, imo reſinæ inſtar facilè inflammabiles, ex inſpiſſatâ bile in cyſtide felleâ aut biliariis ductibus geniti, aperientium, diluentium, purgantium vi in inteſtina per porum choledochum detruſi, & inde ano egeſti: ut in hepatis obſtructionibus haud infrequens eſt.

7°. Tandem membranæ, vel carunculæ à dyſentericis egeſtæ, quæ tunicarum inteſtinalium intertrimenta videntur, ſed tamen ex lymphâ vel pure, inteſtinorum calore inſpiſſatis & ipſorum cavo adnatis totæ plerumque conſtant.

Secundò peccant *qualitate*, nimirum conſiſtentiâ, colore & odore.

1°. Quidem *conſiſtentiâ*, ſi fæces al-

vinæ, quæ naturâ ſubmolles eſſe debent, obſequioſæ & ductiles, fiant præternaturaliter duræ, glutinoſæ, argillaceæ, liquidæ, ſpumoſæ, pingues, &c.

Duræ & in diſcretos globulos ſeu ſcybala compactæ egeruntur in conſtipatione, defectu potulentorum, vitioſâ, ſtipticâ & terreâ alimentorum qualitate, immodico viſcerum calore quo torrentur, cunctatione nimiâ intra inteſtina unde exareſcunt, penuriâ humorum qui in inteſtina ſolent confluere, & qui tunc aliò advocantur, ſudatione, perſpiratione, mixtioneque prætermodum auctis.

Argillaceæ ſunt, viſcidæ & glutinoſæ, viſcidâ alimentorum qualitate, lactis, v. g. caſei, &c. aut debili fermentorum digeſtivorum energiâ, quâ cibaria, alioquin eupepta, malè atteruntur & ſubiguntur, quod utrumque infantibus lactantibus perquam familiare eſt.

Dilutæ & liquidæ ſunt in diarrhœâ, uſu nimio potûs diluentis; humidâ, aqueâ & putreſcibili cibariorum qualitate, v. g. fructuum horæorum: immodico humorum in inteſtina confluxu, quem chylaceæ vel fæcalis materiæ acrimonia proritat.

Spumoſæ fiunt, ſi cibaria validâ & intensâ fermentatione ſubigantur, quâ aëreæ bullulæ, intra ciborum moleculas ſepultæ, excluduntur & liberæ fiunt: ut in indigeſtione biliosâ, nidorosâ, &c. ſi fæcales materiæ fortioribus & citatis inteſtinorum contractionibus cum flatibus quaſſentur & miſceantur.

Mucoſæ excernuntur: ſi debili fermentorum chylopœorum efficaciâ ex euchymis cibis muci generentur, ſi nimius uſus fiat alimentorum viſcidorum, quæ in mucum facilè degenerent: ut ſunt cremores ex frugibus non fermentatis, panis malè coctus, caſtaneæ, &c. ſi à craſſo viſcidoque ſanguine mucoſa & pituitoſa fermenta, vel fluida ventriculo & inteſtinis infundantur: ſi mucus, quo inteſtina naturaliter obliniuntur, transfluentis fæcis acredine, purgantium draſticorum efficaciâ, validiore inteſtinorum contractione deradatur & exprimatur.

Demum pingues & adipoſæ, hoc eſt, fusâ pinguedine ſuperfuſæ obſervantur: vel quia edulia pinguiora comeduntur, quæ digeſtivorum fermentorum vim eludunt, fuſamque pinguedinem ſuggerunt: vel quia abraſus & colliquatus corporis

adeps unà cum inteſtinalibus humoribus in inteſtina confluit & fæcibus commiſcetur, ut in colliquativis diarrhœis, quæ febribus hecticis & ſyntexibus ſuperveniunt.

2°. *Colore* peccant, ſi fæces alvinæ, quæ ex naturâ fulvum, ferrugineum, vel ad ſummum ſubflavum colorem habent, ſanguineæ, albicantes, cinereæ, croceæ, ſeu admodum flavæ, virides, nigræ ſint.

Sanguineæ ſunt, ex admiſto ſanguine, ut in dyſenteriâ, cujus cauſas ſuprà expoſuimus, ubi de vitiis excretorum in ſubſtantiâ.

Albicantes emittuntur, ſi confuſum chylum retineant, ut in paſſione cœliacâ, cujus cauſas proximas ſuprà quoque recenſuimus.

Cinereæ ſunt, (*a*) quia chyli partes nonnullæ pertinaciùs hærent, cæteriſque confuſæ colorem ex albo cinereum communicant, ut in paſſione cæliacâ; (*b*) quia vappida fermenta digeſtiva, ut in bradypepſiâ, ſulphureas cibariorum partes ſatis atterere ac dividere non poſſunt, ut ſubflavum colorem adipiſcantur, quem ſulphurum attritu produci poſſe conſtat

exemplo lactis, quod alkalium miscelâ flavescit; (*c*) quia acida, quæ ciborum aut digestionis ipsius vitio prædominantur, ut in indigestione acidâ, fæcum sulphura coagulant, atque inde inassuetam albedinem impartiuntur, pari mechanismo, quo flava sulphuris vulgaris tinctura alkalibus factâ affusione acidorum albescit (*d*) quia deest bilis, quæ innatâ flavedine fæces intingat, ut in obstructione, scirrho, affectu quocumque graviore hepatis; (*e*) quia bilis pallida & pituitosa, ut in serosâ constitutione sanguinis, fæces paucâ inficit flavedine.

Croceæ sive intensè flavæ dejectiones egeruntur; (*a*) si valida, nimiaque sit digestiva fermentatio, quâ ciborum sulphura minutiùs concidantur, ut in indigestione biliosâ & nidorosâ: siquidem auctâ sulphurum carminatione flavedinem induci liquet, exemplo lactis suprà laudato; (*b*) si bilis multa, copiosa, in intestina confluat, ut in iracundiâ, aliisque causis bilis secretionem sollicitantibus; (*c*) si bilis ipsa intensè flava fuerit, similique colore fæces inficiat, ut in salso-acri sanguinis diathesi, aut in febribus incandescentibus.

Virides & æruginoſæ fæces excernuntur, (*a*) quia olera viridis coloris comeſta ſunt, ut porra, ſpinachia, pulmentum piſorum viridium, &c. quæ ſi malè digerantur, in glaucefcentia liquamina commutantur; (*b*) quia cibaria in ventriculo & inteſtinis, vitio fermentationis digeſtivæ, aciditatem contrahunt, vitriolicæ ferè congenerem: unde viridis & æruginoſus color fæcibus conciliatur, ut manifeſtè arguit odor acidus, quem egeſta latè ſpirant; (*c*) quia bilis ipſa, quæ ab hepate in duodenum confluit, viridis eſt, porracea, æruginoſa, ex peculiari ſanguinis dyſcraſiâ, ideòque colore ſimili fæces inficit.

Denique nigræ fiunt, (*a*) exſiccatione nimiâ, quâ ferè aſſantur, ut in adſtricta alvo: (*b*) uſu chalybis, nucis gallæ, cupularum glandium pulveratarum, quæ fæcibus atrum colorem communicant: (*c*) majore liquaminis chylacei, vel bilis aciditate, quæ ex æruginoſis nigricantia fiunt, & in atram bilem degenerant.

3°. *Odore* peccant, ſi fæces alvinæ, quæ naturâ fœtidum quidem, ſed bilioſum odorem ſpirant, acidum vitiosè re-

doleant, vel fœteant intenſiùs. Acidum quidem vitiosè redolent, (*a*) ab uſu fructuum acidorum, malorum v. g. citrinorum, aut fructuum quorumcumque horæorum, præſertim ſi ſint immatura; (*b*) uſu alimentorum, quæ levi de causâ aceſcant, lactis, v. g., lacticiniorum, bellariorum, &c. (*c*) imminutâ fermentorum chylopœorum energiâ, cujus vitio cibaria, etiam euchyma, aciditatem contrahunt, ut in indigeſtione acidâ.

Fœtent verò intenſiùs, (*a*) ſi pure, quod ab inteſtinis vel adjacentibus partibus ulceratis profluit, inficiantur: (*b*) ſi validiore fermentatione fæcum ſalia, ſulphuraque ita atterantur & concidantur, ut per aërem uberiùs ſparſa, adſtantium nares acriùs inde feriant: quod facili experimento confirmatur, ſiquidem alkalia quævis, fæcum egeſtarum, quibus commiſcentur, fœtorem ut plurimùm augent, ipſarum partes attenuando, ut volatiliores fiant.

Tertiò peccant qualitate, nimirùm auctâ, vel imminutâ: augetur quidem 1°. ſi nimia præceſſerit ingurgitatio, ut poſt pleniores epulas: 2°. ſi cibaria malè concocta egerantur, ferè integra, & fæ-

cum

cum quantitatem augeant, ut in lienteriâ: 3°. si chylus, à lacteis venis exclusus, vel abreptus, fæcibus retineatur, quarum copiam amplificet, ut in alvi fluxu quocumque: 4°. si humores in intestina uberiùs confluant, ut in febribus colliquativis.

Imminuitur verò, 1°. in jejunio, 2°. in excessu evacuationum cæterarum quarumcumque, urinæ, v. g., sudoris, salivationis, &c. quæ humores ab intestinis retrahunt, & aliò advocant; 3°. in constipatione, quâ, discussis tenuioribus partibus, fæcum crassamentum tantummodò, adeòque paucum egeritur.

CAPUT QUINTUM.

De vitiis excretorum per urethram.

URETHRA ſola urina excernitur, in quâ duo conſideranda ſunt, nimirùm fluidum ipſum, quod lotium conſtituit, Græcis chimoſis dictum; & contenta varia, quæ ſecum fluidum illud abripit: quæ ſingula, cùm ſuis ac peculiaribus vitiis peccent, diſtinctis ac peculiaribus articulis examinare conveniens eſt.

ART. I.

De vitiis urinæ.

URINA, ut excreta cætera, tripliciter *peccat*, ſubſtantiâ, qualitate & quantitate.

Primò quidem *ſubſtantiâ* peccat: ſi quæ urinæ loco excernuntur ſint toto genere ab urinâ aliena: 1°. ut ſanguis, ab eroſis, ruptis, diſciſſiſve renum, ureterum, veſicæ, proſtatarum, veſicularum ſeminalium & urethræ vaſis profluens:

ut in mictu ſanguineo, quo purus, ſinceruſque cruor mingitur: 2°. ut pus ab abſceſſu, ulcereve renum, veſicæ, proſtatarum, veſicularum ſeminalium, partiumve juxta adſitarum promanans, quod pleno alveo urethra emittitur, donec abſceſſus exhauſtus fuerit.

Secundò peccat urina *qualitate* multiplici, nimirum 1°. calore: 2°. conſiſtentiâ: 3°. colore: 4°. odore: 5°. acredine.

1°. Calore: ſi urinæ, quæ nullum debent in naturali ſenſu caloris ſenſum excitare, inter mingendum, calidiores perſentiantur; quod debetur (*a*) ſanguinis fervori à quo abſcedunt, ut in incandeſcentiis febrilibus; (*b*) inflammationi veſicæ, vel partium veſicæ adjacentium, recti, v. g., uteri, proſtatarum & veſicularum ſeminalium in gonorrhœâ virulentâ; (*c*) nimio ſanguinis in veſicam confluxui, qui à vicinis partibus, utero, v. g., in graviditate excluſus, in veſicam per collaterales ramos derivatur, nimiumque fervorem concluſo lotio communicat.

2°. Conſiſtentiâ peccat; ſi urina, cui certa competit conſiſtentiæ ratio, tenuior fiat, vel craſſior, vel pinguis &

quaſi oleacea : tenuior eſt, (*a*) ex potu nimio aquæ, vel vini oligophori, unde phlegma uberius renibus ſubminiſtratur; (*b*) ab obſtructione renum & ureterum à calculoſis concretionibus, quæ nihil craſſi elabi ſinunt, ut in doloris nephritici vehementiâ; (*c*) ex coagulatione ſanguinis, qui ex conſtrictis ſulphuribus phlegmaticas tantùm partes exprimit.

Craſſior contrà fit, (*a*) ſi laxior renum compages, non tantùm urinoſas, ſed lymphaticas, fibroſaſque plurimas ſanguinis partes admiſerit; unde urinæ lymphaticæ & pituitoſæ, id eſt, *glaireuſes* : (*b*) ſi ſanguis pathematibus, febre, remediis ita agitetur & diſſolvatur, ut attritæ fibroſæ & lymphaticæ partes cum urinoſis promiſcuè ſecernantur : unde urinæ turbidæ, & urinis jumentorum ſimiles; (*c*) ſi urinæ purulentas particulas à renum aut veſicæ ulcere abradant, unde purulentæ & craſſæ evadant.

Pinguis demum & oleacea emittitur in ſummo motu & in magnis exercitiis, furente præſertim Syrio, unde ſupernatat cruſta oleoſa, vel in ſummis colliquationibus, cùm ramenta adipis, adipoſarumque partium, ſanguine aut lymphâ

circulantibus decerpta & abraſa cum lotio commiſcentur, quod craſſius pinguiuſque reddunt & amurcæ haud abſimile.

3°. *Colore* peccat urina : ſi à citrino colore, quem in ſanis præferre ſolet, quomodocumque deflectat, defectu vel exceſſu.

Defectu quidem, ſi (*a*) alba, tenuis & pellucida inſtar aquæ : (*b*) alba, craſſa & limpida : (*c*) alba, opaca & lactea : (*d*) ſpicea & palearis ſit ; exceſſu verò ; ſi (*e*) aurea, crocea & ſaturate flava : (*f*) rubra, flammea, vinoſa, praſſea : (*g*) viridis, cærulea, nigra egeratur.

Urina alba, tenuis, pellucida, ac verè aquea eſt (*a*) potatione nimiâ aquæ, aut vini oligophori : (*b*) coagulatione ſanguinis limpidius ſerum exprimentis : (*c*) renum aut ureterum infarctu quo tenuior tantùm urina percolatur, quæ fuſiùs ſuprà explicata ſunt, ubi de urinâ tenui.

Alba, craſſa, ſed limpida eſt inſtar cornu, quæ glauca ſeu charopa appellatur : ſi mucoſa pituita, ſeu fibroſa quædam ſanguinis portio urinoſo fluido

ita permixta ſit, ut, illæsâ pelluciditate, ejuſdem conſiſtentiam augeat tantummodò : talis mictionis cauſæ ſuprà recenſitæ ſunt, ubi de craſsâ urinâ.

Alba, opaca & verè lactea urina emittitur, (*a*) ſi chyloſis guttulis unà admixtis : (*b*) ſi tartareis, aut calculoſis concretionibus innatantibus; (*c*) ſi lymphæ aut pituitæ floccis attritis, ſed malè confuſis; (*d*) ſi puris guttulis diſſolutis commixtis gravis ſit.

Subſpicea, pallida, & palearis coloris obſervatur : (*a*) ſi, quamquam copiosa, parciore tamen, quàm in allatis caſibus, phlegmatis copiâ diluatur; (*b*) ſi ſulphureæ & ſalinæ ſanguinis partes, debili quidem, ſed majori tamen activitate atterantur & dividantur, quàm in præcedentibus caſibus : unde liquet pallidam urinam, inter aqueam & citrinam ſive naturalem, quaſi mediam eſſe.

Saturate flaveſcit, nimiâ bilioſarum partium miſcelâ, qualis eſt in inflammatione, ſchirro, obſtructionibus jecinoris, aut uſu medicaminum flavo colore tingentium, ut eſt rhabarbarum, crocus orientalis, &c. aut cum phlegmatis proportio ad ſalinas ſulphureaſque urinæ

partes minor eſt : quod bifariam accidit, (*a*) defectu ſeri, ex parciore potu aqueo : ex uſu nimio liquorum ardentium, aut meri : ex intensâ ſanguinis agitatione, quâ diſſipatur : ex ſudatione, aut perſpiratione auctâ : ex confluxu in partem quamdam, ut in hydrope, unde alio advocatur ; (*b*) exceſſu partium ſalinarum & ſulphurearum, qualis contingit, ſi ſanguinis partes magis atterantur, minutiùſve concidantur, febre, vigiliis, exercitiis, pathematibus vehementioribus, remediis aperientibus, incidentibus, diureticis calidioribus, &c. Ad urinam quâ ſaturate flavam pertinent aurea & crocea, quæ à ſaturate flavâ, ſolâ intenſione diſcrepant.

Rubra apparet : ſi obſcuriùs, intenſiùſque flaveſcat, ut liquet experimento facili : ſi enim linteum in urinam rubram immergas, non rubrum, ſed flavum colorem referet, perinde ac epoto rhabarbaro ; hinc urina rubra fit, ſi copioſior, craſſiorque bilis admiſceatur ; ſi medicamina, flavum colorem urinæ conciliantia, diutiùs uſurpentur ; aut ſi phlegmatis urinoſi ad cæteras urinæ partes proportio decreſcat, ſive immi-

nutâ phlegmatis, ſive auctâ cæterarum partium quantitate à cauſis modò dictis, ſed intenſioribus. Debent ad urinas rubras referri ardens & flammea, vinea ſeu nigro vino ſimilis, & paſſa vinea obſcurior & cocto vino ferè concolor, quæ diverſæ ſunt urinarum rubrarum intenſiones.

Cruenta urina, quæ recentis carnis loturam refert, rubro quidem colore, ſed à rubrâ, qualem modò deſcripſimus, ideò differt, quod cùm planè refrixerit, quaſi grumum concreti ſanguinis deponat: ea fit (*a*) ruptis, aut eroſis renum vaſis, calculi pondere, ſcabritie, &c.: unde mox ſanguis emanat, qui lotio intimè commiſcetur: (*b*) extenuatis ſanguinis partibus globuloſo-purpureis, quæ, per ſecretorios renum poros, unà cum lotio traductæ, ſanguinolentum colorem inferunt, ut in ſummis cruoris diſſolutionibus, quæ febribus malignis, aut continuis ſuccedunt.

Tandem urina nigreſcit, (*a*) ſi bilis ſpiſſior, craſſior, fæculentior, & ex rubro-atra permiſceatur, ut in ictero nigro, ſcirrho hepatis inveterato, febribus quartanis contumacibus, quæ variis

obſtructionibus ſtipantur ; (*b*) ſi nigricans medicamentum aſſumptum ſit, cujus partes lotio confundantur, caſſiæ dilutum, v. g., à quo urina nigro colore tingitur; (*c*) ſi extravaſati & nigricantis ſanguinis particulæ, è ſanguine vel lymphâ abraſæ & decerptæ, in ecchymomate, urinæ commiſceantur : unde plumbea, livida & ſubnigra apparet ex plagis & verberibus ; (*b*) ſi fuerit nimia ſalinarum, ſulphurearum, terrearumque partium redundantia præ phlegmate quo diluuntur, undè intensè rubra urina videtur nigreſcere, ſicut jam ſuprà intenſiùs flavam rubere docuimus. Nigris urinis meritò junguntur urinæ ex atro virides, & ex atro cæruleæ : illæ bili æruginoſæ & praſinæ in ictero viridi, iſtæ ſanguini nigriori ab ecchymomatibus decerpto peculiarem debent coloris formam, quâ à nigris diſtinguantur.

Cætera, quæ de vitioſis urinæ coloribus dicta ſunt, mirè illuſtrantur *experimento Belliniano*, quo compertum eſt urinam citrinam & à ſano emiſſam, leni phlegmatis exhalatione, ignis calore, auream, croceam, ſaturate flavam, flammeam, rubram, vineam,

passam, cæruleam, nigram successivè fieri ex imminutâ seri proportione ad salinas, sulphureas, terreasque partes: contrario verò progressu à nigro colore, ad pallidum & aqueum successivè deduci, serum dissipatum sensim restituendo; adeòque phlegmatis ad cætera principia proportionem augendo.

4°. *Odore* peccat urina: si loco levis & subacris odoris, quem sana spirat, suavem aut violaceum spargat; aut tetrum & graveolentem admodum. Debetur suavis & quasi violaceus urinarum odor, balsamorum partibus, quæ urinis confusæ & dilutæ gratum odorem referunt, quia tenuiùs subactæ nares leniùs demulcent; sic terebinthina Veneta, balsamaque quævis terebinthinacei generis urinas suaveolentes efficiunt.

Contrà verò, fœtidus & graveolens urinarum odor adscribendus est (*a*) nimiæ salinarum & sulphurearum partium præsentiæ, qualis à colliquativâ febre, vel diureticorum calidorum usu inducitur; (*b*) purulentis partibus, quæ ab internis abscessibus excerptæ, vel ab ulcere renum aut vesicæ manantes cum urinâ confunduntur; (*c*) semiputrefactis

olerum dyſpeptorum moleculis, quæ per urinas foràs everruntur, tetramque mephitim exhalant ut poſt comeſtos aſparagos obſervare eſt.

5°. *Acredine* peccat urina; ſi loco blandæ titillationis, quam proritare ſolet dum mingitur, urinarias vias dolorificè rodat: ut (*a*) ſi calidior ſit ex cauſis antedictis; (*b*) ſi puris guttulas ſecum everrat; (*c*) ſi craſſioribus ſalium moleculis fœta ſit defectu ſufficientis phlegmatis quo diluantur; (*d*) demum ſi tartareas, calculoſaſque concretiones convehat, quæ mole, ſcabritie, angulis urethram abradant præterfluendo.

Tertiò peccat urina *quantitate*, excedente nimirum vel deficiente.

Excedente quidem: 1°. ſi nimia præceſſerit potatio aquæ vel vini oligophori: 2°. ſi ſudatio aut perſpiratio frigore externo vel balneo coerceantur: 3°. ſi coagulatio, aut diſſolutio, ſanguinis ſerum copioſiùs in libertatem vindicent: 4°. ſi uriniferi renum tubuli, motu ſyſtaltico frequentiùs concitati, lotium promptiùs, uberiùſque ſecernant, ut in profluvio diabetico.

Deficiente verò, cauſis contrariis,

1°. ſi potus parcior ſit : 2°. ſi ſerum ſanguinis diſſipetur, ſudore, perſpiratione, ptyaliſmo, diarrhœâ, &c.; 3°. ſi aliò confluat, ut in hydrope; 4°. ſi ab obſtructis, conſtrictiſve tubulis renum ſecretoriis excludatur, ut in iſchuriâ nothâ, &c.

ART. II.

De vitiis contentorum in urinâ.

DOCUIMUS in Phyſiologiâ craſſas perplures partes, lymphaticas, fibroſaſque urinâ contineri naturaliter, quæ, ubi primum lotium refrixerit, in floccos denſiùs conglobatæ, vel ima petunt, & hypoſtaſim ſive ſedimentum : vel in medio ſuſpenduntur, & enæorema, ſive ſuſpenſum : vel ad ſummum efferuntur, & nubeculam conſtituunt; ima quidem petunt, ſi craſſiores ſint, & nullius aëris participes : medium verò, vel ſummum tenent, ſi leviores ſint, vel flatibus interſperſis turgeant.

Tria hæc *urinæ contenta* naturalem ſtatum ſervant, ſi alba, lævia, æqualia, & ſubſtantiæ mediocris fuerint; cæteris tamen hypoſtaſis præſtare cenſetur;

quatenus intimiorem & æquabiliorem partium fibroſarum trituram, ſeu, ut vulgò loquuntur, coctionem denotat. Cæteroquin ſolent ex æquo ferè à naturâ deſciſcere trifariam, nimirum ſubſtantiâ, qualitate & quantitate.

Primò, peccant ſubſtantiâ, ſi rebus componantur alienis, & quæ ſint toto genere præternaturam: ſic, v. g. hypoſtaſis & enæorema ſubſtantiâ peccant, ſi conſtiterint, 1°. ſanguine, qui eruptis, aut eroſis renum vel veſicæ vaſis erumpat; 2°. pure, quod ab earumdem partium abſceſſu vel ulcere effluat, 3°. arenulis rubris, flavis, griſeis, &c. ſabulove multiplici, quæ, ex ſalino-tartareis partibus, intra fiſtulas urinoſas, vel pelvis infundibula concreverint, unde præfluente urinâ everrantur; 4°. craſſiore pituitâ, ſeu rectiùs, mucosâ lymphâ, quæ, per dilatata renum incernicula, cum lotio tranſcoletur: vel à veſicæ ſuperficie, calculi præſentiâ, deradatur, aut iteratis, validiſque conſtrictionibus, quas ulcus proritat, exprimatur; 5°. pilis, ſeu melius, filamentis tenuibus, elaſticis, plicatilibus, quæ lymphâ craſſiore, intra fiſtulas renum urini-

feras, quaſi intra typos totidem indurata, ut in iis qui nephritico inſultu ſæpiùs infeſtantur : vel ſemine viſcoſiore, per ſtricta proſtatarum oſcula in fila coaleſcunt, ut ſub finem ſimplicis vel virulentæ gonorrhœæ ; 6°. membranulis, vel carunculis mollibus & diſtractilibus ; illas lympha, vel pus pelvium vel ureterum cavo agglutinata : has verò lympha, in durius callum coagulata, aut pus ſimile, efformant, in diuturnis & fiſtuloſis renum ulceribus : quemadmodum excretiones compares dyſentericis familiares eſſe alibi obſervavimus ; quamquam tamen membranas & carunculas haſce, ab eroſis, laceratiſque renum tunicis & papillis, puris acrimoniâ deradi quandoque poſſe minimè dubitemus ; 7°. levioribus, minutioribuſque concretionibus purulentis, vel lymphaticis, intra renes immodico fervore conformatis, quæ modò farinæ craſſioris grana, ut in ſimilagineâ ſive crimnode : modò ſquammulas, ut in ſquammoſâ ſive pelatode : modò demum furfura referunt, ut in furfuraceâ urinâ, ſive pityrode. Nubecula peccat ſimiliter tota ſubſtantia, ſi pinguedo, telis

aranearum ſimilis, vel divulſa quaſi olei puncta, urinæ per ſumma innatent: ut accidit dum corporis adeps febre ardente, phthiſi vel febre hecticâ liqueſcit, & liquefacta lotio foràs convehitur.

Secundò peccant contenta in urinis *qualitate* multiplici, nimirum 1°. aſperitate: ſi ſuperficie inæqualia, aut in diſcretos floccos divulſa ſint, quod inæqualem materiæ ſubactionem arguit; 2°. conſiſtentiâ: ſi tenuia aut craſſa ſint prætermodum; 3°. colore, ſi ſpicea, pallida, crocea, rubra, livida, nigra ſint; 4°. odore: ſi ſuaviter oleant, fœteantve teterrimè, quæ ſingula contentorum vitia, ſimilibus urinarum vitiis reſpondent, & à ſimilibus cauſis inducuntur.

Tertiò peccant denique *quantitate*: ſi nimium aucta, vel imminuta ſint; augentur quidem iis omnibus quæ ſalino-tartarearum vel lymphaticarum partium copiam augent in lotio, ut 1°. ingurgitatio; 2°. vitæ ratio deſes, otioſa, ſedentaria, ſomnolenta; 3°. intenſior ſanguinis circulatio à febre ſynocho, ſive continuâ, aut diſſolutio ab hecticâ, colliquativâ, deferveſcente tamen febrili

erethiſmo ; 4°. uſus nimius aperientium & diureticorum calidorum ; 5°. renum laxitas, connata & hæreditaria, vel adventitia & à prægreſſis urinæ craſſioris ſecretionibus inducta.

Imminuuntur verò cauſis contrariis, quæ fibroſis aut ſalino-tartareis partibus renes defraudant : ut 1°. inedia ; 2°. vitæ ratio laborioſa & exercita, ſed extra modum ; 3°. ignavior ſanguinis motus, vel inducta coagulatio ; 4°. abuſus remediorum refrigerantium, ut ſunt, exempli gratiâ, diuretica frigida ; 5°. demum, renum conſtrictio naturalis vel ex accidente inducta.

CAPUT SEXTUM.

De vitiis excretorum per vaginam.

SANGUIS ruber, calens, fluxilis, penetrans, cæteroque cruori, qui vaſis ineſt, ſimillimus, ex utero per vaginam emitti ſolet in puberibus, ſtatis menſtruiſque periodis: emiſſique quantitas, in ſtatu naturali, octo vel decem uncias plerumque æquat, quatuordecim vel ſexdecim raró ſuperat; *talis excretio*, quæ à duodecimo vel quindecimo ætatis anno ad quadrageſimum quintum vel quinquageſimum perdurat, tripliciter in ſummâ *vitiatur*, ſubſtantiâ, qualitate & quantitate.

Primò, vitiatur ſubſtantiâ: ſi ſanguinis loco humores, qui toto genere alieni ſint, egerantur, v. g. 1°. pus, ut in abſceſſu, aut ulcere, quæ fundum, latera, vel cervicem uteri occupant; 2°. ſerum lymphaticum, vel ſublacteum, & albicans, ut in fluore albo ſive muliebri, cujus cauſas ſuprà retulimus, ubi de depravatâ menſtruatione; 3°. ſerum ſive

flatus, ut in hydrope uteri aquoſo ſive flatulento; cum aquæ vel flatus collecti reſerato uteri oſculo profunduntur.

Secundò, vitiatur *qualitate* multifariam, 1°. acredine: ſi ſanguis effluens, acer & mordax, muliebria erodat, ut in acri aut ſalſa-acri diatheſi; 2°. calore: ſi ſanguis, qui ab utero manat, fervore nimio moleſtus fuerit, ut dum ab inflammato utero profluit, aut à ſanguinis maſsâ febrili orgaſmo, vel intenſiore fermentatione exæſtuante; 3°. conſiſtentiâ: ſi ſanguis tenuior induſia linteaque intimè penetret: aut ſi craſſior, glutinis inſtar, induſiis, linteiſque adhæreſcat; utraque emiſſi ſanguinis conſtitutio ſimilem maſſæ ſanguineæ conſtitutionem ſequitur; 4°. colore: ſi ſanguis profluens intensè rutilet & purpureus ſit, ob adauctam maſſæ ſanguineæ attritionem, ab excandeſcentiâ febrili, vel fermentatione validiore: ſi nigricans fuerit, ob exſuccam, craſſam, viſcidamque cruoris diatheſim, quâ ſubater color conciliatur: ſi flavus, ex bile intra maſſam ſanguinis retentâ: denique ſi pallidus, ſubalbus & decolor, ut ex ſerosâ & pituitosâ ſanguinis temperie, aut ex miſcelâ humoris

lymphatici, lacteive, qui menstruo sanguini in utero confunditur, ut in fluore albo; 5°. odore: si catamenia graviter oleant: quod debetur, vel admixto puri, vel confusæ lymphæ semiputridæ, quæ ab utero extillat, vel moræ quam in utero diutius trahunt, & quâ computrescunt.

Tertiò, *quantitate* vitiatur, aucta vel imminuta: auctæ verò vel imminutæ catameniorum copiæ, causas vide suprà ubi de læsâ menstruatione.

SECTIO TERTIA.

De qualitatibus mutatis.

MUTATÆ corporis qualitates, ſeu ſimplices affectiones, cum ſenſibus ferè obviæ manifeſtæque ſint, pro ſenſuum quibus percipiuntur numero, in quinque ordines rediguntur : quocirca quinque futura ſunt hujus poſtremæ Sectionis capita, quorum primum aget de qualitatibus mutatis, quæ tactu : ſecundum, quæ viſu : tertium, quæ olfactu : quartum, quæ guſtu : quintum denique quæ auditu percipiuntur.

CAPUT PRIMUM.

De qualitatibus mutatis quæ tactu percipiuntur.

QUALITATES tactiles multæ ſunt, ut calor & frigus, humiditas & ſiccitas, mollities & durities, ſive rigiditas, &c. quæ *vitiantur*, ſi connaturalem modum exceſſerint immoderatiùs.

Primò, *calor* vehemens eſt, acer & mordax, vel in toto corpore, vel in parte ſpeciali: in toto quidem corpore, 1°. ſi intenſior ſit motus ſanguinis, à quo partes calent, ut in febricitantibus, bilioſis, &c. 2°. Si citatior ſit circulatio, ſanguiſque calens à corde in partes promptiùs propellatur, ut in iis qui currunt, ſaltant, aut laborioſiùs exercentur; in parte verò ſpeciali, ſi ſanguis in ſemetipſum motus, fermentationem quandam concipiat, adeòque intensè calens, ibidem hæreat & retineatur, ut, v. g., in phlegmone, eryſipelate, &c.

Secundò, *frigus* pari modo nimium eſt & moleſtum, vel in univerſo cor-

pore, vel in parte quapiam particulari; in universo quidem corpore, 1°. si sanguis serosior sit, crassior, fibrosior, adeòque ignaviùs in se moveatur, partibusque actuosis minùs donetur, ut in pituitosis, senibus, &c.; 2°. si præter-naturam inspissatus, & coagulatus, à connaturali motu plurimùm cesset, ut in frigore quod febriles paroxysmos solet antecedere; 3°. si tarda sit circulatio, adeòque sanguis calens à corde partibus paucus infundatur, ut in leipothymiâ & syncope. In parte verò particulari: si illa sanguinem parciùs admittat, vel propter tumorem scirrhosum, aut œdematosum quo afficitur, vel propter paralysim quâ laborat.

Tertiò, immodica humiditas, quâ partes humidæ nimis madent, vel universalis est, vel particularis: universalis debetur 1°. redundantiæ seri, vel veræ, vel apparenti, ut in intemperie pituitosâ, cachexiâ, sanguinis deliquio: 2°. stagnationi lymphæ serosioris intra corporis habitum, ut in leucophlegmatiâ, vel anasarcâ: 3°. laxitati staminum similarium, quæ præterlabente sero faciliùs imbuuntur: hæc autem staminum laxitas

vel congenita eſt, vel adventitia, & ab imminuto ſpirituum fluxu inducta, ut in paralyticis, veternoſis, &c. Particularis humiditas iiſdem cauſis infertur, ſed peculiarem partem ſpecialiùs infeſtantibus.

Quartò, ſimiliter *ſiccitas*, quâ partes nimium exareſcunt, in univerſalem & particularem diſtinguitur. Univerſalis fit, 1°. ſiccâ ſanguinis diatheſi, ut in intemperie ſiccâ: 2°. fervore nimio maſſæ ſanguineæ, quo partes exſiccantur, ut in febre: 3°. emaciatione, quâ ſtamina intimiùs compacta ſeri appulſum reſpuunt, ut in maraſmo, conſumptione, &c. Particularis ſiccitas cauſis ſimilibus, ſed ſpeciali parti propriis, producitur.

Quintò, *mollities*, quâ partes vel levi preſſui faciliùs cedunt, accepta referenda eſt, 1°. ſeri præſentiæ, unde partium ſtamina relaxantur, ut in humiditate: 2°. imminuto ſpirituum fluxui, unde tenſionis expertia flacceſcunt; ut in caro, veterno, lethargo, paralyſi, &c. 3°. ſuppreſſo ſanguinis appulſui, unde defectu turgeſcentiæ collabuntur, ut in ſyncope. Cauſæ recenſitæ, ſi toti corpori communes, univerſalem: ſi

parti peculiari propriæ fuerint, particularem mollitiem inferunt.

Sextò denique, *partium durities ſeu rigiditas*, quâ preſſioni renituntur, repetenda eſt, 1°. à nimiâ ſiccitate, quâ indurantur, ut in ſicciore temperamento; 2°. ab uberiore & concitatiore ſpirituum fluxu, quo tenduntur & rigeſcunt, ut in ſpaſmo; 3°. ab humore quocumque intra partis contextum inſpiſſato, ut in ſcirrho; 4°. ab humore intra definitam cavitatem collecto, quam validiùs diſtendit, ut in aſcite, tympanite, hydrocele, &c. 5°. à ſanguine hærente & influente, ut in phlegmone. Quod de cæteris qualitatibus diximus, idem & de duritie dictum volumus, nimirum univerſalem aut particularem eſſe, prout ab univerſalibus, vel particularibus cauſis inducitur.

CAPUT

CAPUT SECUNDUM.

De mutatis qualitatibus quæ visu discernuntur.

ASPECTABILIS solùm est *cutis color*, qui, si roseus, carneusve fuerit, seu ex albo ruber, naturalis est: sin verò variè deflexerit, totupliciter *vitiatur*, ut si pallidus, intensè ruber, flavus, viridis, niger, petechiis rubris, violaceis, subatris varius, lividus, plumbeus aut nigricans sit.

Primò, cutis color *pallidus* est 1°. defectu, vel penuriâ sanguinis, cui partium naturalis rubor debetur, ut post hæmorrhagiam immodicam, vel morbum graviorem: 2°. minore partis globuloso-purpureæ ad fibrosas, lymphaticasque sanguinis proportione, ut in pituitoso temperamento & chlŏrosi: 3°. coagulatione & inspissatione cruoris, unde globuloso purpureæ partes, strictiùs densatæ, pauciores radios reflectunt, ut initio insultuum febrilium; 4°. parciore sanguinis appulsu, vel in omnes, ut in

ſyncope, vel in aliquas corporis partes; faciem, v. g., ut in plurimis animi pathematibus quibus vultus pallet.

Secundò, color cutis intensè *ruber* eſt, 1°. quia ſanguis multus, & copioſus vaſis ineſt, ut in plethorâ: 2°. quia partes globuloſo-purpureæ abundant, ut in ſanguineo temperamento: 3°. quia partes illæ, tenuiùs ſubactæ & attritæ, radios plures reflectunt, ut in intenſiore motu: 4°. quia ſanguis celeriùs, validiùſque circulatur, ut in exercitiis nimis concitatis, & vehementioribus animi pathematibus: 5°. quia ſanguis in facie uberiùs retinetur, ſive propter pulmonum infarctum, ſive propter preſſionem, quam iterata & reciproca ſcaleni muſculi contractio jugularibus infert, ut in tuſſiculoſis, hecticis, phthiſicis, peripneumonicis, &c.; 6°. quia ſanguis in facie hæret, ſyſtalticâ ſtaminum, quibus componitur, conſtrictione, ut in illis pathematibus, quibus vultus repentino rubore ſuffunditur: 7°. demum, quia ſanguis in facie ſtagnat, vel ob varicoſam vaſorum cutaneorum dilatationem: vel ob repagula varia cutis contextui impacta, ut in guttâ roſaceâ.

Tertiò, color cutis *flavus*, *viridis*, *niger* eſt, cùm bilis flava, viridis, æruginoſa, vel atra, hepatis ſcirrho vel obſtructione à ſecretione prohibita, intra ſanguinem retinetur, ac humorem mucoſum, qui cuticulæ ſuppoſitus eſt, & quocum confunditur, ſimili colore inficit, ut in ictero flavo, viridi, æruginoſo, nigro, &c.

Quartò, cutis *interſperſis punctis*, *maculis, petechiis, vibicibus rubris*, *violaceis*, *nigricantibus variatur*; ſi purpurei ſanguinis globuli, intensâ ac diutinâ fermentatione tenuiſſimè comminuti, cum mucoſo eodem humore, cui commiſcentur, guttatim ſubter cuticulam irrepant, quam variis ecchymomatibus, aut exanthematibus interſtingunt, ut in febre malignâ, ardente, ſynocho frequens eſt; ruber autem, violaceus, nigerque petechiarum & vibicum color, vel à diversâ ſanguinis diatheſi dependet, vel à diversâ commixti ſanguinis quantitate, quâ color dilutior aut obſcurior apparet; fiunt enim rubræ efflореſcentiæ ſupra cutim à ſanguine hærente, ob tumefactas, inflataſve glandulas miliares, ut in pſora, ſive eſſere Arabum, vulgò

porcelaine : ſed iſtæ à præcedentibus differunt in eo quòd extuberent ſupra cutis ſuperficiem : illæ verò cutim ſenſibiliter non attollant : inde fit ut pſora ſive eſſere, non ad qualitatem ſimpliciter mutatam, ſed ad tumores, adeòque ad morbos organicos referatur.

Quintò, color cutis *lividus*, *plumbeus & nigreſcens* eſt, 1°. ſi ſanguis grumoſus & inſpiſſatus ex contuſis vaſis ſuffuſus fuerit, ut in ecchymomatibus & ſuggillationibus, quæ, dum reſolvuntur, varios iridis colores, nempe cæruleum, fuſcum, & flavum ſucceſſivè referunt, prout ſanguis extravaſatus ſenſim dividitur : 2°. ſi pars maleſana ſubatro, ſeu ut veriùs dicam, ſemiputri ſanguine turgida ſit, ut in elephantiaſi, in quâ tumores multi, nigri, inæquales, indolentes, diſcreti, univerſum corporis habitum occupant.

Cæterùm, mutatis cutis coloribus, vitioſus quoque linguæ color meritò adjungendus, quem tanquam interni fervoris & incendii indicem, accuratè explorare Medicis ſolemne eſt. Pendet autem color linguæ, 1°. ab ipſo ſanguinis, per linguam circulantis, colore;

unde lingua rubra eſt, ſi ſanguis intensè purpureus; flava, ſi flavus: nigra demum, ſi craſſus & ſubniger ſit: 2°. à diverſo colore cruſtæ pinguis & limoſæ, quâ lingua in jejuniis oblinitur: ea autem cruſta, cùm à cellulis tunicæ linguam extus veſtientis exſudet, & lymphatica ſit, ex ſe alba eſt: verùm ſi calore uratur, flaveſcit, quin imo nigreſcit, ſi fervore nimio torrefiat, ut in febricitantibus obſervare quotidianum eſt.

CAPUT TERTIUM.

De qualitatibus mutatis quæ olfactu deprehenduntur.

OLFACTU percipitur *odor* varius, *qui à corpore exhalat*; in prosperâ quidem valetudine nullus est vel hebes: imò in quibusdam haud insuavis, ut de sudore Alexandri Magni & Cujacii celebris Jurisconsulti narrant; quod summæ adscribendum est tenuitati & attritioni partium sudoris, quæ nares leni & grato modo afficerent: at si inde descitcat, *vitiosus fit*: ut cùm teter, fœtidus, graveolens odor afflatur, exspiratione, vel transpiratione.

Exspiratione quidem afflatur teter halitus, si olfactus putrida & fœtentia miasmata evehat è naribus, ore, pulmonibus, ventriculo, &c.

1°. E naribus: si ulcus sordidum & cacoethe in interiore naso latitet, ut in ozænâ: aut si narium mucus, vitiosâ ossium triangularium depressione, diutiùs retentus, intra sinus, cellulasve, quibus

concluditur, putrefiat, ut in ſimis.

2°. Ex ore, faucibuſque : ſi cibariorum fruſtula, inter mandendum, dentibus carioſis vel malè junctis hæreant, & computreſcant ; ſi pituitoſa materia, quæ in tonſillis aut uvulæ glandulis ſecernitur, putrefiat : ſi ulcus malignum fauces & uvulam depaſcatur, ut in ſyphiliticis : aut ſi lymphatica cruſta, quæ linguam, cæteraſque oris partes obducit, non abſterſa, & calore acrior facta, gravem odorem ſpiret ut in jejunantibus, quibus ſpiritus jejunio macer eſt.

3°. E pulmonibus : ſi latentibus ulcuſculis contabeſcant, aut ſputis purulentis referti ſint, ut in tabidis, phthiſicíſque.

4°. Ex ventriculo : ſi ulceratio aliqua intus latuerit : ſi prava ſit cibariorum concoctio, acida, bilioſa, nidoroſa, &c. unde vapores, halituſve taciti, vel ſonori ut ructus, emittantur.

Tranſpiratione verò gravis odor exhalat, ex variis locis, toto nempe corporis habitu, alis, plantiſque pedum, aliiſque partibus ſpecialibus.

1°. Ex toto habitu : ſi ſudor fœtidus & graveolens fuerit, quâ de re conſulantur, quæ ſuprà dicta ſunt de vitiis ſudoris.

2°. Ex axillis : ſi emunctoria, ſeu meliùs, glandulæ cutaneæ in axillis ſitæ, quæ humorem ſubflavum & ſubacrem naturaliter ſecernunt, laxiores & patentiores ſint : adeòque craſſiorem ac putridulum ſuccum tranſcolent, ut in rufis : aut ſi axillæ denſis & confertis pilis hirtæ & villoſæ exſudantem humorem retineant, donec computreſcat, ut in iis quibus

Gravis hirſutis cubat hircus in alis :
ut ait HORATIUS.

3°. E plantis pedum : ſi laxior cutis contextus uberiori ſudationi locum præbeat, quæ calore partis fœtorem contrahat, ut in iis qui æſtivo tempore multùm incedunt.

4°. Ex variis aliis partibus, ſi ulceroſæ, cancroſæ, fiſtuloſæ, &c. ſint.

Cæterùm, ut tetri, fœtidique odores, qui à corpore exſpirant, partium vitio, ſanguiniſque dyſcraſiâ producuntur : ſic ſpurcitie & immunditiâ plurimùm intendi certum eſt.

CAPUT QUARTUM.

De mutatis qualitatibus quæ gustu dignoscuntur.

GUSTUS de vitiosis corporis saporibus judicat : quales sunt sapores ingrati, qui linguam & palatum quandoque afficiunt, & quos ægrotantes experiuntur ipsimet; hi debentur causæ variæ & multiplici : 1o. nempe vitio salivæ, quæ, ut dictum est ubi de læsâ fame, bifariam alteratur, miscelâ scilicet partium heterogenearum, bilis, v. g. urinæ, &c. si intra sanguinem infarctu vel obstructione jecoris aut renum retineantur : & præternaturali salinarum vel sulphurearum partium prædominio, unde corruptela multigena.

2°. Vitio sputorum, quæ à pulmonibus exscreantur, à tabidis, phthisicis, peripneumonicis, pleuriticis, catharrosis, &c. quæ dulcem, acrem, salsum, purulentum saporem variè referunt.

3°. Vitio materiæ acris, acidæ, biliosæ, amaricantis, dulcis, chylaceæ,

ſtercoraceæ, &c. quæ à ventriculo vomitu rejicitur in cholerâ aut Iliaco affectu : vel vitio halituum congenerum, qui è ſaburrâ in ventriculo hoſpitante ructu emittuntur,

---

CAPUT ULTIMUM.

De mutatis qualitatibus quæ auditu diſcernuntur.

AUDITUS ſonos percipit vitioſos & inaſſuetos, qui in maleſano corpore, multi, variique interdum excitantur.

Sic 1°. ſi particularia cavitatis cujuſdam, vel univerſalia corporis tegumenta, collecto, concluſoque humore, aut aëre diſtendantur, pulſata tympani inſtar reſonant, ut in tympanite, pneumatocele, aſcite, emphyſemate, &c.

2°. Si dentes, convulſivâ maxillæ inferioris motitatione invicem iteratâ alliſi, acuto ſono crepitent, ſtridantque, ut in rigore febrili.

3°. Si aëreæ bullulæ, cibariis interclusæ, validiore fermentatione, ut in

biliosâ & nidorosâ digeſtione, extricatæ, aut ab acidâ indigeſtione rejectæ & excluſæ, flatus in ventriculo & inteſtinis conſtituant, qui per inteſtina multifariam volutati, & obvio liquamini variè commixti, murmura ſive borborygmos edant, donec ructu pedituve excludantur.

FINIS.

